

GLOBAL AND NATIONAL TRENDS IN LIFE SCIENCES

COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS

Nizhyn- 2024

Міністерство освіти і науки України / Ministry of Education and Science of Ukraine
Національний університет біоресурсів і природокористування України / National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine
Економічна академія імені Д.А. Ценова - Свіштов (Республіка Болгарія) / Dimitar A. Tsenov Academy of
Economics (Svishtov, Bulgaria)
Університет Миколаса Ромеріса (Литовська Республіка) / Mykolas Romeris University (The Republic of Lithuania)
Туран-Астана Університет (Республіка Казахстан) / Turan-Astana University (The Republic of Kazakhstan)
Національний університет «Чернігівська політехніка» / Chernihiv Polytechnic National University (Ukraine)
Донецький Національний університет імені Василя Стуса / Vasyli' Stus Donetsk National University (Ukraine)
Уманський національний університет садівництва / Uman National University of Horticulture (Ukraine)
Львівський національний університет імені Івана Франка / Ivan Franko National University of Lviv
Поліський національний університет / Polissia National University
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут» / SS NULES Ukraine «Berezhany Agrotechnical
Institute» (Ukraine)
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут» / SS NULES Ukraine «Nizhyn Agrotechnical Institute»
(Ukraine)
Факультет агротехнологій та економіки / Faculty of Agrotechnology and Economics

ГЛОБАЛЬНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ГАЛУЗІ НАУК ПРО ЖИТТЯ (ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ)

GLOBAL AND NATIONAL TRENDS IN LIFE SCIENCES (COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS)

11 квітня 2024 року / April 11, 2024
м. Ніжин / Nizhyn

УДК 001.2/.891

*Рекомендовано до друку вченою радою
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»
(Протокол № 8 від 28.03.2024 року)*

Редакційна колегія:

к.пед.н., професор В.С. Лукач (голова); к.т.н. І.О. Демчук; к.е.н. Г.М. Македон;
к.е.н. І.В. Дворник; д.і.н., доцент О.С. Сидорович; к.б.н., доцент А.В. Семеніхін;
к.е.н., доцент Н.Г. Царук; к.с.-г. н. І.Д. Брюхачова; А.І. Михайленко

«Глобальні та національні тенденції у галузі наук про життя», збірник наукових праць. Ніжин: НДУ Гоголя., 2024. С. 190

У збірнику розміщено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Глобальні та національні тенденції у галузі наук про життя», що відбулася 11 квітня 2024 року на базі ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут». Збірник охоплює результати наукових досліджень, проведених науковопедагогічними працівниками, науковими співробітниками, аспірантами та студентами.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

© ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

© автори тез

***ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 1 /
DISCUSSION PANEL 1***

**Загострення проблеми продовольчої
безпеки у світі. Роль сільського
господарства у вирішенні глобальних
проблем людства**

**Global Issues: Food Security. The
importance of agriculture in solving global
problems of mankind**

Stoliar Svitlana

*PhD in Agricultural Sciences, Associate professor,
Polissia National University*

GRAIN SORGHUM CULTIVATION, AS AN ELEMENT OF FOOD SECURITY IN UKRAINE

Mass malnutrition and hunger are among the most important problems that put the world community on the brink of extinction, and to varying degrees, this applies to both economically developed and developing countries. Insufficient food supply negatively affects people's life expectancy, health, physical performance, adaptation to modern high-tech production processes, etc. [1].

In the current conditions of restructuring and reorganization of agricultural enterprises and rising energy costs, another problem of producing enough food and feed grain to meet the ever-growing domestic needs and demand in the international market is becoming more urgent. [2].

Climate change, which is occurring on the planet due to rising temperatures, affects production conditions in the agricultural sector and, today, producers are often experiencing negative consequences of this impact on the development of agricultural production. The range of products produced on farms is mostly formed by traditional temperate crops, whose profitability and yields are declining.

Therefore, modern agribusinesses increasingly prefer niche crops that help out in times of crisis or when looking for new solutions. Growing, processing and selling niche crops is a rather complicated process, as they are popular in a narrow segment of the consumer market.

Today, niche crops in Ukraine are a kind of airbag that guarantees farmers an additional source of income.

Currently, there are a number of crops in Ukraine that tend to grow in popularity: cereals (sorghum, millet, spelt, triticale), exotic grains (quinoa, amaranth), vegetables (Chinese cabbage, broccoli, asparagus, lettuce, kale, celery, onions), oilseeds (flax, sesame, safflower), microgreens, etc. [2].

For a long time, niche crops were grown only by small farms. Today, more and more large agricultural producers are looking for alternatives to traditional crops.

Let us note the main advantages of growing niche crops:

- ✓ low competition;
- ✓ high selling price;
- ✓ large sales market;
- ✓ high business profitability;
- ✓ building an effective crop rotation.

Today, in the continental zone of Ukraine, grain farming is a strategic and most efficient sector of the national economy, as grain crops form the basis of the food supply and security of the state. At the same time, global climate change requires revision of a number of positions regarding the selection of crops in the crop rotation structure, introduction of adaptive technologies, new irrigation

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

---

systems, technological, organizational, economic and market factors of the entire complex.

The decline in grain volumes and production in recent years in Ukrainian farms has been significantly affected by a significant increase in prices for fuels and lubricants, irrigation water, electricity and fixed assets.

In the agro-climatic conditions that have prevailed in recent years, it is difficult for traditional grain crops to produce high yields. Therefore, in such conditions, it is important to sow crops that use moisture rationally to form a crop and are resistant to soil and air drought without reducing productivity. Sorghum is such a promising crop (Fig. 1).

Fig. 1. Phytocoenosis of grain sorghum, 2022
(original photo)

In this aspect, sorghum has a high adaptive potential and therefore has a number of advantages over spiked cereals. The high economic value and potential productivity of sorghum is achieved on the basis of:

- ✓ the use of natural resource potential based on the crop's resistance to extreme environmental conditions and high payback of agronomic measures;
- ✓ content of nutrient micro-, macroelements and vitamins in sorghum grain;
- ✓ high nutritional value and low cost as a fodder crop;
- ✓ the possibility of using sorghum as an insurance crop.

That is why grain sorghum is the most important fodder, technical and food crop, which is widely grown not only in Ukraine but also around the world. Over the past 40 years, the global area under sorghum has increased by more than 50%. In terms of gross grain harvest, it ranks third in the world among grain and fodder crops after corn and barley, and third as a food crop after wheat and rice [3].

The global production of sorghum grain is about 70 million tons, including Africa (21.6 million tons), the United States (26.5), Asia (16.2), Mexico (6.4) and Argentina (2.5 million tons). Europe accounts for less than 1% of sorghum acreage, of which only 0.3% is in the CIS countries (Ukraine, Kazakhstan, Central Asia and Moldova). Thus, sorghum cultivation in the world is a leader [1, 3].

To this end, a comprehensive study of the scientific and practical principles of productivity formation, growth and development characteristics, adaptive properties and competitiveness of plants of modern sorghum varieties and hybrids in organic and conventional production has been launched in the training and research field of Polissia National University since 2018. Scientific research has been expanded and continued at Chaykivka PE (Zhytomyr district, Zhytomyr region) and Bel-Agro 3 LLC (Berdychiv district, Zhytomyr region).

In our opinion, a strong argument for the involvement of sorghum in the agrocenoses of Zhytomyr region is its extremely high ecological plasticity, which can be a full-fledged alternative to other spring crops (barley, corn, sunflower, millet) under unfavorable weather conditions during the growing season.

Sorghum is undemanding to soils, it can grow on light and heavy soils with high salinity, but free of weeds. In addition, with its strong root system, it can produce high grain yields when grown in monoculture, but it reacts negatively to cold, wet and acidic soils. Another advantage is its high resistance to damage by pathogens and pests. The grain contains 12–15% protein, 3.4–4.4% fat, 70–80% MEV, 2.4–4.8% fiber, provitamin-carotene, B vitamins, riboflavin and tannins. In terms of fodder qualities, sorghum grain even surpasses barley. 100 kg of grain contains 118–130 calories [1].

Currently, sorghum is used in three main areas: the food industry, feed production, and bioenergy. Therefore, there is a huge interest in this crop. The share of high-quality grain is used to produce flour, bread, cereals, extracted products, starch, alcohol, etc.

Sorghum is one of the most cost-effective crops in the green conveyor belt. Its important biological feature as a fodder crop is its ability to grow back quickly after mowing and vegeta.

In modern conditions, sorghum is seen as a highly competitive alternative to corn with a wide growing area and versatility in terms of use.

The crop has a number of advantages over corn: high yields, lower seeding rates (2-3 times) and seed costs, high environmental plasticity, the possibility of later (including post-harvest) sowing and harvesting, versatility of use, etc.

Thus, the natural and climatic potential of the continental zone of Ukraine meets the biological needs of sorghum plants for cultivation in this area. Compliance with the zonal technology of crop cultivation will ensure the full realization of the productivity of varieties and hybrids and high grain yields.

References:

1. Rashwan A. K., Yones H. A., Karim N., Taha E. M., Chen W. Potential processing technologies for developing sorghum-based food products: An update and comprehensive review. Trends Food Science and Technology. 2021. Vol. 110. P. 168–182.
2. Kliuchevych M., Vyshnivskui P., Stoliar S. Control of brown leaf spot in the environmentally safe protection of grain sorghum in Polissia of Ukraine. Feed and fodder production. 2022. № 94. C. 39–49.
3. Taylor J. R. Sorghum and millets: Taxonomy, history, distribution, and production. In Sorghum and millets. AACC. International Press. 2019. P. 11–21.

Євчу С.А.,
аспірант,

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Національне законодавство визначає продовольчу безпеку, як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [1].

В забезпеченні національної продовольчої безпеки важливу роль відіграють господарства населення і дрібні фермери, які не тільки задовольняють попит на продукти харчування своїх родин, а й є ключовими постачальниками для коротких місцевих ланцюжків доданої вартості.

За довоєнними оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у 2020 році 41% валової сільськогосподарської продукції вироблявся із земель площею менш ніж 3 га [2].

Таблиця 1.

**Частка сільськогосподарського виробництва дрібних фермерів
у загальному національному обсягу в 2020 році**

Назва підсектору сільськогосподарського виробництва	Відсоток виробництва дрібними фермерами
Зернові та соняшники	20%
Овочі	85%
Фрукти і ягоди	83%
Мед	99%
Яйця	45%
Виробництво молока	70%
Виробництво великої рогатої худоби	75%
Вівці та кози	87%
Свині	38%
Кролики	97%
Птиця	45%

Джерело: сформовано автором на основі джерела [2]

Через війну, наприкінці 2022 року 25% домогосподарств і дрібних фермерів скоротили або припинили виробництво сільськогосподарської продукції. В районах, які розташовані уздовж лінії фронту, такі дії були змушені зробити 38% виробників [3]. Але треба констатувати, що навіть обмежене виробництво сільськогосподарської продукції під час війни не призвело до масштабних негативних наслідків на внутрішньому аграрному ринку.

Варто додати, що глобальним трендом зміцнення продовольчої безпеки вважається максимально можливе скорочення відстані від поля до виделки, задля мінімізації шкоди довкіллю, яка причиняється під час транспортування продуктів харчування. За висновками Національного інституту стратегічних

досліджень в умовах повоєнного відновлення для зміцнення продовольчої безпеки і розвитку стійких агропродовольчих систем фермерські та особисті селянські господарства мають стати осередками, які будуть інтегрувати господарства населення навколо себе [4, с.79-80].

Треба підкреслити, що післявоєнні заходи відновлення обов'язково будуть потребувати активної участі сільськогосподарського дорадництва. Без підвищення рівня знань та вдосконалення практичних навичок прибуткового і інноваційного ведення господарства дрібні фермери і господарства населення не зможуть повноцінно розбудовувати і розвивати децентралізовані стійкі агропродовольчі системи. Однак процес забезпечення великої кількості осіб дорадчими послугами може стати для системи сільськогосподарського дорадництва потужним викликом. Так, за оцінкою Національного інституту стратегічних досліджень в 2014 році вся кількість суб'єктів дорадчої діяльності забезпечувала послугами 5% сільськогосподарських товаровиробників [5]. Як свідчать дані Реєстрів, на початок 2022 року, у порівнянні з 2014 роком, кількість сертифікованих сільськогосподарських служб скоротилася на 58%, а кількість кваліфікованих сільськогосподарських дорадників та експертів-дорадників зменшилася в 2 рази.

Таким чином, наведені дані дають підставу стверджувати, що в сучасному стані національна система сільськогосподарського дорадництва відчуває проблему кадрового забезпечення, яка потребує своєчасного розв'язання для підготовки до проведення заходів повоєнного відновлення в сільському господарстві та на сільських територіях.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
2. FAO. UKRAINE: Note on the impact of the war on food security in Ukraine, 25 March 2022 URL: <https://www.fao.org/documents/card/ru/c/cb9171en/>
3. FAO.UKRAINE: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine, December 2022. URL: <https://www.fao.org/documents/card/en/c/cc3311en>
4. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін.] ; за загальн. ред. Я. А. Жаліла – Київ : НІСД, 2024. – 104 с. – URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf
5. Національний інститут стратегічних досліджень «Щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні». Аналітична записка. 2014 рік. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/1457>

Климак Богдан
студент

Наталія Лавська,

к.с.г.н., ст.викладач кафедри агрономії

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

РОЛЬ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ СВІТУ

Україна є світовим лідером експорту зернових, соняшникової олії, меду, курятини та інших продуктів харчування. Кожна п'ята тонна української пшениці

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

йде на випічку хліба та хлібопродуктів в країнах Близького Сходу, Африки та Південно-Східної Азії. Двадцять відсотків експортованої кукурудзи годує тваринництво та птахівництво Італії, Іспанії та Португалії.

Наша держава знаходиться на лідируючих позиціях в світі з виробництва та експорту зернових, зернобобових та олійних культур, та посідає топові позиції в структурі імпорту таких країн, як Китай, Єгипет, Індонезія, країни ЄС, Туреччина, Пакистан, Бангладеш, Марокко, Туніс, Саудівська Аравія, Корея, Лівія та інші. Врожай 2021 року був рекордним та досягнув понад 106 млн тонн. Інші вагомні товари нашого експорту — соняшникова олія, мед, курятина.

Через повномасштабне вторгнення РФ на територію України, уряд нашої країни 5 березня 2022 року заборонив експорт до інших країн великої рогатої худоби, м'яса з неї та їстівних субпродуктів, жита, вівса, гречки, проса, цукру та солі. Це рішення було прийняте з метою збалансування внутрішньої потреби в продуктах харчування в Україні, та через неможливість вивозу цих товарів морем через російську блокаду портів та постійні обстріли. На експорт пшениці, кукурудзи та м'яса курей запроваджено автоматичні експортні ліцензії і це спричинило підйом цін на цей перелік товарів на міжнародному ринку. Країни що розвиваються, як ніхто відчув ці коливання, спричинені війною.

Такі обмеження є законодавчими інструментами регулювання, які застосовуються в разі значного порушення рівноваги щодо певних товарів на внутрішньому ринку, що мають вагоме значення для життєдіяльності України. Таким чином, наша країна забезпечувала себе продовольством під час найкритичнішого часу війни, коли на кону стояла доля держави. Згодом, з успіхами на фронті, успішною посівною, відновленням нормального ведення тваринництва, протягом 2022 року, ці обмеження прибрали [1].

Не зважаючи на війну, частка аграрної та харчової продукції в загальному експорті України, в грошовому вимірі, збільшилася з майже 44% у 2021 році до 57% у 2022-му і до 62% за результатами п'яти місяців 2023 року. Загалом, за даними митниці, Україна у 2022 році експортувала агропродовольчої продукції (групи 1–24 УКТЗЕД) на суму \$23,4 млрд, що на 16% менше, ніж 2021 року (\$27,7 млрд у 2021-му). За п'ять місяців 2023 року Україна експортувала агропродовольчої продукції на суму 10,1 млрд. доларів, що на 18% менше, ніж за аналогічний період 2022 року. Водночас майже 90% експорту агро- та харчової продукції припадає саме на продукцію агропромислового комплексу (групи 1–15 УКТЗЕД), зокрема зернові та олійні культури.

Під час війни зазнали змін напрямки експорту української агропродукції. У 2022 році регіон Азія вперше за понад 10 років втратив позицію основного імпортера української агропродукції та посів друге місце після Європи. Загалом до країн Азії у 2022 році було поставлено агропродукції на суму 6,8 млрд. доларів, що на 45,7% менше, ніж у 2021 році, та спричинило нехватку зернових і поставило на межу виживання багато тисяч сімей у країнах Сходу. Частка експорту агропродукції в ЄС у загальному експорті агропродукції з України становила 32,5%. У 2022 році обсяги постачань продукції АПК до країн-членів

ЄС становили 11,7 млрд доларів, що на 77,6% більше, ніж у 2021 році, частка експорту агропродукції в ЄС становила 56%.

Обсяги постачань до країн Африки у 2022 році зменшилися на 55% (до 1,6 млрд доларів), забезпечивши регіону частку 7,6% українського експорту продукції АПК. Постачання української агропродукції до країн СНД зменшилося проти 2021 року на 67% - до 0,4 млрд доларів, забезпечивши регіону частку 0,6% в українському експорті агропродукції [2]. Україна продовжує відігравати важливу роль у гарантуванні світової продовольчої безпеки. У 2023 році українські аграрії зібрали великий врожай зернових та олійних культур – понад 70 млн тонн та експортували продукції на майже 22 млрд. доларів. Це дуже важливий сигнал для світу, що Україна готова виробляти і доставляти їжу тим, хто її потребує.

З початку широкомасштабного вторгнення кількість людей, які страждають від нестачі їжі, зростає з 221 до 324 мільйонів. Навіть держави, які не імпортують українське продовольство, відчувають вплив російської агресії через зменшення продовольства на ринку та підвищення цін.

Попри війну Україна продовжує виконувати свою місію із забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Зерновим коридором, який став проміжним рішенням, було доставлено істотний обсяг продовольства, зокрема до Африки та Азії. А завдяки ініціативі Grain from Ukraine понад 170 тис. тонн зерна з українських портів було відправлено до Сомалі, Ефіопії, Кенії та Ємену. Сьогодні, коли «зернова угода» припинена, а РФ періодично атакує українські порти, нашій країні доводиться морськими дронами та точними ударами авіації відганяти й топити кораблі РФ, щоб деблокувати морський шлях експорту через порти Одеси. У серпні 2023 року Україна відкрила тимчасовий коридор для виходу торговельних суден з портів Південний, Одеса та Чорноморськ. У той час РФ продовжує атакувати портову інфраструктуру України.

У лютому 2024 року Україна відправила через морський коридор рекордний обсяг вантажів – 8 мільйонів тонн, з яких 5,2 мільйона тонн становила сільськогосподарська продукція [4]. Відтак, вільне та безпечне судноплавство в Чорному та Азовському морях є критичною точкою забезпечення продовольчої безпеки. Для повноцінного та безпечного експорту агропродукції, судноплавство в Чорному морі має стати безпечним і забезпеченим відповідним захистом, морські шляхи розмінованими.

Має бути створена система довгострокових контрактів на постачання продуктів країнам, що потерпають від нестачі продовольства, та міжнародний децентралізований резерв основних зернових, посилені програми продовольчої безпеки, які надають допомогу найбільш уразливим споживачам. Зокрема, необхідно збільшити постачання в межах ініціативи Grain from Ukraine, яка має стати моделлю для додаткових зусиль країн-експортерів щодо викорінення голоду в світі. Також потрібно посилити роль Чорноморського регіону в гуманітарній допомозі в межах Всесвітньої продовольчої програми ООН [3].

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

Станом на 21.03.2024 року Україна спільно з Всесвітньою продовольчою програмою ООН опрацьовує нові маршрути для програми Grain from Ukraine, щоб допомогти подолати голод у Газі, Малаві, Демократичній Республіці Конго [5]. Україна продовжує відігравати важливу роль у гарантуванні світової продовольчої безпеки. У 2023 році українські аграрії зібрали великий врожай зернових та олійних культур – понад 70 млн тонн та експортували продукції на майже 22 млрд доларів. Це дуже важливий сигнал для світу, що Україна готова виробляти і доставляти їжу тим, хто її потребує.

Український зерновий коридор показує хороші результати. 90% всієї продукції експортується саме морем. Лише в грудні 2023 Україна експортувала з Одеси 5 мільйонів тон збіжжя, один мільйон – через Дунай і ще один мільйон – транзитом сухопутним коридором через європейських сусідів. Тому роль України в питанні глобальної продовольчої безпеки надзвичайно важлива. Особливо, що стосується експорту зернових до країн Африки та Азії.

Україна є одним із світових лідерів з експорту зернових, олійних культур, соняшникової олії, меду та курятини. І хоча війна спричинила значні зміни в структурі та напрямках експорту української агропродукції, наша держава продовжує експортувати продовольство, роблячи значний внесок у подолання глобальної продовольчої кризи.

Список використаних джерел:

1. Електронний ресурс. URL : <https://brdo.com.ua/news/prodovolcha-nebezpeka-yak-vijna-rosiyi-proti-ukrayiny-zagrozhuye-vsomu-svitu/>
2. Електронний ресурс. URL : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/top10-krayinimporteriv-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produkciyi-pid-chas-viyini.html>
3. Україна представила кроки до досягнення глобальної продовольчої безпеки. Електронний ресурс. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/ukrajini-predstavila-kroki-do-dosyagnennya-globalnoji-prodovolchoji-bezpeki>
4. Невдовзі експорт морем сягне 30 млн тонн – Шмигаль. Електронний ресурс. URL : <https://landlord.ua/news/nevdovzi-eksport-morem-syagne-30-mln-tonn-shmygal/>
5. Україна та ООН напрацьовують нові маршрути для програми Grain from Ukraine – Зеленський. Електронний ресурс. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/975030.html>

Наталія Лавська,

*к.с.г.н., ст.викладач кафедри агрономії
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

**СУЧАСНІ АГРОТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО
БЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

Згідно ст. 50 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» «Екологічна безпека - це такий стан навколишнього середовища, коли гарантується запобігання погіршення екологічної ситуації та здоров'я людини» [1].

Після появи досліджень щодо погіршення здоров'я через споживання неякісної їжі з надлишковим вмістом хімії, люди вирішили віддавати перевагу екологічно безпечній продукції та виявилися готовими доплачувати премію за її

органічність. Дослідження показали, що понад 40% споживачів готові платити більшу ціну за органічні продукти або навіть за товари, що не завдають шкоди довкіллю. У розвинених країнах світу здоров'я та довголіття нації є пріоритетом розвитку держави, тому щоденному харчуванню людей та якості продукції приділяється значна увага [2].

При виробництві екологічно безпечної продукції заборонено використовувати хімічні препарати для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами рослин, мінеральні добрива синтетичного походження. Захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, а для удобрення ґрунту й рослин використовуються органічні добрива, категорично заборонене використання ГМО.

Ефективним заходом щодо підвищення продуктивності сільськогосподарських культур є обробка їх посівів біологічними препаратами. За внесення біопрепаратів стимулюються процеси росту й розвитку рослин, поліпшується розвиток кореневої системи та зростає врожайність.

Для боротьби зі шкідниками застосовують сівозміни, щоб ґрунт встиг повністю відновитися. Для посіву використовують непротруєне насіння, як добриво використовують вермикомпост, послід від органічних качок і курей, використовують сидерати та торф'яну суміш, яка пройшла сертифікацію в органіці.

Для боротьби з шкідниками та хворобами використовують дозволені в органіці біофунгіцидами й біоінсектицидами. На запилення рослин залучають мобільні вулики - бджоли додають 5-10% урожайності. Біологічні засоби захисту рослин від шкідників і хвороб важлива, невіддільна складова інтегрованої системи захисту в сучасних агроценозах сільськогосподарських культур, а в захищеному ґрунті один з основних засобів захисту овочевих культур упродовж вегетації і як єдиний засіб контролю фітофагів і фітопатогенів в період збирання овочів.

Для позбавлення від бур'янів застосовують боронування, ручне й механічне прополювання, обробіток плоскорізом методом І.Овсінського на глибину 7 см. Відмова від оранки забезпечує економію коштів на паливе та амортизацію техніки. Вирощування без застосування засобів агрохімії викликає масове зростання бур'янів, боротьба з якими проводиться «вичісуванням» ланцюгами.

Майже усі види широко вживаних міндобрив в екологічно безпечному рослинництві використовувати не можна. Важливим джерелом поповнення ґрунту поживними речовинами, за обмеженого виробництва і внесення гною, є вирощування культур на зелені добрива (сидерат). Вони є багатофункціональним агротехнічним заходом землеробства, який позитивно впливає на ґрунт, продуктивність культур та якість продукції. За приорювання 35–40 т/га сидерату в ґрунт потрапляє 150–200 кг азоту, що рівноцінно 30–40 т/га гною. Коефіцієнт використання азоту з сидерату першого року удвічі більший, ніж у гної.

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

Останнім часом фахівці України рекомендують використання соломи та різних видів зеленого добрива в якості удобрення. Внесення соломи разом із зеленим добривом сприяє активізації біологічних процесів у ґрунті, поліпшує забезпечення доступними формами азоту, створює кращі умови для формування врожаю. Використовувати сидерати доцільніше у зоні стабільного забезпечення вологою - на Поліссі, у північному та південно-західному Лісостепу, а також на зрошуваних землях [3].

Органічні методи господарювання покращують стан ґрунту та його родючість без застосування хімічно синтезованих добрив. Боротьба з бур'янами та шкідниками проводиться без застосування токсичних пестицидів, оберігаючи тим самим земельні та водні ресурси від забруднення токсичними сполуками. Обов'язкове застосування сівозмін, підбір оптимального обробітку ґрунту, використання насіння і порід, адаптованих до місцевих умов, і відновлення функціонального біорізноманіття сприяють подальшому зміцненню екологічного балансу та отримання органічної продукції.

В сучасних умовах розвинутого механізованого сільськогосподарського виробництва все більше уваги приділяється економічній доцільності вирощування сільськогосподарських культур та заходам з охорони довкілля. Одним з основних елементів органічного вирощування сільськогосподарських культур є обробіток ґрунту, який визначається різними системами землеробства: безплужною, точною, No-till, Strip-till, розумною. Всі системи землеробства спрямовані на якісний обробіток ґрунту із збереженням навколишнього середовища та підвищенням якості продукції. Якісний основний обробіток і своєчасний передпосівний забезпечують зниження забур'яненості посівів, дружні сходи та кращий ріст і розвиток рослин, що в подальшому позитивно впливає на врожайність культур.

Сучасні інтенсивні системи землеробства мають високе технічне оснащення виробництва, ефективні способи обробітку ґрунту, внесення добрив із розрахунку на запланований врожай, розширене відтворення родючості ґрунту, інтенсивні ґрунтозахисні технології вирощування сільськогосподарських рослин, а також меліоративні заходи. Перераховані заходи є обов'язковими елементами отримання екологічно безпечної продукції.

Аналізуючи розвиток органічного виробництва в Україні та світі можна виділити ряд переваг над іншими технологіями: прозоре виробництво продуктів харчування; відсутність ГМО в продукції; слідів хімічних препаратів; економія коштів аграрія на придбання засобів захисту рослин; економія природних ресурсів; економія фінансових ресурсів людства; біологічний контроль чисельності шкідників за допомогою органічних ЗЗР не завдає шкоди довкіллю

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Електронний ресурс. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

2. Агроновини / Четвер, 26 серпня 2021. [Електронний ресурс]. URL : <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/22533-nazvani-holovni-rynky-zbutu-ukrainskoi-orhanichnoi-produktsii.html>

3. ШУВАР І.А. Система удобрення ґрунту в органічному агровиробництві. URL : Режим доступу до ресурсу: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/19414-systema-udobrennia-gruntu-v-orhanichnomu-ahrovyrobnystvi.html>

Сало Інна

д.е.н., с.н.с., головн.н.с.

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

СТАН КОН'ЮНКТУРИ ПЛОДОЯГІДНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Зважаючи на структурні зміни економіки України та світу в цілому, підвищення впливу погодних умов на формування загальної пропозиції та внутрішнього попиту плодоягідної продукції, додаткового вивчення потребує вивчення основних показників кон'юнктури садівничого ринку, їх взаємозв'язків з позиції забезпечення раціональності споживання під час війни.

Товарна пропозиція на внутрішньому ринку плодів формується за трьома напрямками: господарствами населення – 20-25%, сільськогосподарськими підприємствами – 15-20% та за рахунок імпортних поставок – 65-70%. Основну масу плодів в Україні виробляють господарства населення – це 78-83% або 1,6-2,0 млн т протягом 2018-2022 рр. [1]. Безперечно вони займають важливе місце в забезпеченні споживчих потреб населення цією продукцією, однак є неконкурентоспроможними порівняно з промисловими підприємствами на зовнішньому ринку. В Україні з виробництва плодів і ягід вирізняються регіональні лідери – Вінницька, Чернівецька, Хмельницька, Львівська області. Разом їх валовий збір у 2022 р. досягнув майже 42 % (834,2 тис. т) загального виробництва країни. Лідером з виробництва плодів і ягід на особу в 2021 р. була Чернівецька область – 289 кг. Спостерігалися досить високі показники у Хмельницькій та Вінницькій областях – 152-166 кг. Найменше вироблялося плодів і ягід з розрахунку на особу в рік у Чернігівській, Сумській, Донецькій, Харківській, Миколаївській та Запорізькій областях – 9-20 кг.

Впродовж 2018-2021 рр. імпортні поставки плодів становили 645-819 тис. т [2]. У 2021 р. на внутрішній ринок найбільше надходило цитрусових – 45% (366 тис.т) та бананів – 40% (328 тис.т). Слід зазначити, що споживачі, як правило, воліють купувати плоди вітчизняного виробництва так як, на їхню думку, вони мають менший вміст залишків хімічних речовин.

Рівень споживання плодів у країні залишається на досить низькому рівні [3]. Оцінка забезпечення внутрішнього попиту на плодovому ринку здійснювалася відносно основного критерію – фізична достатність. Розраховані в динаміці індикатори достатності споживання у довоєнний період та 2023 р. (очікувані дані – під час воєнного стану) для основних продуктів харчування [4].

Так, якщо в 2020 р. за продуктами хліб і хлібопродукти, картопля, овочі і баштанні та олія, яйця спостерігається наближеність до раціональних норм

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

споживання, тобто можна говорити про достатність, то в 2023 р. за всіма продуктами показник зменшився. Критичними слід вважати показники зі споживання плодючих – це 56%, молока і молокопродуктів – 51%, риби і рибопродуктів – 50% від встановлених раціональних норм.

На формування вартості плодючих під час війни впливають, перш за все, обсяги їх товарної пропозиції, платоспроможний попит населення, також вартість зберігання та транспортування, підвищені тарифи на електроенергію для промислових виробників, ціни на пальне.

Цінова ситуація 2023 р. на плодючому ринку України порівняно з попереднім 2022 р. (першим роком війни) дещо поліпшилася. Якщо в 2022 р. рівень інфляції становив 73,8% (галопаюча інфляція), то 2023 року інфляції по плодючих не спостерігається – 2,2% [5].

Найбільше плодів та ягід реалізується сільськогосподарськими підприємствами за іншими каналами реалізації, тобто комерційним структурам – близько 60-65 %.

Господарства населення реалізують переважно яблука та грецькі горіхи. До 60 % плодів використовують для власного споживання та до 35% для продажу. Однак слід відзначити, що в останні роки частка продажу дещо збільшилася через розширення мережі закупок лущених та нелущених горіхів у населення та пунктів оптового приймання. Посередники закупають грецькі горіхи і формують партії для експорту, як правило, у вигляді сировини для подальшої переробки. У 2023 р. закупівельні ціни в населення нелущених грецьких горіхів знизилися, порівняно з минулими роками у 2-3 рази – до 7-8 грн /кг, через порушення логістики внаслідок воєнних дій у країні.

Розглянемо цінову ситуацію на вітчизняному ринку плодів і ягід. Так, за період 2017-2021 рр. закупівельні ціни реалізації плодів і ягід знизилися на 7,4%. Однак, слід зауважити, що під час війни їх рівень підвищився на 15-20%, що вплинуло на формування роздрібних цін.

У 2018 р. ціни знизилися порівняно з попереднім роком у 1,7 рази до 5054,0 грн /т, що пояснюється надмірним збільшенням ринкової пропозиції яблук. У 2019 р. ціни перевищували рівень минулого року на 25,4 %, через зниження обсягів виробництва та зростання рівня цін на енергоресурси і засоби виробництва. Найвищими закупівельні ціни виявилися у Волинській області – у 2020 р. 31973,4 грн /т, що пояснюється найнижчим рівнем виробництва плодів і ягід порівняно з іншими регіонами, зокрема в 2020 р. лише 2 % або 38,9 тис. тонн. У 2021 р. ціни менші рівня минулого року на 11,2 %, через збільшення обсягів виробництва плодючих.

Зауважимо, що такий рівень закупівельних цін на плоди та ягоди недостатньо відшкодовує виробничі витрати сільськогосподарських товаровиробників, що часто зумовлює збитковість за напрямом садівництва. Відтак, виникає необхідність шукати нові, ефективніші канали збуту. Швидка втрата свіжими плодами та ягодами споживчих властивостей, малі обсяги переробки на місцях виробництва змушує товаровиробників реалізовувати

значну частку продукції – близько 25 % переробним підприємствам за цінами нижчими ніж на ринку в 1,5-2 рази.

Аналіз помісячної динаміки закупівельних цін на плоди і ягоди свідчить, що найвищими вони були в червні-вересні (за всіма каналами реалізації сільськогосподарськими підприємствами) – у 2021 р. 7,6-10,0 тис. грн за 1 т.

Однією з основних причин незадоволення попиту населення плодами вважається криза їх промислового виробництва, що проявляється у скороченні площ плодоносних насаджень – за 2018-2022 рр. в 1,5 рази, низького рівня урожайності через недотримання технологій вирощування та догляду за багаторічними насадженнями – 7-9 т/га. Також на формування попиту і пропозиції на свіжі плоди суттєво впливають ціни та доходи.

Коливання попиту населення на плодове продукцію залежно від зміни доходів та цін ще раз підтверджує, що ефективність кон'юнктури вітчизняного ринку неможливо досягнути класичним способом – саморегулювання попиту та пропозиції. За низької купівельної спроможності, плоди для населення не вважаються продуктами харчування першої необхідності і стають взаємозамінними відносно інших. Така ситуація зумовлює необхідність державної підтримки промислового садівництва з ціллю розширення пропозиції вітчизняних плодів та встановлення прийнятних цін відносно доходів споживачів особливо під час війни.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Food and Agricultural Organization of the United Nations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.fao.org/faostat/en/#home>
3. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України / за ред. О. М. Прокопенко. Київ : Держстат, 2022. 57 с.
4. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 780. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF#Text>
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>

Сорока Вікторія
студентка 1 курсу
Брюхачова Інна, к.с.-.г.н.,
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕСУРСІВ ТА ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ

Екологічна переробка продукції тваринництва є невідомою складовою сталого розвитку сучасного суспільства. Оптимальне поєднання та збереження ресурсів та ефективного використання відходів в процесі обробки відіграє ключову роль у збереженні економічної стійкості. В даній роботі досліджується важливість

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

здійснення комплексних заходів з мінімізації впливу тваринництва на навколишнє середовище через оптимізацію технологічних процесів переробки, використання передових методів обробки відходів та впровадження інноваційних технологій у виробництві. Щоб забезпечити чисте навколишнє середовище та по мінімуму його забруднювати включаючи зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферу, зниження обсягу відходів та їх повторне використання в цілях виробництва корисних продуктів, а також покращення якості навколишнього середовища та забезпечення збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

На сьогодні найбільш гострою проблемою є переробляти та утилізувати тверді відходи щоб не наносити шкоди екології. Найбільшим зауваженням є відношення громадян до твердих відходів, котрий перешкоджає впровадженню прогресивних нових технологій. Тому як що починати говорити про екологічну культуру потрібно починати саме з людства та їхньої відповідальності.

В багатьох країнах саме об'єм тваринницьких відходів у 5 разів вище об'єму всіх побутових відходів. Тваринницькі відходи є найбільш багатими вмістовними на такі мінеральні речовини як азот, фосфор, калій та інше. Сільське господарство в окремих випадках викликає запахи таким чином забрудню повітря речовинами що шкідливо впливають на рослин, тварин, та людей. Значна частина запахів походить від гною, на великих господарствах де утримують худобу у великих кількостях стає проблемою. При цьому в повітрі стає більший вміст аміаку та інших смердючих речовин, також це шкодить забрудненню ґрунту.

Утилізація гною один з найважливіших аспектів утилізації відходів тваринництва. Під час зберігання гною можуть просочуватися шкідливі речовини тим самим забруднювати поверхневі води. Щоб уникнути таких проблем гній повинен зберігатися правильно щоб він не завдавав шкоду екології, а навпаки приносив користь. Для зберігання гною відводять спеціальні місця. Гній є одним з найпоширенішим органічним добривом. Характеристика гною залежить від кормового раціону. Свіжий гній за своєю поживністю дуже бідний, а найбільша кількість поживних речовин знаходиться в гної в період його розігрівання. При зниженні температури бактерії різко зменшуються.

Компостування як метод переробки підходить для утилізації речовин що мають органічне значення, наприклад папір рослини залишки харчові відходи. Процес компостування проходить через деякий час розкладом органічних речовин продукт використовується в збагаченні земельної ділянки при оранці також при висаджуванні розсади. Такий спосіб може використовувати на підприємствах виготовлення та переробки органічної сировини або також на індивідуальних господарствах.

Також є ще один спосіб переробки продукції для користі це технологія плазмової переробки заснована на принципі обробки відходів при високих температур. При такій технології відходи не розкладаються, а перетворюються на газ що допомагає отримати такі компоненти як екологічний шлак.

Збереження природних ресурсів такі як вода в шляху переробки також надмірно важливе. Вода є незамінним ресурсом яка відіграє важливу роль у всіх

процесах життєдіяльності. Забезпечує життя для живих організмів та функціонування всіх природних компонентів. Вода необхідна для гідратації тварин. Вона допомагає тварині підтримувати нормальну температуру тіла розчиняє поживні речовини та вітаміни яке забезпечує нормальну продуктивність та нормальне функціонування органів. Також при очищенні та знезараженні вода використовується для промивання приміщень та знезараження сировини та продуктів. Теплова обробка найчастіше використовується в переробці продуктів для збереження їхньої безпеки, збереження та покращення якості. На сьогодні вже є така проблема як нестача водного ресурсу. Основні проблеми використання та охорони водних ресурсів є забруднення водою шкідливими викидами.

Екологічна переробка продукції тваринництва є невід'ємною частиною сталого розвитку, оскільки вона сприяє збереженню економічної стійкості та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище. Оптимізація технологічних процесів переробки, використання передових методів обробки відходів та впровадження інноваційних технологій є ключовими для досягнення цієї мети. Зокрема, утилізація гною, компостування та плазменна переробка є ефективними методами зниження впливу тваринництва на навколишнє середовище. Крім того, збереження природних ресурсів, зокрема води, під час процесів переробки є надзвичайно важливим аспектом. Розвиток екологічної культури серед громадян та їхнє відчуття відповідальності також вирішально важливі для успішного впровадження новітніх технологій у переробці продукції тваринництва та забезпечення чистого навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Білявський О.О. Стратегія економічного розвитку України. Том.№52. 2023.С. 72 – 83
2. Каратєєва О.І., Коваль О.А., Гроза В.І., Технологія переробки побутових відходів сільського господарства МНАУ. 2020. С. 30 – 128.
3. Писаренко В.М Писаренко П.В. Органічні добрива на захист родючості ґрунту. Полтава 2022. С. 55 – 156.
4. Соколенко М.М. Перспективні напрямки утилізації відходів. 2019. С. 68 – 232

Поліщук Ярослав

аспірант

Носенко Валерій

к.с-г.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВИКОРИСТАННЯ МІСКАНТУСУ ГІГАНТСЬКОГО ДЛЯ ФІТОРЕМЕДІАЦІЇ ҐРУНТУ

Міскантус гігантський алотриплоїдний гібрид, отриманий в результаті природного схрещування диплоїдного *M. sinensis* з тетраплоїдним *M. sacchariflorus*. Продуктом цього схрещування є вид з 57 хромосомами та основним числом хромосом 19, що розмножується лише вегетативно поділом кореневища та завдяки своїй стерильності має низьку генетичну мінливість.

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

Інтерес до міскантусу гігантського був започаткований датським ботаніком і садівником Акселем Ольсеном, який у 1935 році привіз рослини до Європи з Йокогами (префектура Канагава, Хонсю, Японія). Першочергово культура використовувалась в декоративному садівництві [1].

З часом культуру почали використовувати для різних господарських цілей, причому завдяки низькій вимогливості до ґрунту, для вирощування міскантусу гігантського можна використовувати маргінальні ґрунти та пустирі. Через три роки після посадки урожайність біомаси може сягати 30 т/га сухої речовини при невеликому застосуванні добрив. Біомасу можна використовувати для отримання целюлози або лігніну, оскільки вона є сировиною для паперової промисловості та альтернативою деревним матеріалам. Біомаса *M. x giganteus* є джерелом відновлюваної енергії, яка використовується для виробництва тепла або електроенергії. Найпростішим способом термічної обробки сировини є її пряме спалювання. Шляхом газифікації, піролізу можна виробляти паливо в твердій, рідкій або газоподібній формі. В результаті зброджування біомаси можна отримати біогаз або біоетанол [2].

Міскантус гігантський можна використовувати для фітореMediaції ґрунту, особливо для фітостабілізації важких металів. В Японії пагони *M. x giganteus* використовують як корм для тварин або для будівництва солом'яних дахів, які покривають традиційні будинки. У деяких країнах рослини висаджують на берегах висихаючих озер для запобігання ерозії ґрунту та відновлення екосистем у деградованих середовищах. Кореневища цього виду ефективно накопичують вуглекислий газ, який є парниковим газом, таким чином знижуючи його концентрацію в повітрі. Пізньої осені рослини *M. x giganteus* перерозподіляють асиміляти на кореневища, щоб перезимувати в регіонах з низькими температурами. Міскантус можна вирощувати на одному місці принаймні 20 років, що робить їх високоефективними при тривалому поглинанні вуглецю [3].

Історично так склалось, що виробництво лігноцелюлозної біомаси було спрямоване для енергетичних цілей, оскільки її можна було перетворити на біопаливо другого покоління. Проте, в останні роки дослідження зосереджені на використанні біомаси для створення продуктів з високою доданою вартістю: від біоматеріалів до побічних продуктів і біополімерів. З іншого боку, зростаючий попит на біомасу для енергетичних цілей та біоматеріали для живлення зростаючої економіки ЄС, що базується на біомасі, посилив конфлікти щодо землекористування між їжею та біомасою. З цієї причини, щоб зменшити вищезгадані конфлікти, біомасу міскантусу слід вирощувати на так званих маргінальних сільськогосподарських землях, які визначаються як землі, де врожайність звичайних культур стикається з технічними та економічними обмеженнями порівняно з оптимальними умовами. Прикладами маргінальних сільськогосподарських угідь є ґрунти з низьким вмістом органічного вуглецю в ґрунті, забруднені важкими металами або занедбані ґрунти [4].

Оптимізація вирощування міскантусу гігантського на землях деградованих сприяє отриманню постійної врожайності біомаси з невеликими витратами в

порівнянні зі звичайними однорічними культурами і дозволяє надавати різноманітні екосистемні послуги. Зокрема, біоенергетичні культури можуть змінити тенденцію до зниження вмісту органічної речовини в ґрунті, з якою стикаються багато інтенсивно використовуваних орних земель. Вигода для клімату, пов'язана з поглинанням С у ґрунті, що робить їх вирощування першим у списку майже всіх схем підтримки вуглецевого землеробства в Європі та в усьому світі [5]. Щорічне надходження рослинного вуглецю у ґрунт у поєднанні з відсутністю обробки ґрунту сприяє стабілізації С у фракціях органічної речовини ґрунту і посиленню функціонування ґрунтової мікробіоти.

Список використаних джерел:

1. Hodkinson, T.R.; Chase, M.W.; Takahashi, C.; Leitch, I.J.; Bennett, M.D.; Renvoize, S.A. The use of DNA sequencing (ITS and TRNL-F), AFLP, and fluorescent in situ hybridization to study allopolyploid *Miscanthus* (Poaceae). *Am. J. Bot.* 2002, 89, 279–286.
2. Chramiec-Głabik, A.; Grabowska-Joachimiak, A.; Sliwinska, E.; Legutko, J.; Kula, A. Cytogenetic analysis of *Miscanthus × giganteus* and its parent forms. *Caryologia* 2012, 65, 234–242.
3. Hodkinson, T.R.; Klaas, M.; Jones, M.B.; Prickett, R.; Barth, S. *Miscanthus*: A case study for the utilization of natural genetic variation. *Plant Genet. Resour. Characterisation Util.* 2015, 13, 219–237.
4. Dwiyantri, M.S.; Rudolph, A.; Swaminathan, K.; Nishiwaki, A.; Shimono, Y.; Kuwabara, S.; Matuura, H.; Nadir, M.; Moose, S.; Stewart, J.R.; et al. Genetic analysis of putative triploid *Miscanthus* hybrids and tetraploid *M. sacchariflorus* collected from sympatric populations of Kushima, Japan. *Bioenergy Res.* 2013, 6, 486–493.
5. Nishiwaki, A.; Mizuguti, A.; Kuwabara, S.; Toma, Y.; Ishigaki, G.; Miyashita, T.; Yamada, T.; Matuura, H.; Yamaguchi, S.; Lane Rayburn, A.; et al. Discovery of natural *Miscanthus* (Poaceae) triploid plants in sympatric populations of *Miscanthus sacchariflorus* and *Miscanthus sinensis* in southern Japan. *Am. J. Bot.* 2011, 98, 154–159.

Хуртена Ольга

*викладач економічно-облікових дисциплін II категорії
ВСП «Бобровицький фаховий коледж імені О. Майнової НУБіП України»*

ПРОЦЕС ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Глобалізація спричиняє прискорення руху фінансів, входів, виходів інформації і науково-технічного прогресу через величезні географічні райони. Вигоди від глобалізації збільшують чистий прибуток у багатьох місцях, зменшують рівень бідності і таким чином збільшують рівень продовольчої безпеки. Паралельне зростання доходу на душу населення в багатьох регіонах і, як наслідок, збільшення розміру ринку призвели до появи безлічі нової продукції, більшість з якої потребує залучення додаткових потужностей, що безпосередньо вимагає інвестицій і поліпшення технології. Ці швидкі зміни спричинили значне зростання спеціалізації в агропромисловому комплексі і, як наслідок, нижчі витрати і швидкий приріст обсягів збуту в торгівлі. Глобалізація може суттєво збільшити роль сільського господарства як двигуна приросту в країнах з низьким рівнем доходів, створюючи такі умови для сільського господарства, за яких виробництво випереджає ріст особистого споживання. Це також збільшує потенціал для сільського господарства, щоб підвищити рівень

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

продовольчої безпеки через створення великих, зі значним потенціалом для зайнятості, сільськогосподарських нефермерських, неринкових об'єднань. З такими потенційними перевагами важливо розуміти, що від учасників такого об'єднання вимагається гарантія сприяння запобіганню бідності і голоду шляхом включення у ці процеси. У складний для України період трансформації економіки особливу важливість набувають завдання становлення глобалізації і забезпечення науково-технічного та інноваційного розвитку в сільському господарстві, у виконанні якого роль держави є ключовою. Зміни в сільськогосподарській сфері спричинили збідніння сільгоспвиробників у країнах, що розвиваються. Отже, глобалізаційні процеси вплинули як на розширення виробничих можливостей аграрної сфери, так і призвели до загострення проблеми нерівномірного розподілу продуктів харчування. Економічна політика урядів "Великої сімки" та міжнародні фінансові організації намагаються підтримувати цю реструктуризацію сільського господарства в усьому світі. Аналогічна тенденція спостерігається і на вітчизняному аграрному ринку. Особливо негативно на виробників аграрної продукції вплинула фінансова криза, оскільки цей сектор є залежним від можливості отримання кредитів у зв'язку з нерівномірністю виробничого циклу і періоду отримання доходів. На сьогоднішній день можна виділити ряд причин, які перешкоджають формуванню глобалізації в Україні.

Серед них можна виділити:

1. Недостатність фінансових ресурсів для проведення наукових досліджень і впровадження інноваційних розробок.

2. Відсутність ефективної правової бази для здійснення інноваційної діяльності.

3. Повільний розвиток сучасного ринку сільського господарства інноваційної продукції в Україні. Розвиток ринку інноваційної продукції на Україні. За останні роки спостерігається різке скорочення кількості промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. [5].

Пріоритетні напрямки:

- створення умов для розвитку і ефективного використання науково-технологічного потенціалу; - оптимізація і підвищення ефективності діяльності державного сектора науки;

- проблеми чинного фінансового забезпечення інноваційного процесу в Україні та шляхи їх вирішення;

- стимулювання технологічного розвитку економіки;

- розвиток інноваційної інфраструктури;

- створення системи ступеневої освіти в інноваційній сфері;

- створення системи управління в сфері інноваційної діяльності;

- заходи щодо посилення взаємодії складових національної інноваційної системи України;

- забезпечення ефективного використання і захисту прав інтелектуальної власності в сфері науки і технологій, стимулювання залучення в господарський

оборот результатів науково-технічної діяльності; - формування і реалізація регіональної інноваційної політики [4, с. 7-9].

Важливою складовою сукупного економічної глобалізації є науково-технічний потенціал, який являє собою сукупність всіх наукових засобів і ресурсів. На сьогоднішній день особливої уваги заслуговують розробки, сприяючи прискореному розвитку науково-технологічного потенціалу країни.

Таким чином, на сучасному етапі глобалізація розвитку України характеризується зниженням активності, дефіцитом фінансових ресурсів, падінням платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію, викликаного значними недоліками при розробці та виконанні державних цільових програм. Особливу ж увагу потрібно звернути на молоде покоління України - покоління майбутнього, як головну інвестицію в стрімкий розвиток нашої держави. А реформа в системі освіти і подолання молодіжного безробіття - найперші і головні кроки на шляху до досягнення спільної мети. Головний фактор успіху - систематичність і безперервність кроків, спрямованих на стимулювання інновацій. А від того, чи здатна буде українська влада і суспільство протидіяти існуючим викликам, реалізувати намічені перетворення, залежить майбутнє України.

Отже, процес глобалізації вже став реалією нашого часу і аграрні ринки не становлять винятку у підвладності цьому процесу. Відповідно до цього сформувався два основні напрямки розвитку аграрного маркетингу. Перший орієнтований на забезпечення продовольчої безпеки і здешевлення кінцевих продуктів харчування. Капіталовкладення у науково-дослідні розробки окупаються за рахунок масштабів продажу. Проблемою в цьому випадку є сумнів щодо впливу ГМО на здоров'я людей. Другий спрямований на вирішення проблеми здорового харчування. Інвестиції в нові методи вирощування і переробки органічної продукції покриваються за рахунок високих цін на продукцію. Проте значна частина країн в глобальному вимірі не зможе стати споживачами такої продукції через низький рівень доходів жителів цих країн. Цей дуалізм ставить вибір перед кожною країною, що хоче стати глобальним учасником світових аграрних ринків про сегмент споживачів, на яких слід орієнтуватись.

Список використаних джерел:

1. Проект «Стратегії глобалізаційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів»
2. Зростання іноземних інвестицій - відновлення довіри інвесторів або повернення раніше виведеного
3. Іваноньків О.О. Політика держави відносно інвестиційної діяльності в Україні та перспективи прямого іноземного інвестування // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - № 11. - С. 12- 17.
4. Мацевітий Ю., Тарелін А. Яка все-таки наука потрібна країні. 2000 - К.: МЕГА-поліграф, 2015. - 24 с.
5. Мінекономрозвитку має намір збільшити приплив іноземних інвестицій в Україні
3. Єранкін О. О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації: монографія // О. О. Єранкін. – К.: КНЕУ, 2009. – 419 с

**Discussion panel 1 «Global Issues: Food Security.
The importance of agriculture in solving global problems of mankind»**

---

4. Клименко Л. В. Зовнішньоторгівельний баланс продукції сільського господарства і продовольства України: проблеми та перспективи //Агросвіт.- 2013.- № 5.- С. 3 – 9.

Царук Ілля
PhD., асистент
Риженко Анатолій
PhD., старший викладач
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

**АГРОТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ТИФОНУ В
ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ**

Тифон є міжвидовим гібридом турнепсу (*Brassica rapa subsp. rapifera* Metzger) та китайської капусти (*Brassica rapa subsp. pekinensis* (Lour.) Hanelt). В Україні тифон досі залишається малопоширеною культурою. Але ця рослина має широкий спектр використання. Адже на відміну від ріпаку тифон не накопичує у фітомасі та насінні глюкозинолатів, алкілрезорцинолів та інших антипоживних речовин. Основним спектром застосування тифону є кормовиробництво та переробка насіння та біомаси на біопаливо. Урожайність тифону становить 2,5-3,0 т/га. Вміст олії в насінні – 35 – 47%, а вихід олії 800 – 1400 кг/га. Вихід умовного біопалива після переробки побічної продукції складає 5 – 6 т/га.

Дослідження проводили впродовж 2018–2021 рр. в умовах ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут» (Чернігівська обл.) за загальноприйнятими методиками. Схема польового дослідження передбачала вирощування тифону сорту 'Оракам' за різних способів сівби (ширина міжрядь – 15, 30 і 45 см) та норм мінерального удобрення (без добрив, N₈₀P₆₀K₆₀ та N₁₂₀P₉₀K₉₀).

Якщо більш детально розглянути вплив факторів дослідження на урожайність насіння, то за ширини 15 см складались умови для кращого формування урожайності насіння, а тому за вирощування з міжряддями 30 см рослини мали на 0,23 т/га а за вирощування з шириною міжрядь 45 см на 0,64 т/га меншу урожайність чим за ширини міжрядь 15 см. А мінеральне живлення сприяло отриманню кращого урожаю насіння. Так, за застосування мінерального удобрення в нормі N₈₀P₆₀K₆₀ рослини тифону сорту Оракам мали на 0,42 т/га вищу урожайність чим на контрольному варіанті, та за удобрення посівів мінеральними добривами N₁₂₀P₉₀K₉₀ на 0,24 т/га. Аже, за вирощування з шириною міжрядь 15 см та удобренням в нормі N₈₀P₆₀K₆₀ отримано урожайність насіння 3,88 т/га.

Встановлено, що середня маса насіння з рослин була найбільшою за ширини міжрядь 15 см та норми удобрення N₈₀P₆₀K₆₀ (8,17 г) : на долю головного стебла припадає 21 % (1,72 г), бічних пагонів першого порядку – 79 % (6,45 г) продуктивності насіння. Виявлено, що за збільшення ширини міжрядь до 30 см зменшувалася маса насіння з рослини на 4,4% і до 45 см – на 14,1 % у порівнянні з шириною міжряддя 15 см.

Досліджено, що урожайність насіння тифону сорту Оракам за застосування мінеральних добрив у нормі $N_{80}P_{60}K_{60}$ була на 0,42 т/га, за внесення $N_{120}P_{90}K_{90}$ на 0,24 т/га більшою, ніж на контрольному варіанті. Визначено, що за ширини міжряддя 15 см склалися кращі умови для формування урожайності насіння, ніж у широкорядних посівах: за міжряддя 30 см цей показник зменшувався на 0,23 т/га, за ширини 45 см – на 0,64 т/га.

Встановлено, що серед культур родини *Brassicaceae* мінімальний середній вміст олії в насінні був у суріпиці озимої сорту Оріана – 33,4 %, а ріпак озимий сорту Мерседес мав максимум – 45,6%, тоді як насіння тифону сорту Оракам в середньому по досліді мало вміст олії 42,3 %. А за вмістом олії в насінні тифону сорту Оракам кращим було вирощування рослин з шириною міжрядь в 45 см на усіх варіантах удобрення. А в випадку застосування мінеральних добрив в нормі $N_{120}P_{90}K_{90}$ отримано кращий в досліді вміст олії – 44,0 %.

Визначено, що за вирощування тифону сорту Оракам кращі значення накопичення енергії в біомасі та насінні а також збір енергії надземної маси спостерігався за висіву рослин з шириною міжрядь в 15 см та застосування мінеральних добрив в нормі $N_{80}P_{60}K_{60}$ – 89,1, 24,6 та 15,2 Гкал/га відповідно.

Досліджено, що мінімальний середній збір олії був властивий суріпиці озимої сорту Оріана – 756,7 кг/га а ріпак озимий сорту Мерседес мав максимум – 1703,9 кг/га, тоді як тифон сорту Оракам в середньому по досліді забезпечував збір олії 1411,6 кг/га. Також визначено, що мінімальний вихід енергії був властивий насінню та олії суріпиці озимої сорту Оріана – 6280 та 9393 ккал/кг, а більш енергетично насичене насіння та олія було в ріпаку озимого сорту Мерседес - 6518 та 9454 ккал/кг. Встановлено, що мінімальний вихід енергії був властивий біомасі ріпаку озимого сорту Мерседес - 3843 ккал/кг, а в суріпиці озимої сорту Оріана отримано більш енергетично насичену біомасу – 4090 ккал/кг.

Аналіз стратегій перероблення культур родини *Brassicaceae* на біопаливо показує що найбільш вигідно розглядати переробку загальної біомаси рослин з розділенням її на основну та побічну продукцію. Адже з насінням отримуємо лише 27,8 % від загальної енергії накопиченої з урожаєм надземної маси, а за використання лише олії цей відсоток становить всього 17,2 %.

Список використаних джерел:

1. Царук І.В. Рахметов Д.Б. Продуктивність тифону за різної ширини міжрядь та удобрення. Новітні агротехнології. 2022. № 10(2). <https://doi.org/10.47414/na.10.2.2022.270481>
2. Рахметов Д. Б., Рахметова С. О. Підсумки інтродукції та селекції тифона (*Brassica gara L. × B. campestris f. biennis DC.*) у Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка НАН України. Інтродукція рослин. 2015. № 4. С. 18–30. doi: 10.5281/zenodo.2527182
3. Рахметов Д. Б., Рахметова С. О., Ліщук Н. В. Методика проведення експертизи сортів тифона (*Brassica campestris var. oleifera f. biennis D.C. × B. gara L.*) на відмінність, однорідність і стабільність. Офіційний бюлетень. Державна служба з охорони на сорти рослин. Київ : Алефа, 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 210–221.

*Шпрінгель Сергій,
студент*

Наталія Лавська,

к.с.г.н., ст.викладач кафедри агрономії

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

ПОГІРШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

В Україні екологічна безпека в умовах воєнного стану носить глобальну проблему цивілізації, загалом, через можливість гуманітарної катастрофи внаслідок бойових дій і незабраних тіл окупантів із нашої території. Окрім цього існує загроза хімічної, біологічної, ядерної катастроф, унаслідок використання зброї масового знищення для мирного населення України. Це принесе загрозу всьому людству, а не тільки нашій державі. Саме в цьому стоїть постановка проблеми: зупинити екологічну небезпеку в умовах бойових дій [1].

Щодня експерти Оперативного штабу при Державній екологічній інспекції України до єдиного реєстру вносять події, що виникли у результаті воєнних дій та спричинили або можуть спричинити забруднення атмосферного повітря, водних та земельних ресурсів небезпечними речовинами. Наразі кількість екозлочинів сягає 260 випадків. Серед найнебезпечніших фактів зафіксовано пожежі на нафтосховищах, підірвані резервуари з хімічними речовинами, такими як аміак та селітра, пошкоджені газопроводи та знищені водні судна в акваторії Чорного моря. По кожному з випадків збираються всі необхідні вихідні дані та будуть розраховані остаточні суми збитків. Зокрема, вже відібрано понад 50 проб ґрунтів та проводяться інструментально-лабораторні дослідження.

У результаті бойових дій пошкоджено водовід, яким здійснюється постачання води з р. Дніпро до м. Миколаєва. Понад три тижні жителі Миколаєва не мають водопостачання, через це в місто завозять воду з інших районів та областей. 28 квітня голова Луганської військової обласної адміністрації Сергій Гайдай повідомив, що комунікації в Луганській області майже повністю знищені внаслідок бойових дій, через це водопостачання в місті Лисичанську не вдасться відновити до завершення воєнних дій. Без води також Рубіжне, Попасна, Сєверодонецьк – тобто майже всі міста області на підконтрольній Україні території. Загалом через війну понад 4,6 мільйона людей в Україні мають проблеми з доступом до питної води, а 1,4 мільйона українців взагалі не мають доступу до безпечної для вживання питної води. На законодавчому рівні поняття «екологічна безпека» закріплено в ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 року. Згідно Закону, екологічною безпекою є такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Розділ XI Закону присвячено заходам щодо забезпечення екологічної безпеки. Зокрема, там зафіксовано: екологічні вимоги щодо окремих видів діяльності – інвестиційної, господарської і

містобудівної (статті 51, 59); вимоги екологічної безпеки транспортних засобів (ст. 56); вимоги щодо проведення наукових досліджень, впровадження відкриттів, винаходів, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем (ст. 57); вимоги щодо військових оборонних об'єктів і військової діяльності (ст. 58); вимоги щодо охорони довкілля від неконтрольованого і шкідливого біологічного впливу (ст. 53), від акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів і радіоактивного забруднення (ст. 54), від забруднення виробничими, побутовими, іншими відходами (ст. 55); у процесі застосування засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних, хімічних речовин та інших препаратів (ст. 52) [2]. Також одним з основних законодавчих актів у сфері екологічної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України», який визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, завдання та головні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [3].

Війна рф в Україні – це перший за останні 20 років міжнародний конфлікт із такою значною та непоправною шкодою довкіллю. Із перших днів вторгнення росіян ми фіксуємо всю шкоду, яку вони наносять українському довкіллю. Вже можемо говорити про **257 випадків екоциду**. Це і підриви складів паливно-мастильних матеріалів, сховищ нафтопродуктів з відповідними наслідками для довкілля. Це і авіаудари по підприємствах, які використовують небезпечні хімічні речовини у виробництві. Це і пошкодження та руйнування очисних споруд, і вилив стоків у наші водойми, а також пошкодження ґрунтового покриву, горіння лісів – особливо на територіях природно-заповідного фонду.

Від дій рф під загрозою знищення сьогодні 2,5 млн га природоохоронної мережі Європи. Це 160 об'єктів Смарагдової мережі – територій існування видів і оселищ, що охороняються на загальноєвропейському рівні. А ще 17 Рамсарських об'єктів площею 627,3 тис. га – водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення.

Загалом від дій росії в небезпеці залишаються 20% площі всіх заповідних територій України. **Від ворожої техніки гине європейське біорізноманіття.** Це тисячі видів рослин, які занесені до Червоної книги України і охороняються законом. Бойові дії порушують спокій диких тварин. Вони або гинуть, або намагаються втекти з гарячих точок. РФ веде бойові дії на заповідних територіях міжнародного та європейського значення, чим знищує середовища існування рідкісних і ендемічних видів та оселищ. Це може змінити поведінку птахів, включаючи їх міграцію. Для прикладу, коли у 2015 році російські війська почали використовувати Криву косу на Донеччині для висадки десанту, там зникло усе різноманіття птахів. Хоча до цього на узбережжі масово гніздилися три тисячі пар червонокнижних мартинів каспійських. Це була їхня найбільша колонія в Європі.

Воєнні дії нищать ліси України, що також вплине і на продовольчу безпеку світу. Бойові дії наразі відбуваються в східних та південних областях України. Для цих регіонів характерна низька лісистість. Але тут ліси виконують захисні функції. Знищення та пошкодження їх позначиться на кліматі цих регіонів та може призвести до значних ерозійних процесів. Зокрема, на півдні України наслідками можуть бути вітрова ерозія та спустелювання.

Загалом, майже три мільйони гектарів лісу в Україні були охоплені війною від початку повномасштабного вторгнення рашистів. Коли ж рашисти під тиском української зброї з ганьбою втікли із Житомирщини, Київщини, Чернігівщини та Сумщини, під окупацією залишається 567 тисяч гектарів лісів України.

Забруднення від обстрілів не має кордонів. Більше 2,5 тисяч ракет росія випустила по Україні із 24 лютого. Ворожі снаряди, які щодня влучають у нашу критичну інфраструктуру та житлові будинки, спричиняють значні загоряння, у тому числі лісів. Це призводить до значного забруднення атмосферного повітря небезпечними речовинами. Під час детонації ракет та снарядів утворюється низка хімічних сполук – чадний газ, бурий газ, діоксид азоту, формальдегід тощо. Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу. При цьому забруднене повітря не має кордонів. Викиди в атмосферне повітря, що були спричинені воєнною агресією РФ на території України, переносяться, осідають та мають вплив на території інших держав, іноді на відстані в тисячі кілометрів.

Окрема тема – заміновані території. Розриви мін призводять до забруднення ґрунтів важкими металами – свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, нікелем. Це робить ґрунт небезпечним, а в деяких випадках – непридатним для подальшого сільськогосподарського використання. Також вибухи призводять до виникнення лісових пожеж. Тож знову повертаємося до проблем викидів в атмосферу і продовольчої безпеки. Циклічність наслідків та взаємопов'язаність процесів очевидна.

Забруднення річок внаслідок російської агресії також може торкнутися і сусідніх країн. Адже ми ділимо великі річки, такі як Дунай, Дністер, Прут, Тиса і Західний Буг з країнами-сусідами: Польщею, Угорщиною, Румунією та Молдовою. Наразі спрогнозувати всі можливі наслідки та назвати остаточну шкоду, завдану довкіллю від агресії рф, неможливо. Ми фіксуємо всі злочини рашистів та підраховуємо збитки, щоб виставити окупанту рахунок у міжнародному суді. Відновлення країни потребуватиме десятків років, і тут без допомоги міжнародних партнерів нам не обійтися [4].

Список використаних джерел:

1. Семерня О. М. Екологічна безпека та системологія. Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України: тези доп. III Міжн. Наук.-практ. онлайн-конф. Київ, 13 жовтня 2021 року / редкол. О. С. Волошкіна та ін. Київ : ІТТА, 2021. С. 503–505.

International Scientific Conference
«Global and national trends in life sciences»

---

2. Закон України «Про національну безпеку України». Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Інтерв'ю Р.А.Стрільця міністра заохоти догляду довкілля та природних ресурсів України. Електронний ресурс. URL: <https://life.pravda.com.ua/>

***ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 2 /
DISCUSSION PANEL 2***

**Захист сільськогосподарського
товаровиробника та економічна
політика протекціонізму АПК.**

**Соціальна дезінтеграція та
розшарування суспільства в умовах
підвищення цін на продовольство.**

Управління та фінанси в АПК

**Protection of agricultural producers and
economic policy of protectionism of agro-
industrial complex. Social disintegration
and stratification of society in the face of
rising food prices**

Management and finance in agriculture

Безпала Ольга
старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Соціальна дезінтеграція — це процес, за якого суспільство або група людей втрачає свою єдність, внутрішню стабільність та ідентичність. Це може відбуватися через різноманітні чинники, які підривають соціальні зв'язки та взаємодію, такі як економічна нестабільність, політичні конфлікти, етнічні чи расові протиріччя, віруси, пандемія COVID-19, війна.

Основними ознаками соціальної дезінтеграції можуть бути: зниження рівня довіри між людьми, збільшення відчуття соціальної відстані, погіршення економічного стану, загострення конфліктів та зростання відчуття відчуження від суспільства.

Безробіття може виступати як важлива складова соціальної дезінтеграції суспільства з різних причин:

— **економічна нестабільність:** високий рівень безробіття може призвести до зниження рівня життя і зростання економічної нерівності. Це може породжувати почуття безпорадності, розчарування і нерівності, що збільшує ризик соціальної напруги;

— **відчуття відчуження:** люди, які довго перебувають безробітними, можуть втрачати віру у себе, в суспільство і владу. Вони можуть почувати себе відчуженими від інших членів суспільства, що може призвести до відчуття самотності та ізоляції;

— **соціальні втрати:** робота не лише забезпечує фінансовий дохід, але і встановлює соціальні зв'язки, рольову ідентичність і структуру дня. Втрата роботи може призвести до втрати цих важливих аспектів соціального життя, що може сприяти відчуттю відчуження та незадоволення;

— **збільшення кримінальності:** безробіття може стимулювати зростання кримінальності, оскільки безробітні особи можуть шукати інші шляхи заробітку, які можуть включати злочинну діяльність;

— **соціальна нерівність:** безробіття може поглиблювати соціальну нерівність, коли деякі групи або регіони мають вищі рівні безробіття, ніж інші. Це може викликати образу та негативне ставлення між соціальними групами.

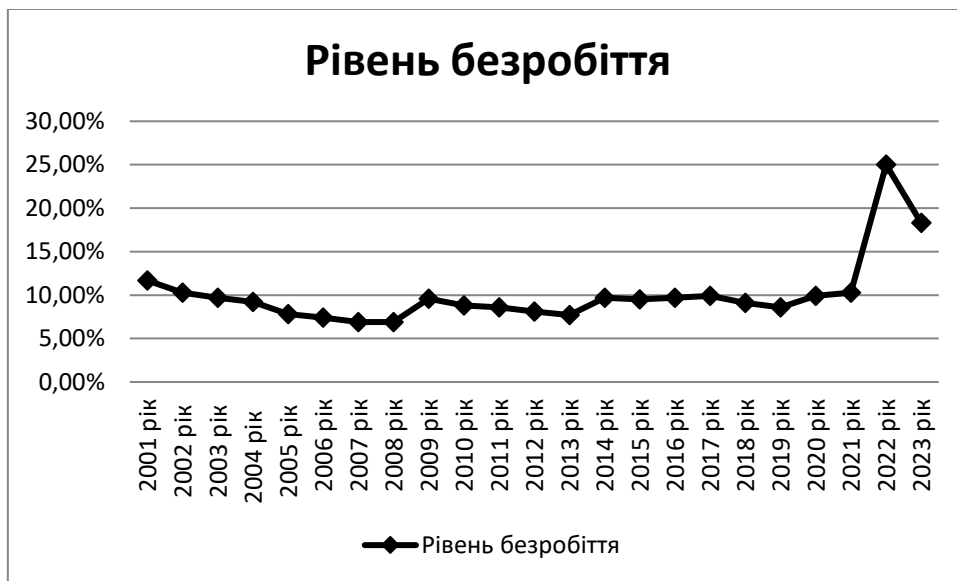

Рис. 1. Рівень безробіття в Україні 2001-2023 роках

Аналізуючи тенденції рівня безробіття в Україні впродовж 2001- 2023 років, можна простежити, що з 2001 по 2007 рік рівень безробіття постійно зменшувався; після 2007 року та до 2009 року спостерігалася невелика зміна рівня безробіття, але він залишався на відносно низькому рівні; у 2009 році відбулось значне зростання безробіття до 9,6%, що було пов'язане зі світовою фінансовою кризою; після 2009 року рівень безробіття почав поступово зменшуватися, але не досягав рівнів, що були до кризи; у 2020 та 2021 роках спостерігалось підвищення рівня безробіття, що було пов'язане з пандемією COVID-19 та її економічними наслідками; у 2022 та 2023 роках рівень безробіття значно зріс, досягнувши 25% і 18,3% відповідно, що свідчить про серйозні економічні труднощі під час війни [1].

Отже, загалом варто відмітити, що після періоду стабільної та поступової покращення ситуації з безробіттям до 2007 року, наступні роки були відзначені більшою нестабільністю і впливами зовнішніх факторів на рівень безробіття.

Важливим аспектом післявоєнного розвитку держави є подолання безробіття. Це складний процес, який вимагає комплексного підходу та спільних зусиль уряду, громадськості та бізнесу. Ось кілька можливих шляхів, які можуть бути використані для боротьби з безробіттям після війни:

— **створення робочих місць та інфраструктурних проєктів:** ініціювання інфраструктурних проєктів, таких як будівництво доріг, шкіл, лікарень, мостів тощо. Це не тільки створить нові робочі місця, але й підніме економіку;

— **розвиток сільського господарства:** після війни важливо забезпечити стабільність продовольства та стимулювати розвиток сільського господарства. Це може забезпечити не тільки робочі місця у сільських господарствах, але й забезпечити населення харчовими товарами;

— **стимулювання підприємництва та малого бізнесу:** надання фінансової підтримки та податкових пільг для створення нових підприємств та розвитку малого бізнесу. Це може створити робочі місця та підтримати економічний розвиток;

— **професійна підготовка та перепідготовка:** запровадження програм професійної підготовки та перепідготовки для людей, що залишилися без роботи внаслідок війни. Це дозволить їм отримати нові навички та кваліфікацію, необхідні для працевлаштування у нових галузях;

— **соціальні програми підтримки:** важливо також надавати соціальні підтримку безробітним, включаючи допомогу у пошуку роботи, безробітні допомоги, медичне страхування тощо;

— **міжнародна допомога та інвестиції:** важливо залучати міжнародну допомогу та інвестиції для економічного відновлення та стабілізації країни після війни.

Ці заходи можуть допомогти зменшити безробіття та сприяти економічному відновленню після війни. Однак успішність цих заходів залежатиме від рівня співпраці між урядом, громадськістю та бізнесом, а також від загальної політичної та економічної ситуації у країні [2].

Таким чином, безробіття може бути важливим фактором соціальної дезінтеграції суспільства, спричиняючи розлад у соціальних, економічних і політичних сферах життя людей. Для запобігання цьому важливо створювати програми підтримки для безробітних, розвивати ефективну політику зайнятості та стимулювати економічний розвиток для створення нових робочих місць.

Список використаних джерел

1. Рівень безробіття в Україні URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>
2. Чим прислужиться Україні світовий досвід повоєнної відбудови URL <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690887-cim-prisluzitsa-ukraini-svitovij-dosvid-povoennoi-vidbudovi.html>

Дворник Інна,

*к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та аграрної економіки
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

РОЛЬ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

«Розвиток» у розрізі підприємницької діяльності полягає в сукупності трансформацій всередині певного суб'єкта господарювання, сформованих під впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, спрямованих на перехід системи до якісно нового стану, враховуючи покращення таких її характеристик, як стійкість, гнучкість та адаптивність [1]. Стримуючими факторами розвитку можуть слугувати специфічні особливості галузі:

1. Земля – основний засіб виробництва. Даний ресурс виступає одночасно предметом і засобом праці. Крім того, земля має низку характеристик, що

Discussion panel 2. «Protection of agricultural producers and economic policy of protectionism of agro-industrial complex. Social disintegration and stratification of society in the face of rising food prices Management and finance in agriculture»

формують її винятковість: природне походження, територіальна обмеженість та іммобільність, незамінність, родючість. Останні потребують особливої уваги в процесі планування виробництва та значних капіталовкладень [6].

2. Тісний взаємозв'язок процесу виробництва із природно-кліматичними умовами. По-перше, розвиток і відтворення рослин і тварин відбувається за біологічними законами. По-друге, непередбачуваність природних процесів формує потенційні ризики діяльності аграрних підприємств, пов'язані із форс-мажорними обставинами.

3. Сезонний характер виробництва. Дана особливість виникає внаслідок невідповідності між періодом виробництва та робочим періодом. Така ситуація спричиняє нерівномірне надходження як продукції, так і доходів від її реалізації протягом року, а отже, формує кредитомісткість аграрного виробництва [3].

4. Особлива кон'юнктура агропродовольчого ринку. Сільськогосподарська продукція має відносно нееластичний попит. За таких умов є два можливих варіанта розвитку подій: істотне зниження ціни, незначне збільшення обсягів продажу, додатковий дохід від продажу не покриває витрати на зниження ціни; істотне підвищення ціни, незначне зниження обсягів продажу, додатковий дохід від зростання ціни покриває зменшення обсягу продажу. Проте варто зазначити, що різні види сільськогосподарської продукції можуть мати різний коефіцієнт еластичності. Крім того, структура попиту і пропозиції базується на обсягах зібраного врожаю, що у свою чергу, неабияк впливає на прибутковість виробника.

5. Менша інвестиційна привабливість. Потенційні інвестори вкладають свій капітал переважно в ті виробництва, від яких можна отримати швидку віддачу. З огляду на попередні особливості зрозуміло, що сільське господарство не має такої переваги, здебільшого через тривалий період виробництва (нерідко більше року), нерівномірність доходів протягом року, невизначеність та високий ступінь ризику (у т. ч. внаслідок некерованих зовнішніх факторів) тощо [4].

6. Особливості оцінки результатів діяльності аграрного підприємства. Ефективність виробництва, переробки та реалізації агропродукції неможливо об'єктивно оцінити виключно на основі вартісних показників, вагому роль при цьому відіграє також натуральне вираження. Крім того, якщо говорити про витрати на виробництво та собівартість продукції, то на відміну від суб'єктів господарювання інших галузей, що користуються переважно залученими ресурсами, аграрні підприємства часто забезпечують себе необхідними матеріалами самостійно (значна частка продукції не набуває товарної форми, а використовується в наступних циклах відтворення). Така ситуація дозволяє в динаміці зменшувати як витрати на виробництво, так і собівартість готової продукції [5].

7. Соціальна відповідальність агробізнесу. Враховуючи, що аграрні підприємства напряду взаємодіють із природними ресурсами, то очевидно є необхідність мінімізації негативного впливу виробництва на стан навколишнього середовища. Важливим питанням є якість продукції, що безпосередньо впливає на

здоров'я населення, охорона праці та належні умови праці, врегулювання тривалої заборгованості по виплатах, прозорість обсягів фондів фактичної заробітної плати і своєчасна виплата відповідних податків, участь у місцевих, регіональних проєктах, спрямованих на розвиток сільських територій та ін. [6]

Відсутність можливості довгострокового планування діяльності аграрних підприємств, а також ряд вищезгаданих дестабілізуючих факторів, що виникли внаслідок бойових дій, призводять до спрощення процесів аграрного виробництва, незакінченого ланцюжка виробничого процесу, що загрожує зниженню врожайності сільськогосподарських культур, погіршенню якісного складу земель, банкрутству більшості аграрних підприємств України та глобальній продовольчій кризі. Потрібно враховувати, що аграрний сектор залежить від біологічних процесів, йому властивий один із найбільших періодів окупності витрат, що обмежує можливості швидкої переорієнтації виробництва на іншу продукцію.

Диверсифікація – це одна зі стратегій розвитку підприємства, що передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на формування нових джерел доходу за рахунок опанування нових технологій, сфер діяльності, організації нових видів виробництв і, відповідно, розширення асортименту продукції, що випускається підприємством, а також із її класифікацією, що включає дві базові класифікаційні ознаки: сферу (фінансова, маркетингова, виробнича) і напрямок (конгломератна, концентрична, горизонтальна, вертикальна) здійснення диверсифікації [2].

Особливості господарської діяльності та перспективи розвитку підприємства залежать від того, наскільки ефективно воно зможе усунути недоліки, сформувавши додану вартість та запобігти потенційним загрозам виробництва, пов'язаним як із зовнішніми, так і з внутрішніми факторами. Застосування диверсифікації діяльності є перспективним шляхом для забезпечення розвитку підприємства [3].

Список використаних джерел:

1. Inna Dvornyk, Viktoriya Stadnyk. Analysis of profitability of agricultural enterprises as an indicator of economic efficiency. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки»*. 2021. №3. С. 163-168. URL : <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/12/2021-en-3-24.pdf>
2. Болотова В. В. Суть диверсифікації як економічного процесу. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 3. С. 176-187.
3. Дворник І.В., Стадник В.П. Формування доданої вартості як шлях розвитку економіки України. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки»*. 2023. №5. С. 384-389. URL : <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/12/322-61.pdf>
4. Державна служба статистики України. URL : <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 20.05.2023 р.)
5. Згурська О. М. Диверсифікація як метод підвищення економічної ефективності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 13. С. 16-21.
6. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: монографія. Херсон: Айлант, 2015. 470 с.

Майданюк О. В.,

*викладач циклової комісії економічно-облікових
дисциплін ВСП «Бобровицький фаховий коледж
імені О. Майнової НУБіП України»*

ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ – ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ

Політика доходів населення є одним із важливих елементів державного управління економікою. Вона являє собою важливу складову загальної соціально-економічної політики, оскільки показники доходів населення є характеристиками рівня добробуту, задоволеності потреб та подальшого розвитку індивіда й економічними характеристиками одночасно. Проблема формування доходів населення є однією з найгостріших, особливо, в умовах нестабільності економічного розвитку. Досягти сталого економічного розвитку можливо лише за умови реалізації комплексної програми, яка б забезпечила зростання рівня доходів, що створило б передумови підвищення рівня життя населення.

Доходи населення – це сума грошових коштів і матеріальних благ, які домашні господарства одержали за певний проміжок часу у натуральному вигляді для підтримання фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану людини. Роль доходів визначається тим, що рівень споживання населення прямо залежить від їх рівня. Джерелами формування доходів домогосподарств в Україні виступають: заробітна плата, пенсії, стипендії, субсидії, соціальні допомоги, доходи від підсобного господарства, доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості, доходи від власності, інші доходи (спадок, аліменти, гонорари тощо).

Об'єктивною характеристикою рівня грошових доходів є відповідність їх прожитковому мінімуму. Прожитковий мінімум є показником обсягу та структури споживання основних матеріальних благ та послуг на мінімально допустимому рівні, що забезпечує підтримування активного фізичного стану різних соціально-демографічних груп. Відтак, мінімальні розміри оплати праці, а також пенсії за віком, стипендії, соціальні допомоги та інші компенсаційні виплати мають орієнтуватися на величину прожиткового мінімуму, бюджет якого є вартісною оцінкою натурального набору прожиткового мінімуму, а також включає всі витрати на податки та інші обов'язкові платежі. Також прожитковий мінімум і величина його вартості для громадян працездатного віку є одним з інструментом соціальної політики.

Значну частину доходів населення складають неопробутковані доходи, джерелом яких є тіньовий сектор економіки України. Приховування доходів від оподаткування зменшує здатність держави впливати на їх перерозподіл.

Доходи населення є економічною основою відтворення та розвитку людського потенціалу. В Україні в період ринкових трансформацій відбулося різке зниження реальних доходів населення, яке не вдалося ліквідувати до теперішнього часу. На сучасному етапі одним із найбільш важливих завдань соціальної політики України є забезпечення неухильного та динамічного зростання реальних доходів усіх верств населення та створення умов формування середнього класу

Держава має сприяти підвищенню рівня економічної незалежності населення шляхом зростання трудових доходів та доходів від підприємницької діяльності. Отже необхідно забезпечити суттєве зростання оплати праці на основі підвищення якісних характеристик робочої сили, нагромадження людського капіталу та ефективного його використання у виробничому процесі. Необхідно також створити сприятливі економічні, організаційні та правові умови для розвитку підприємницької діяльності, підвищення її ефективності та виведення із тіньового сектору економіки.

Список використаних джерел:

1. Лютий І.О., Боринець С.Я., Варналій З.С. та ін. Фінанси: підручник/ Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. – 720 с.
2. Калина А. В. Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. В. Калина. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. – 498 с.
3. Юхименко П.І., Бойко С. В., Голубка С.М. та ін. Фінанси: підруч. /К.: Центр учбової літератури, 2018. – 416 с.

Македон Галина

к.е.н., доцент

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Соціальна сфера в Україні стикається з значними викликами, зокрема зниженням ВВП на душу населення, значним соціальним розшаруванням, включаючи територіальні дисбаланси, та високий рівень тіньової економіки. Також вагомими проблемами є не ефективна нормативно правова база в соціальній сфері, недостатнє державне фінансування соціальних програм, скорочення середньої тривалості життя, зниження чисельності населення, погіршення стану соціальної інфраструктури.

В Україні, видатки на соціальний захист є одними з найважливіших статей у Державному бюджеті. Фінансування видатків на соціальний захист населення регулюється статтями 87-91 Бюджетного кодексу України та здійснюється через кошти з державного та місцевих бюджетів [1]. Проте в сучасних умовах, засобів для фінансування цих програм недостатньо, що ставить під загрозу їх ефективне виконання. Ключова проблема полягає не лише у недостатній кількості фінансових ресурсів, а й у вмінні ефективно ними розпоряджатися.

Discussion panel 2. «Protection of agricultural producers and economic policy of protectionism of agro-industrial complex. Social disintegration and stratification of society in the face of rising food prices Management and finance in agriculture»

Умови воєнного стану в Україні створили значний виклик для державної системи соціального захисту та соціальних інститутів. Війна призвела до пошкоджень та руйнувань багатьох закладів соціального захисту населення. У таких умовах одним із основних завдань державної політики є забезпечення громадян своєчасною, доступною та якісною соціальною підтримкою. Відтак, показники видатків зведеного бюджету на соціальний захист впродовж 2004—2022 рр. свідчать про значне зростання їх номінальних значень, що було значною мірою зумовлено інфляційними процесами.

Аналізуючи систему бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні, можна виявити ряд проблем, що вимагають вирішення. Видатки на соціальну сферу здійснюються як з державного, так і з місцевих бюджетів, розподіляються за різними напрямками, та цільовими програмами, що робить процес фінансування складним, зменшує координацію між різними інституційними ланками та рівнями влади, а також збільшує витрати на адміністрування. З іншого боку, багато існуючих соціальних програм та пільг є неефективними, що призводить до надмірного навантаження на державні фінанси. Фінансові ресурси часто розподіляються без належної уваги до ключових завдань соціального захисту, таких як подолання бідності, скорочення розриву в доходах між громадянами та поліпшення їхнього життєвого рівня.

Видатки на оборону України у 2022 р. зросли майже в дев'ять разів порівняно з попереднім роком, досягнувши 1142,9 млрд. грн. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення складають 15% бюджету та включають пенсії, допомогу по безробіттю та інші соціальні програми. На фінансування освіти виділено 9,6% видатків, що є досить низьким значенням, зважаючи на важливість інвестицій у освітню сферу для довгострокового розвитку країни. Видатки на охорону здоров'я становлять 7,1%, що також вказує на низький рівень фінансування цієї сфери. Загалом, дані вказують на те, що значна частина коштів державного бюджету спрямовується на оборону, громадський порядок, судову владу та обслуговування державного боргу, тоді як соціальний захист та соціальне забезпечення, займають меншу частину видатків у бюджеті.

Впродовж останніх років в Україні спостерігалось постійне збільшення бюджетних видатків на соціальну сферу, яке охоплює освіту, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, а також соціальний захист і забезпечення. Незважаючи на це збільшення, темпи фінансування неспівмірні з рівнем інфляції, що призвело до зменшення реального обсягу фінансування соціальної сфери. В структурі бюджетних видатків, місцеві бюджети відіграють ключову роль у фінансуванні освіти та заходів, спрямованих на духовний та фізичний розвиток. Проте основна проблема соціального захисту та соціального забезпечення в Україні полягає в обмеженості фінансових ресурсів, особливо бюджетних, для повноцінної реалізації вимог чинного законодавства. Діяльність держави у фінансуванні соціальної сфери має велике значення для українського

суспільства, особливо в контексті значного зниження доходів більшості населення та їхньої залежності від державної підтримки в умовах воєнного стану. Однак високий рівень фінансування соціальних видатків, не є свідченням ефективності системи соціального захисту і надання соціальних послуг з точки зору доступності та якості. Оскільки соціальний розвиток та захист населення є взаємопов'язаними, ефективність фінансування також залежить від якості і координації різних соціальних програм та ініціатив.

Удосконалення системи соціального захисту вимагає впровадження структурних змін у бюджетно-податковій політиці країни, удосконалення державного управління і покращення якості прогнозування соціально-економічного розвитку суспільства на середньострокову перспективу. Реформи в сфері соціального захисту в Україні, потребують негайних заходів від держави для посилення ролі недержавних інститутів, що сприятиме зменшенню тиску на державу. Водночас необхідним є розробка концепції соціальної політики України, яка стане основою для подальшого реформування системи соціального захисту, включаючи фінансове забезпечення; перегляд кількості бюджетних соціальних програм і їх відповідність сучасним реаліям та глобальним викликам, що стосуються фінансового забезпечення; удосконалення нормативів соціальних видатків; розробка заходів для стимулювання недержавного сектора у фінансовому забезпеченні окремих напрямків системи соціального захисту; удосконалення процесу планування бюджетних видатків на соціальну сферу.

Список використаних джерел:

1. Видатки зведеного бюджету України. Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022.
2. Іщук Л. І., Дацюк Ю. С. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні соціальної сфери: теоретичні та практичні аспекти. Економічний форум. 2020. № 3. С. 110—117. 5. Виконання доходів місцевих бюджетів. Міністерство фінансів України. URL : <https://mof.gov.ua/uk/vykonanniadokhodivmistsevykhbiudzhativ>

*Маслак Юлія,
студентка 2 курсу спеціальності «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к.е.н., доцент Дворник Інна
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

АНАЛІЗ ШЛЮБІВ ТА РОЗЛУЧЕНЬ КРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ

Структурний аналіз шлюбів та розлучень є теоретичним підходом, що досліджує структуру сімейних відносин та процеси, що відбуваються у шлюбі та розлученні. Об'єктом дослідження є сімейні відносини, включаючи їхню структуру, динаміку та вплив на стабільність шлюбу. Таким чином структурний аналіз розглядає шлюб та розлучення як соціальні явища з важливими економічними та соціальними наслідками.

Ключові концепції аналізу включають сімейну структуру, ролі, комунікацію, владу і вплив, стабільність і зміни. Цей підхід допомагає розуміти

Discussion panel 2. «Protection of agricultural producers and economic policy of protectionism of agro-industrial complex. Social disintegration and stratification of society in the face of rising food prices Management and finance in agriculture»

взаємозв'язки між факторами, що впливають на шлюб та розлучення, і може бути корисним для розробки стратегій підтримки сімейної стабільності та вдосконалення міжособистісної взаємодії.

Методи збору та обробки статистичних даних для структурного аналізу шлюбів та розлучень включають анкетування, спостереження, кодування, статистичний аналіз і контент-аналіз. Після літературного аналізу та планування дослідження проводиться збір даних через анкетування та спостереження. Потім дані кодуються і піддаються статистичному аналізу для виявлення зв'язків. Результати інтерпретуються для формулювання висновків та рекомендацій.

Статистика шлюбів та розлучень вказує на загальну тенденцію зниження кількості шлюбів та зростання розлучень у розвинених країнах протягом останніх десятиліть. Це обумовлено змінами у соціальних, економічних умовах та ставленні до шлюбу та ролей гендерів. Фактори, що впливають на ці показники, включають економічну стабільність, освіту, статус жінок, релігійні та культурні чинники, законодавство та індивідуальні вибори.

За останні два десятиліття в Україні відбулися значні зміни в статистиці шлюбів та розлучень. У 2006 році було зареєстровано 355 тисяч шлюбів, але при цьому відбулося 179,1 тисяч розлучень.

Наступні роки принесли зміни: якимось частіше люди одружувалися, а розлучалися рідше. Проте у 2008-2010 роках спостерігалася тенденція зниження як кількості шлюбів, так і кількості розлучень. До прикладу 2011 році народження шлюбів зросло на 16% - до 355,9 тисяч, але водночас кількість розлучень раптово збільшилася на 45%, до 182,5 тисяч. В той час як у 2016 році кількість одружень впала на 29%, до 229,5 тисяч, і кількість розлучень зменшилася до 130 тисяч. У 2018 році кількість одружень зменшилася на 8%, до 228,4 тисяч, а кількість розлучень зросла на 20%, до 153,9 тисяч.

У 2019 році кількість шлюбів вже збільшилася на 4%, до 237,9 тисяч, і кількість розлучень зменшилася на 10%, до 138 тисяч. У 2020 році було зареєстровано 168 тисяч шлюбів, що на 29% менше ніж рік тому, і 119,3 тисяч розлучень, що на 14% менше. У 2019 році Україна лідирувала серед європейських країн за кількістю розлучень – 3,6 на тисячу осіб. Щодо кількості шлюбів, лідирували Кіпр (8,9 на тисячу осіб), Албанія (7,9 на тисячу осіб) і Литва (7 на тисячу осіб).

Протягом січня-листопада 2023 року в Україні було зареєстровано 22 080 розлучень, що перевищує показники попереднього року. Найбільша кількість розлучень була зафіксована у Києві, Дніпропетровській, Одеській, Харківській, Київській та Вінницькій областях.

Протягом січня-листопада 2023 року в Україні було зареєстровано значне збільшення кількості укладених шлюбів - аж 170 566. Це свідчить про певну активність українців у встановленні сімейних відносин та створенні сім'ї. Найбільша кількість шлюбів була зареєстрована у Києві, а також у

Дніпропетровській та Одеській областях, що може свідчити про високий рівень соціальної активності та стабільності сімейних цінностей у цих регіонах.

Разом із зростанням кількості укладених шлюбів помітним є збільшення кількості розлучень, що може бути ознакою ряду проблем у сімейних відносинах. Цей факт викликає необхідність уважного аналізу динаміки сімейного життя в Україні та вивчення факторів, що впливають на стабільність сімей.

Середній вік першого шлюбу відображає різноманітність у шлюбних звичаях та сімейних цінностях у світі і може бути результатом впливу різних факторів, таких як: релігійні, культурні, економічні та правові. Середній вік першого шлюбу значно відрізняється у різних країнах. Наприклад, у Іспанії, Канаді та Швеції він становить приблизно 25-27 років, тоді як у М'янмі, Португалії та США він є нижчим і становить приблизно 32-34 роки.

Загальна тенденція показує, що більшість шлюбів укладаються між особами віком від 25 до 34 років з вищою освітою та стабільним соціальним станом. Аналіз структури шлюбів за віком, освітою та соціальним статусом вказує на тенденцію до формування сімей серед молодих та освічених людей. Розуміння цього показника важливе для розробки політик та ініціатив, спрямованих на підтримку сімей та їхнього благополуччя.

Аналізуючи кількість та причини розлучень в Україні, виявлено зростання цього явища у 2022 та 2023 роках, з огляду на збільшення незареєстрованих шлюбів. Розлучаються переважно бездітні пари, а рівень освіти та жіноча емансипація також впливають на динаміку розлучень. Економічні умови, соціальні норми та зміни в статусі жінок та чоловіків є ключовими факторами, що визначають прийняття рішень про шлюб та розлучення.

Прогнозування динаміки шлюбів та розлучень на основі статистичних даних є ключовим інструментом для розуміння тенденцій у сфері сімейних відносин. Один з підходів до прогнозування - аналіз історичних даних для виявлення трендів. Наприклад, спостереження за кількістю шлюбів та розлучень вказує на коливання цих показників.

Перспективні напрями державної політики включають стимулювання сімейної стабільності, покращення економічних умов, розвиток сімейної політики, профілактику та освіту, і підтримку населення на віддалених територіях. Ці заходи сприятимуть збільшенню кількості шлюбів та зменшенню розлучень, сприяючи стабільності сімейного життя та враховуючи потреби населення.

Список використаних джерел

1. Буріменко Ю., Щуровська А. Статистичні методи в галузі зв'язку з використанням MS EXCEL. 2011. С. 115-118.
2. Захарченко В.Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. Укрсоціум, 2004. № 1. С. 65-68.
3. Менше шлюбів, більше розлучень. Скільки пар одружились на другий рік великої війни? URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/08/15/255928/> (дата звернення 26.03.2024)

4. Найвищий показник розлучень у Європі: що відбувається з сім'ями в Україні. URL: <https://rubryka.com/article/family-and-divorces-in-ukraine/> (дата звернення 36.03.2024)

Тищенко Анастасія
Студентка 2 курсу,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Науковий керівник - *Дворник Інна, к.е.н., доцент*
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Демографічна ситуація - один із найскладніших викликів, з якими стикнулася Україна з часу відновлення незалежності в 1991 році.

На жаль, повномасштабне російське вторгнення прискорило депопуляцію та спричинило справжню демографічну катастрофу - десятки тисяч загиблих та поранених, мільйони внутрішньо переміщених осіб та емігрантів.[1]

Щоденно державний кордон України перетинає від 50 до 85 тисяч осіб в обох напрямках. При цьому виїжджає та повертається не зовсім однакова кількість осіб.

Згідно з офіційними даними, які надала Державна прикордонна служба, за 2023 рік загальна кількість перетинів кордону на в'їзд в Україну перевищила 17,633 млн. Так:

- з 01.01.2023 по 01.08.2023 - в Україну в'їхало 8,610 млн українців;
- з 01.08.2023 по 01.01.2024 - в'їхало 6,573 млн українців.[2]

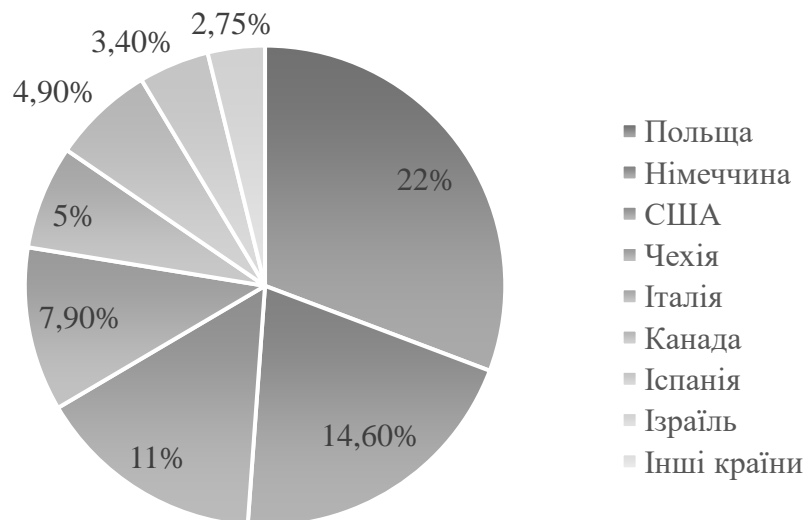

Рис. 1 Структура розосередження українців-емігрантів з а кордоном

Понад половина українців, які залишили свою країну, зосереджена у трьох основних країнах: Польщі (22%), Німеччині (14,6%) та США (11%). Інші значні спільноти українців розміщені в Чехії (7,9%), Італії (5%), Канаді (4,9%), Іспанії

(3,4%) та Ізраїлі (2,75%). Решта 28,65% українців розосереджена по різних країнах світу.

Майже 63% українців, які перебувають за кордоном, повнолітні, 22% - діти до 18 років. Вік ще 15% осіб не уточнюється.

І все ж, навіть спираючись лише на дані ДПС, можемо констатувати абсолютно негативну тенденцію щодо виїзду українців. Зокрема, станом на 1 травня 2023 року ДПС зафіксувала 18,52 млн виїздів з України та 15,84 млн в'їздів. Різниця становить 2 млн 686 тис. осіб.[1]

За останні пів року найбільш навантаженими були пропускні пункти:

- Шегині - 1 020 896;
- Краківець - 769 215;
- Рава-Руська - 574 824;
- Порубне - 518 240;
- Устилуг - 352 207;
- Могилів-Подільський - 328 748;
- Ужгород - 322 261;
- Чоп (Тиса) - 314 900;
- Ягодин - 292 358;
- Лужанка - 243 629.

Тобто, найбільші черги спостерігаються на кордонах з Польщею. Пункти пропуску на кордонах з Молдовою, Словаччиною, Румунією та Угорщиною - найменш завантажені.[2]

Варто зауважити, що українська статистика з об'єктивних причин не враховує людей, які опинилися в тимчасовій окупації та були примусово переміщені на територію Росії чи Білорусі, а вже звідти діставалися до інших держав для отримання прихистку - ДПС ніяк не могла зафіксувати їх виїзд. Утім, за офіційною статистикою невелика кількість перетинів кордону з Росією та Білоруссю все ж є. До речі, це єдині країни, на кордоні з якими в'їздів в Україну більше, ніж виїздів.

Також дані ДПС не враховують нелегальні перетини кордону, зокрема чоловіками віком 18-60 років. Так, станом на початок березня 2023 року речник ДПС Андрій Демченко повідомив, що з 24 лютого 2022 року прикордонники затримали понад 11 тис. порушників, які намагалися виїхати поза пунктами пропуску. Ще понад 4 тис. людей робили спроби покинути Україну за підробленими документами та в інший незаконний спосіб.[1]

В умовах воєнного стану Україна зазнає серйозних міграційних викликів, що призводять до демографічної кризи через масову еміграцію та внутрішнє переміщення населення. Суттєва частина українців шукає прихистку за кордоном, особливо в Польщі, Німеччині та США. Негативна різниця між виїздами та в'їздами, а також проблема нелегальної міграції, підкреслює

Discussion panel 2. «Protection of agricultural producers and economic policy of protectionism of agro-industrial complex. Social disintegration and stratification of society in the face of rising food prices Management and finance in agriculture»

гостроту ситуації. Україні необхідна активна робота та міжнародна підтримка для вирішення міграційних викликів та мінімізації демографічних втрат.

Список використаних джерел

1. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html#amp_tf=%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%3A%20%251%24s&aoh=17120846869436&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&ampshare=https%3A%2F%2Fwww.ukrinform.ua%2Frubric-ato%2F3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html

2. Скільки українців повернулось в Україну за 2023 рік? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3283/skilki-ukrainciv-povernulos-v-ukrainu-za-2023-rik>

***ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 3 /
DISCUSSION PANEL 3***

**Сучасні тенденції у тваринництві.
Екологічна безпека в умовах
глобальних кліматичних змін.
Біотехнологічні розробки**

**Modern trends in animal husbandry.
Environmental security in the context of
global climate change.
Biotechnological developments**

Буравська Надія

студентка 4 курсу

Брюхачова Інна, к.с.-г.н.,

Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів та природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»

РОЗВЕДЕННЯ ТВАРИН ЯК ГАЛУЗЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Розведення сільськогосподарських тварин базується на розробці теорій і практики племінної справи, що до поліпшення якостей тварин та методів їх розведення. На основі вивчення загальних методів розведення можна деталізувати використання кожного розділу для вивчення і удосконалення кожної популяції. У зоотехнії розрізняють генеалогічні та заводські лінії. Генеало-гічна лінія охоплює все потомство кількох поколінь родоначальника лінії незалежно від його якості. До заводської лінії належать високопродуктивні племінні тварини з притаманними їм найкращими продуктивними якостями та іншими особливостями видатного родоначальника, кличкою якого вона й називається. Створення ліній і родин потребує глибокої, цілеспрямованої племінної роботи з метою перетворення переваг окремих тварин у групі.

Розведення сільськогосподарських тварин є базовою наукою для подальшого вивчення основних положень селекції домашніх тварин та ведення племінної справи з ними. Тому це вчення виступає складовою частиною теоретичної основи тваринництва – науки про виробництво продукції тваринництва шляхом розведення, вирощування і раціонального використання сільськогосподарських тварин, які виступають основним засобом виробництва продукції певної галузі тваринництва. Розведення тварин є складовою частиною загальної зоотехнії. Учення про конституцію, екстер'єр сільськогосподарських тварин. Оцінювання племінних якостей тварин за комплексом ознак: продуктивністю, екстер'єром і конституцією, походженням, якістю нащадків. Поняття про бонітування тварин. Значення анатомії та фізіології як наук про будову організму, тканин, органів і систем органів. Система органів відтворення, процес запліднення, закономірності розвитку тварин і фактори, що впливають на їх ріст і розвиток. Спадковість і мінливість. Добір і підбір.

Методи розведення: чистопородне, схрещування, гібридизація. Поняття про гетерозис. Створення інбредних ліній і між лінійних гібридів. Основні методи і напрями створення порід і порідних груп сільськогосподарських тварин в Україні. Біометрична обробка даних племінного обліку в селекційно-племінній роботі зі стадом. Принцип розведення базується на теоріях покращення і перетворення статі, популяцій, що до здатності їх продукувати високу продуктивність, як бути конкретно спроможним. Загальна зоотехнія займається проблемами тваринництва, розробляє принципи розведення і генетики, годівлі і кормо виробництва, утримання різних видів і порід сільськогосподарських тварин, технічного забезпечення процесів виробництва, гігієни і раціонального

проектування споруд та іншими питаннями. Зоотехнія для загальних дисциплін технології виробництва продукції тваринництва, придумане наукове обґрунтування методів вирощування і покращення тварин. Саме розведення сільськогосподарських тварин відноситься до головної частини зоотехнії.

Учення про конституцію, екстер'єр сільськогосподарських тварин. Оцінювання племінних якостей тварин за комплекс ознак: продуктивністю, екстер'єром і конституцією, походженням, якістю нащадків. Поняття про бонітування тварин. Значення анатомії та фізіології як наук про будову організму, тканин, органів і систем органів. Вивчаючи розведення ми не тільки можемо зберегти популяцію а й розробити більш універсальне стадо сільськогосподарських тварин. На даний час в Україні зменшується поголів'я тварин так як в час війни фермери турбуються про не стабільну ситуацію в країні, тому це зменшує статистик поголів'я.

Список використаних джерел

1. Войтенко С. Л. Генетика С. Л. Войтенко К. В. Копилов К. В. Копилова. Розведення сільськогосподарських тварин. Видавничий відділ ПДАА. 2014. 227с.
2. Войтенко С.Л. Петренко М.О. Вишневський Л.В. Збірник нормативно-правових актів Правове регулювання селекційно племінної роботи галузі тваринництва України. Полтава ФОП Гаража М.Ф. 2016.196с.
3. Ладика В. І. Хмельничий Л. М Салогуб А. М. Івченко В. М. Гребеник Г. М. Програма розвитку скотарства Сумського регіону на 2011.2020 роки За заг. ред. А. М. Салогуба. Суми 2011. – 115 с.
4. Хмельничий Л. М. Бажаний тип як критерій добору корів молочної худоби за екстер'єром. Вісник Сумського НАУ. Наук. журнал. Серія Тваринництво. Суми. 2010. 149с.

Василець Максим

аспірант економічного факультету

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Енергоємність ВВП України залишається однією з найвищих у світі та у 2-3 рази перевищує аналогічний показник розвинених країн. За різними оцінками вона становить 0,15-0,30 т н.е./тис. дол. США, тоді як у країнах ЄС - 0,1-0,15. Тобто для виробництва одиниці ВВП Україна витрачає у кілька разів більше паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР). Це пояснюється застарілою технологічною базою та неефективною структурою економіки, де домінують енергоємні та сировинно-орієнтовані галузі. Динаміка енергоємності ВВП демонструє тенденцію до зниження, з 0,29 т н.е./тис. дол. США у 2000 році до 0,17 у 2018. Проте темпи скорочення уповільнилися. А за деякими показниками (зокрема, за електроємністю) спостерігається зростання після 2014 року через втрату контролю над частиною вугільних шахт на окупованих територіях. Загальне первинне постачання енергії в 2018 р. становило 117 млн т н.е. Його структура демонструє сильну залежність від імпорتنих вуглеводнів: природний

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

газ - 29%, нафтопродукти - 21%, ядерне паливо - 19%, вугілля - 30% (з яких 38% - імпорт). Частка відновлюваних джерел залишається мізерною - 1%. [1, с.7]

Отже, основними проблемами є надмірна ресурсомісткість економіки, імпортозалежність, домінування викопних видів палива з високим вуглецевим слідом. Наслідками є зростання вартості енергії для кінцевих споживачів, послаблення енергетичної безпеки, гальмування "зеленого" переходу та впровадження інновацій, неконкурентоспроможність бізнесу на зовнішніх ринках. Потенціал енергозбереження оцінюється на рівні 50% від поточного енергоспоживання, або понад 58 млн т н.е. [2]

У промисловості він становить 40-45% від існуючого рівня. Можливості полягають у модернізації застарілого устаткування (заміні на більш енергоефективне), оптимізації технологічних процесів, впровадженні систем енергоменеджменту, утилізації вторинних енергоресурсів тощо.

Наприклад, тільки у чорній металургії питомі витрати палива на виробництво сталі в Україні у 1,5-2 рази вищі, ніж у ЄС. За рахунок впровадження найкращих технологій вони можуть бути знижені на 20-30%. У комунально-побутовому секторі (опалення та гаряче водопостачання житлових будинків) потенціал енергозбереження сягає 60% внаслідок застарілих систем, надмірних втрат в мережах, відсутності регулювання та обліку. Модернізація інженерних систем, термосанація будинків та перехід на автономне опалення можуть радикально змінити ситуацію. На транспорті економія ПЕР оцінюється на рівні 25-30% за рахунок оптимізації маршрутів, заміни рухомого складу, використання гібридних та електричних авто. Державна політика у сфері енергоефективності ґрунтується на Енергетичній стратегії до 2035 р., яка визначає цільові орієнтири та пріоритетні напрями. Зокрема, передбачається знизити питому енергоємність ВВП на 13% до 2020 р. та на 50% до 2035 р. порівняно з 2005 р. [3]

Основними інструментами реалізації є законодавче регулювання, економічні стимули, інформаційно-освітні заходи. На загальнодержавному рівні прийнято низку законів — «Про енергозбереження», «Про альтернативні джерела енергії», «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» тощо. Розроблено Державну цільову програму енергоефективності, яка містить конкретні заходи та обсяги фінансування з бюджету.

Таким чином, незважаючи на декларування пріоритетності енергозбереження, реалізація відповідної державної політики є неефективною через брак фінансових, інституційних та ринкових інструментів. Це гальмує використання значного потенціалу для підвищення енергоефективності економіки та досягнення стратегічних орієнтирів.

1. Перспективні напрями та заходи для подальшого підвищення рівня енергоефективності економіки України. Оцінка їх потенційного впливу.

Основними пріоритетами мають стати:

- Технологічна модернізація промисловості на базі інноваційного оновлення основних фондів та впровадження систем енергоменеджменту

відповідно до стандарту ISO 50001. Потенціал економії ПЕР до 20% в найближчі 5 років.

- Масштабна термомодернізація будівель з використанням сучасних теплоізоляційних матеріалів і ресурсоощадних технологій («пасивні» будинки). Дасть змогу скоротити теплоспоживання у 2-3 рази протягом 10 років.

- Реконструкція систем теплопостачання та модернізація котелень на базі когенераційних технологій. Знизить питомі витрати палива на 30-40% до 2030 р.

- Розвиток відновлюваних джерел енергії та розподіленої генерації на основі енергії сонця, вітру, біомаси, що дозволить замінити до 20% традиційних ПЕР у виробництві електроенергії.

- Впровадження інтелектуальних електричних мереж (smart-грід) та цифрових систем керування енергоспоживанням, що забезпечить економію 5-7% електроенергії.

Подолання цих бар'єрів вимагає комплексного державного втручання на засадах партнерства з бізнесом, громадськими організаціями та міжнародними фінансовими інституціями (МФО). Насамперед, потрібно розробити схеми спільного фінансування проектів у промисловості, ЖКГ та на транспорті. Джерелами коштів можуть слугувати кредити МФО і міжнародної технічної допомоги, кошти інвестфондів і приватних інвесторів, держгарантії та часткові дотації з бюджету (30-50%). Необхідно запровадити "зелений" тариф для стимулювання генерації з відновлюваних джерел, податкові та митні пільги для імпортерів енергоефективного обладнання. Потрібно також посилити інформаційно-просвітницьку роботу, підвищити кваліфікацію фахівців з енергоменеджменту. [4, с.123]

Отже, підвищення енергоефективності повинно стати ключовим національним пріоритетом у контексті енергетичної безпеки, "зеленого" переходу та стійкого розвитку економіки. Потенціал енергозбереження оцінюється на рівні 30-35% від існуючого енергоспоживання, що еквівалентно 45-50 млн т н.е. на рік. [3]

Для його реалізації необхідна ґрунтовна трансформація технологічної бази основних галузей промислового виробництва, комунальної інфраструктури та транспортного сектору на основі широкого застосування інноваційних енергоефективних технологій. [5]

Реалізація такої стратегії вимагатиме залучення коштів в обсязі приблизно 75 млрд євро протягом 10 років. Для цього необхідні проактивна енергетична політика держави, розробка економічних механізмів та моделей спільного фінансування між бізнесом і владою за підтримки міжнародних партнерів. Вигоди від підвищення енергоефективності економіки становитимуть понад 45 млрд євро щорічної економії ПЕР та критично необхідне зміцнення енергетичної безпеки.

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

Список використаних джерел

1. Денисюк С. П, Белоха Г. С., Чернещук І. С., Лисий В. В. Світові тенденції впровадження відновлюваних джерел енергії та особливості їх реалізації при відновленні економіки України. Енергетика: економіка, технології, екологія. 2022. № 4. С. 7–23. DOI: <https://doi.org/10.20535/1813-5420.4.2022.273360>
2. Державна підтримка енергозбереження – програма «теплих кредитів» / Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. URL: <https://sae.gov.ua/uk/consumers/tepli-kredyty>
3. Захаров В. С. Зарубіжний досвід та механізми фінансування розвитку енергетики. Економіка та держава. 2017. № 3. С. 93–96. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2017/21.pdf
4. Климчук О. В. Пріоритети розвитку енергетичної політики в світі та Україні. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». 2012. № 1. С. 123–134. URL: <http://repository.vsau.vin.ua/getfile.php/6159.pdf>
5. Організаційно-економічний механізм енергозбереження : монографія / Дзядикевич Ю. В., Брич В. Я., Джеджула В. В. та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 154 с.

Дерій Жанна,

д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Широкомасштабне вторгнення РФ спричинило великі людські, економічні та екологічні втрати. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів шкода нанесена довіллю оцінюється у 63 млрд дол. США, у тому числі по Чернігівській області 639,2 млн дол. і ця шкода розповсюджується на всі складові довкілля – землі, ґрунти, атмосферне повітря, водні об'єкти, ліси, об'єкти природно-заповідного фонду, рослинний та тваринний світ [1].

Внаслідок забруднення земель, в т. ч. вибухонебезпечними предметами, призупинення діяльності, постійні обстріли території, руйнування верхніх шарів ґрунту недоотриманий дохід виробників сільськогосподарської продукції за оцінками аналітиків складає 69,8 млрд дол. [2]. Аграрний сектор має понад 40 млрд. доларів США прямих та опосередкованих збитків, з них підтверджених прямих збитків – 8,8 млрд дол. США. Ці збитки пов'язані з викраденим та вивезеним ворогом збіжжям, технікою, зруйнованими об'єктами сільськогосподарської інфраструктури, господарськими будівлями та спорудами, зруйнованими ланцюгами постачання (рис. 1).

Аграрний сектор зараз перебуває під впливом екологічних збурень, зокрема відбувається нанесення відчутної шкоди для сільськогосподарських земель військовими діями. Так станом на травень 2023 р. площа замінованих земель становила 8 млн га, з них 6 млн га на тимчасово окупованих територіях і 2,0 млн га на звільнених територіях. На сьогодні Україна є найбільш замінованою країною світу, на розмінування територій потрібні десятки років, відповідно частина земель не тільки продовжує залишатись зоною небезпеки, а й вилючається з господарського обігу. Землі засмічуються уламками ракет та снарядів, залишками військової техніки, які виділяють важкі метали, продукти

горіння, що призводить до забруднення ґрунтів, унеможливлення їх обробітку та необхідності рекультивації. Загальна шкода нанесена земельним ресурсам оцінюється у 27,7 млрд дол., площа засмічених земель становить 18305922м². Внаслідок розривів снарядів, проїзду важкої техніки відбувається пошкодження ґрунту та рослинного покриву, у ґрунт потрапляють паливно-мастильні матеріали, видозмінюються природні ландшафти.

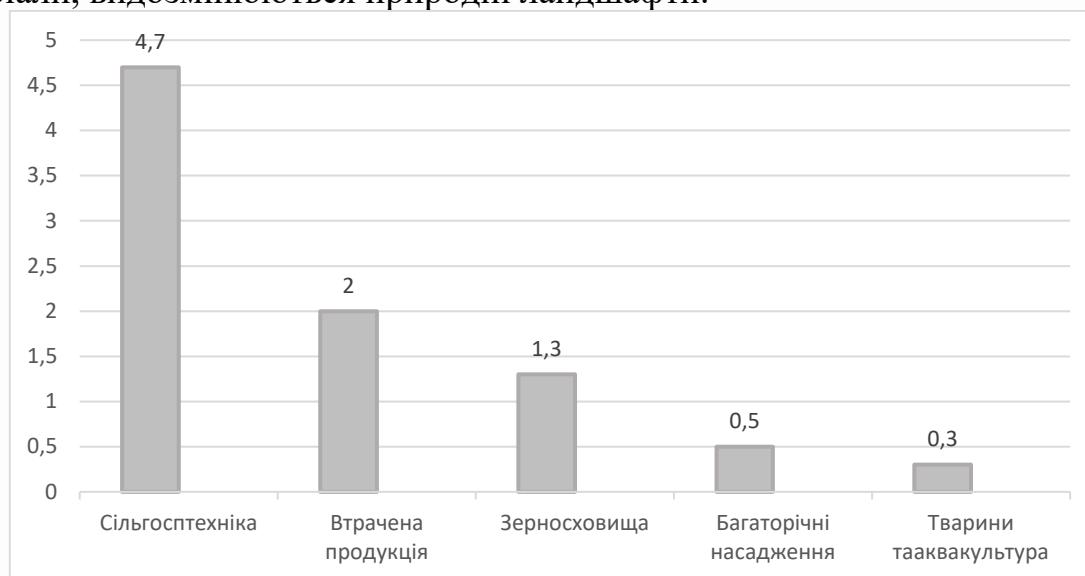

Рисунок 1 – Збитки аграрного сектору, млрд. дол. США

Значною проблемою є знищення родючих ґрунтів внаслідок розмінування, коли внаслідок роботи спецтехніки відбувається змішування шарів ґрунту. Через значну кількість шкідливих речовин, які потрапили у ґрунти, вони тривалий час будуть непридатними для використання, т.я. хімічні речовини можуть потрапляти у підземні води, переходити у рослини, які вирощуються на них роблячи їх небезпечними для здоров'я.

Війна значно шкодить водним ресурсам, так з початку широкомасштабного вторгнення вилов риби зменшився на 67%, а водні ресурси забруднюються сторонніми предметами та речовинами внаслідок воєнних дій, скидання забруднюючих речовин, потрапляння у водні об'єкти залишків руйнувань, військової техніки, біологічних об'єктів.

Збитки завдані водним ресурсам оцінюються у 82 млрд. грн., маса забруднюючих речовин, що потрапили у водні об'єкти становить 1693 тонн.

Одним з злочинів проти довкілля, який було визнано екоцидом є підлив дамби Каховської ГЕС. Завдяки сформованій системі водоканалів здійснювалось водопостачання для 700 тис. жителів південних районів України та зрошувались 584 тис. га сільськогосподарських земель. Використання води розподілялось наступним чином: 8,6 млн м³ для питних та гігієнічних потреб; 750,9 млн м³ для виробничих потреб; 1,2 млрд м³ для зрошення; 2,3 млн м³ для інших потреб [3].

Військові дії призводять до пожеж, які спричиняють ракетні та артилерійські обстріли, атаки дронів внаслідок яких знищуються значні масиви лісів, природні об'єкти, сільськогосподарська техніка та сировина. Атмосферне

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

повітря забруднюється внаслідок лісових пожеж, горіння нафти та інших легкозаймистих речовин. Загальна шкода нанесена для атмосфери оцінюється у 29,6 млрд дол., загальні викиди в атмосферу становлять 67532920 тонн які потім осідають на ґрунти і відповідно їх забруднюють.

Таким чином, війна для сільського господарства має довготривалу шкоду. Вплив є надзвичайно важливим і продукує серйозні наслідки як для галузі, так й для країни та глобального аграрного ринку. Наслідки впливу потрібно оцінювати комплексно з урахуванням компонент сталого розвитку: довкілля, економічної складової та соціального вектору розвитку територій.

Список використаних джерел

1. <https://mepr.gov.ua/>
2. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. 2024
https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf
<https://www.topleadprojects.com/war-in-ua-environmental-impact-ukr>

*Зеленський Роман,
студент 3 курсу спеціальності «Транспортні технології
(на автомобільному транспорті)»
Науковий керівник: к.е.н., доцент Дворник Інна
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

ЕКОЛОГІЧНІ ЄВРОСТАНДАРТИ ДЛЯ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Вислів «автомобіль – не розкіш, а засіб пересування» відомий усім. Транспортні засоби також є і засобами вирішення різноманітних господарських завдань, а отже напряду пов'язані з діловою активністю та економікою. Поряд з цим, автомобілі є пересувними джерелами, що забруднюють довкілля, а також об'єктами підвищеної небезпеки. Середньостатистичний мешканець розвинених країн, в середньому купує п'ять автомобілів за життя.

Проте ера споживацтва зробила свій внесок в екологічний стан нашої планети. За технологічний прогрес населення платить не тільки ресурсами, а ще й власним здоров'ям. Проблематика актуальна, адже тільки від нас залежить комфорт і якість життя наступних поколінь.

Екологія (від дав.-гр. οἶκος – середовище, житло і λόγος – вчення, предмет) – це наука, що вивчає закономірності відносин між організмами та довкіллям.

Екологічні стандарти «Євро» регулюють вміст шкідливих речовин у вихлопних газах автотранспорту. В Європі такий стандарт відповідає Євро-6 для нових авто, проте активно ведуться переговори щодо переходу на Євро-7.

Основною метою впровадження екологічних стандартів для автомобільного транспорту було регулювання та зниження кількості шкідливих газів.

Відсутність ефективних законодавчих важелів регулювання парку автотранспорту в Україні стало однією з головних причин стрімкого зростання середнього віку автомобілів і засилля транспорту з низькими екологічними

стандартами на дорогах країни. Через недостатню увагу з боку державної та місцевих влад до цього питання накопичилась ціла низка проблем у цій сфері, які потребують врегулювання та розв'язання.

Недостатньо ефективний контроль і моніторинг технічного стану автотранспорту в Україні та забруднення повітря від його експлуатації.

За даними ІАГ AUTO Consulting автомобільний парк України, станом на 1 січня 2019, складає -

10 269 268 автомобілів. При цьому, середній вік автомобілів в Україні близько 21,5 років. Для порівняння, середній вік автомобілів в ЄС – 10,5 років, у Німеччині – 9,3, у Польщі – 13,6.

53,4% автомобільного парку України було вироблено ще до 1991 року. Саме в 1991 році Європа вперше впровадила екологічні стандарти Євро-0, з яких почалося регулювання рівня викидів небезпечних речовин від автомобілів². У подальшому приблизно кожні 5 років вимоги до екологічних стандартів транспортних засобів посилювалися поки в 2014 не були прийняті Євро-6 (табл.1).

Таблиця 1

Періоди впровадження екологічних Євро норм

Євро стандарт	Дата введення		Бензин		Дизель		Бензин і дизель
	Нові сертифікації	Всі нові реєстрації	Нох (г/км)	Маса часток (г/км)	Нох (г/км)	Маса часток (г/км)	
Євро 1	1 червня 1992	31 грудня 1992	0,97 ⁽¹⁾	-	0,97 ⁽¹⁾	0,14	-
Євро 2	1 січня 1996	1 січня 1997	0,5 ⁽¹⁾	-	0,9 ⁽¹⁾	0,1	-
Євро 3	1 січня 2000	1 січня 2001	0,15	-	0,5	0,05	-
Євро 4	1 січня 2005	1 січня 2006	0,08	-	0,25	0,025	-
Євро 5	1 вересня 2009	1 січня 2011	0,06	0,0045 ⁽²⁾	0,18	0,0045	6 x 1011 ⁽³⁾
Євро 6	1 вересня 2014	1 вересня 2015	0,06	0,0045 ⁽²⁾	0,08	0,0045	6 x 1011 ⁽⁴⁾⁽⁵⁾

⁽¹⁾ Виражено як HC+NOx

⁽²⁾ Стосується бензинових двигунів прямого вприску

⁽³⁾ Стосується тільки дизельних двигунів

⁽⁴⁾ В межах 6 x 1011 у випадку бензинових двигунів прямого вприску

⁽⁵⁾ Загальні межі 6 x 1011 для бензинових двигунів прямого вприску і дизельних двигунів починаючи з вересня 2017/вересня 2018

У 2025 році планувалося впроваджувати Євро-7.

Половина автомобільного парку України – автомобілі екологічного стандарту Євро-0. Частка автомобілів, які відповідають стандарту Євро-5 та вище, не більше 5-6%. А електромобілів, станом на 1 січня 2020 року нараховується всього 18066 одиниць.

У такій ситуації, на жаль, екологічні питання відходять на задній план. Такий стан речей особливо характерний для України, в якій останнім часом можна спостерігати бум купівлі імпортованих вживаних авто з низькими

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

екологічними стандартами, що значно погіршує і так незадовільний стан навколишнього середовища нашої держави. Ситуація ускладнюється й тим, що більша частина автомобільного парку України є старою й далекою від прийнятних екологічних стандартів (середній вік автомобілів перевищує 20 років).

Отже, мільйони старих автомобілів без належного техогляду в Україні щорічно своїми викидами погіршують показники забруднення повітряного басейну нашої держави. Ця проблема є дуже важливою, адже саме стан якості повітря є одним із головних чинників, які впливають на здоров'я людини. Розвинені держави прагнуть скоротити рівень забруднення повітря, зокрема, шляхом посилення екологічних стандартів для транспортних засобів, заохоченням утилізації старих автомобілів (пільги при купівлі нової машини, бонуси за утилізацію тощо). Україна ж стала заручницею поганого економічного становища широких верств населення, яке стимулює наших громадян купувати дешеві старі неекологічні автомобілі. У цій ситуації держава повинна шукати баланс між доступністю транспортних засобів та дотриманням екологічних прав громадян. Для цього потрібно, шляхом широкої дискусії з усіма зацікавленими сторонами, розробити продуману та збалансовану дорожню карту вирішення цієї проблеми.

У фокусі їх дій має бути передусім екологічна безпека, охорона життя та здоров'я українських громадян, проте не варто забувати й про те, що новий (екологічний) автомобіль не має бути предметом розкоші, він має бути доступним для більшості українців. Передусім необхідно забезпечити громадянам, шляхом впровадження стимулюючих державних програм, сприятливі умови для купівлі нових та екологічних автомобілів, зокрема мова йде і про знижку за утилізацію старої автівки. Це дозволить зменшити негативний ефект від подальших кроків, які вже будуть носити характер «негативного» стимулювання. Ці кроки передбачатимуть запровадження екологічного податку, утилізаційного збору, диференціацію вартості ОСЦПВ залежно від віку авто, обмеження термінів експлуатації громадського транспорту. Програма оновлення автотранспорту має передбачати поступове обмеження імпорту вживаних автомобілів з низькими екологічними стандартами та сприяння відновленню виробництва автомобілів в Україні.

Список використаних джерел

1. Власенко Д.О. Екологічні проблеми автомобільного транспорту та шляхи їх вирішення на локальних територіях. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/7880/2/%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%90%D0%92%D0%A2%D0%9E%D0%9C%D0%9E%D0%91%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%A1%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%A2%D0%A3.docx>
2. Чернишова О., Петренко І., Вишебаба П. Еколого-транспортні проблеми сучасної України. Київ, 2020. 28 с. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/ecology_a4_ukr.pdf

Івашко Валентина

здобувач освіти

Самусь Ганна

к.е.н., викладач

Відокремлений структурний підрозділ «Класичний фаховий коледж Сумського державного університету»

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГЛОБАЛЬНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

На сучасному етапі розвитку людства відбуваються швидкі зміни клімату. Стрімкий розвиток галузей науки й техніки зумовив запуск всіх економічних процесів внаслідок яких відбулося вагоме зростання антропогенного впливу на природне середовище. Наразі глобальні кліматичні зміни є досить гострим питанням яке в першу чергу стосується безпеки нашого існування й обговорюється в різних країнах світу.

Під терміном «клімат» зазвичай розуміють статистику погодних умов протягом тривалого часу до якої входить, як інформація щодо середньої температури повітря, кількості опадів так і показники їхніх змін та відхилень.

Натомість термін «кліматичні зміни» застосовують для більш глобальних змін клімату або довготермінових змін середньої температури на Землі. Вони тісно пов'язані з діяльністю людини, яка протягом певного проміжку часу змінює склад світової атмосфери та доповнює природну мінливість клімату [1, с. 6].

Загалом людська діяльність породжує забруднення, що виникає внаслідок промислової діяльності та інших джерел, які своєю чергою виробляють парникові гази.

Ці гази, наприклад, діоксин вуглецю, здатні поглинати спектр інфрачервоного випромінювання та сприяти потеплінню атмосфери Землі.

Підвищення температури навіть на один градус спричинює зсув природних зон на 160 км. За прогнозами вчених упродовж цього століття температура повітря може збільшитись від двох до п'яти градусів. Такі темпи глобального потепління можуть спричинити й більш серйозні кліматичні зміни.

Основними причинами змін клімату також є використання викопного палива та неефективне споживання енергії, що виробляється.

Найпомітнішими наслідками зміни клімату виступають надзвичайні ситуації: засухи, повені, шторми, урагани.

Спекотні дні будуть траплятися набагато частіше, внаслідок чого рівень води у світовому океані підніметься і, течії в ньому, можуть майже повністю змінитись. Населення Землі в результаті буде змушене стикнутись з проблемами водопостачання та деградацією сільськогосподарських земель і лісів [2, с. 45-47].

Наразі одним з найвагоміших наслідків зміни клімату в Україні є вплив військових дій, в результаті яких зміну клімату відчують і далеко за межами нашої країни. Основною проблемою такого транскордонного забруднення були виявлені значні викиди CO₂ і поки закордонні країни намагаються, як

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

найефективніше розв'язати дану проблему, військові дії й надалі продовжують генерувати масштабні викиди в атмосферу.

З моменту початку війни значно збільшилось використання палива та боєприпасів. Особливо пальне використовується у великій кількості у бою та для транспортування всіх необхідних ресурсів і техніки.

Спалювання різних видів пального, виробництво боєприпасів, техніки та їх ремонт спричинило лише додаткові викиди CO₂ в об'ємі 21,8 млн тон. Статистика даних викидів і надалі буде збільшуватись, оцінюватись та уточнюватись [3].

Негативним екологічним наслідком війни стало зростання кількості пожеж, які в більшості випадків спостерігаються поряд з лініями фронту. Очікується, що влітку пожежі лише поширяться і спричинять ще більш негативний вплив на екосистему та клімат, і, в першу чергу, це призведе до знищення великої кількості лісових масивів. Наразі статистика загального обсягу викидів внаслідок пожеж через вплив війни становить 17,7 млн тон CO₂.

Масштабними наслідками зміни клімату внаслідок війни можна вважати майбутні викиди парникових газів, які відбудуться внаслідок відбудови пошкодженої інфраструктури, закладів соціальної сфери та житлових будинків. З оцінками експертів майбутній обсяг викидів CO₂ через відновлення всієї інфраструктури складатиме приблизно 50 млн тон [3].

В наслідок війни відбулося значне падіння економіки в нашій країні, це призвело не тільки до скорочення небезпечних викидів, а й зумовило переміщення більшості підприємств з їхніми викидами за межі України.

Отже, глобальні зміни клімату вже стрімко відбуваються, з часом всі ці процеси будуть лише посилюватися, що призведе до більш гострих негативних наслідків для нашого існування. Тому незалежно від того, причетна людина до цих змін чи ні, все одно необхідно вживати заходи, щодо протистояння цим змінам для того, щоб зменшити вплив багатьох небезпечних і невідворотних наслідків у навколишньому середовищі, економіці і суспільстві в майбутньому. Також необхідно намагатися адаптуватися та мінімізувати викиди CO₂ в атмосферу. Шкоду завдану клімату разом з іншими негативними наслідками на довкілля необхідно включити до оцінки загальних збитків і втрат від війни та врахувати їх при притягненні агресора до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Адаптація до зміни клімату: навч. посіб. Капати : Карпатський інститут розвитку, 2015. 88 с.

URL:https://www.forza.org.ua/sites/default/files/global_climate_changes_training_manual_ua_screen_final.pdf

2. Іванюта С.П. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналіт. доповідь. Київ : НІСД, 2020. 110 с.

3. Шлапак М. Війна руйнує довкілля і шкодить клімату. *Економічна правда*. Київ: Інтерфакс-Україна, 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/7/700922/>

Кузьмін Дмитро

к.ю.н., старший викладач

Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут"

Весперіс Світлана

к.е.н., доц., викладач

Відокремлений структурний підрозділ Класичний фаховий коледж Сумського державного університету

ВПЛИВ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ У ТВАРИННИЦТВІ

Розвиток сучасного агропромислового комплексу (АПК) кардинально впливає на забезпечення питань продовольчої безпеки, тим самим формуючи основи стабільності сучасної моделі економічного розвитку. Враховуючи динаміку, пов'язану з постійно наростаючими тенденціями виникнення нових викликів та можливостей, підприємства тваринництва можуть ефективно взаємодіяти з організаціями, що надають консалтингові послуги, з метою організації ефективного управління підприємствами АПК.

В сучасних умовах ведення аграрного бізнесу підприємства тваринництва є активними учасниками економічних відносин і мають залишатися конкурентоспроможними [1, С. 24], що у свою чергу висуває широкий ряд питань, реалізувати які силами самого підприємства або не можливо, або це може бути пов'язано із значними фінансовими витратами, що і дозволяє виділяти роль та значення консалтингових послуг для сучасних аграрних підприємств. Консалтингові послуги можуть охопити цілий ряд питань, які тісно будуть пов'язані із виникненням потреби у залученні професійних спеціалістів ззовні [2], тут можливо виділити і надання сучасних послуг з підбору персоналу, організації управління підприємством з метою досягнення максимальної ефективності підприємства [3, С. 85]; впровадження новітніх технологій та оптимізацію виробничих процесів [4]; управління ризиками та розробка ефективних маркетингових стратегій.

Враховуючи вищезазначене, визначимо ключові аспекти впливу консалтингових послуг на ефективність управління сучасними тенденціями у тваринництві.

По-перше, консалтингові послуги у своїй основі надають можливість підприємствам АПК отримувати від експертів думку, яка є неупереджена, стороння і професійна та орієнтована на вирішення конкретних питань. Фахівці, які надають консультативні послуги, зазвичай мають глибокі професійні знання, широкий діапазон знань і вмінь, тривалий досвід роботи, вміють надавати експертні оцінки та поради, користуються визнанням та повагою в своєму професійному середовищі, що дозволяє надавати комплексні рішення на ті виклики, з якими стикаються підприємства АПК.

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

По-друге, консалтингові послуги потрібно розглядати з точки зору внесення нових інноваційних підходів у роботу підприємств АПК. Експерти, пропонуючи свої професійні поради, формують їх на основі досягнень сучасної науки та практики, виявляючи потенційні можливості для вдосконалення та модернізації підприємств тваринництва. Це безпосередньо впливає на рівень ефективності функціонування управлінського апарату підприємства, дозволяючи йому ефективніше адаптуватися до соціальних, економічних, технічних та політико-правових змін.

По-третє, на основі отриманих консалтингових послуг впроваджуються безпосередньо управлінські механізми, приймаються ключові для підприємств стратегічні рішення. Консультанти аналізують ситуацію на підприємстві, виявляють проблемні аспекти та розробляють стратегії для їх вирішення. Це сприяє підвищенню ефективності управління ресурсами та оптимізації бізнес-процесів, що дозволяє досягти більшого успіху та стабільності в діяльності підприємства.

По-четверте, консалтингові послуги можуть включати в себе аспекти, пов'язані з тваринництвом. Консультування може стосуватися питань підвищення ефективності вирощування тварин, ветеринарного догляду, оптимізації годівлі та догляду за тваринами, а також формування пропозицій щодо розвитку інфраструктури ферм та підприємств агропромислового комплексу.

По-п'яте, реалізація маркетингових підходів щодо позиціонування товарів підприємств тваринництва для подальшої реалізації кінцевим споживачам. У сучасному світі, особливо, коли мова йде про харчові продукти, цінова політика виробника не завжди є вирішальною для покупців. Споживачі все більше цінують екологічно чисті продукти харчування [5], тому необхідно вирішувати організаційні завдання на підприємстві, пов'язані з виробництвом, переробкою, доставкою та маркетинговими заходами, спрямованими на популяризацію виробництва харчових продуктів підприємств тваринництва.

Таким чином, аналізуючи вплив консалтингових послуг на ефективність управління сучасними тенденціями у тваринництві, можна зробити висновок про значущість консалтингу як стратегічного інструменту для успішного функціонування господарств в сучасних умовах. Консалтингові послуги надають управлінцям господарств доступ до експертних знань та досвіду, що допомагає вирішувати складні проблеми та адаптуватися до динамічного ринкового середовища. Вони сприяють удосконаленню стратегій управління, впровадженню новітніх технологій, підвищенню якості продукції та врахуванню екологічних та соціальних вимог.

Список використаних джерел:

1. Перегуда Ю. А. Ризик-орієнтований підхід в оцінці конкурентоспроможності продукції тваринництва. Науковий журнал «Економіка і регіон». Полтава: ПНТУ, 2023. Т. (1(88)). С. 24-29. doi:[https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1\(88\).2867](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2867).
2. Грідін О. В. Ринок рекрутингових послуг в Україні: Сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Причорноморські економічні студії: науковий журнал*;

Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Вип. 79. Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 93-101.

3. Козирева О., Грузіна І., Бондаренко І. Дослідження методичних підходів до оцінювання ефективності діяльності підприємства. *Підприємництво та інновації*, 2023, (29), с. 83-88. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/29.13>.

4. Задоя В.О., Чеботарьов В.В. Наукові підходи та ключові аспекти моделі впровадження інноваційних технологій в систему виробничого менеджменту промислових підприємств. *Review of transport economics and management*, 10(26), 2023, С. 109-116 <https://doi.org/10.15802/rtem2023/300013>.

5. Лялюк А., Степанюк І. Маркетингові підходи до створення нових форматів торгівлі. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 4, 36 (Jan. 2024), с. 174–182. DOI:<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-04-174-182>.

Матюх Катерина
студентка,
Климак Богдан
студент,
Семеніхін Андрій
к.б.н., доцент

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

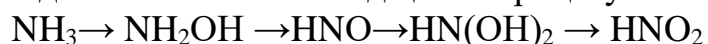
ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОБІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ҐРУНТУ ПОШКОДЖЕНОГО ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ НА ОПТИМАЛЬНИЙ ВИБІР НАПРЯМКІВ ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Нітрифікація є другим етапом перетворення нітрогену у ґрунті. Це мікробіологічний процес окиснення аміаку, що утворився під час амоніфікації, до нітритної кислоти або її солей (нітритів), а далі до нітратної кислоти та її солей (нітратів) [2,4]. Відбувається в аеробних умовах у ґрунті та природних водах. Часто може викликати появу в них нітратів у токсичній кількості, а оскільки нітрати — найбільш активно мігруюча в розчині сполука нітрогену — їх винос з ґрунту в розташовані нижче по схилу водоймища, спричиняє за собою евтрофікацію цих водоймищ [6-8]. Раніше припускалось, що причиною нітрифікації є один вид мікроорганізмів, які окиснюють амонійні сполуки до нітратів. Проте працями С. М. Виноградського було доведено, що цей процес є результатом послідовної дії двох груп мікроорганізмів і відбувається він у дві фази [4,5].

Перша фаза — окиснення аміаку до нітритної кислоти (вірніше, її аніону), яку здійснюють нітробактерії *Nitrosomonas*, *Nitrosococcus*, *Nitrosospira*, *Nitrosolobus*, *Nitrosovibrio* за наступним механізмом [7,10]:

Однак схематичний хід цього процесу описує такий цикл реакцій:

При цьому також виділяється енергія, що складає основу розвитку нітрифікуючих мікроорганізмів та засвоєння ними карбону з вуглекислого газу.

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

Друга фаза — окислення аніону нітритної кислоти до аніону нітратної, що здійснюється нітратними бактеріями (*Nitrobacter*, *Nitrospira*, *Nitrococcus*).

Поряд з окисненням аміаку до нітритної кислоти в культурах нітрифікуючих мікроорганізмів йде відновлення вуглекислоти, на що затрачається близько 7% виділеної енергії. Обидві групи бактерій є облигатними аеробами, оптимальна для їх розвитку температура 25-30 градусів за Цельсієм і рН 7,5-8,0. У кислому середовищі процес не йде. Усі ці бактерії — грампнегативні автотрофи (літотрофи), що використовують енергію окислення сполук нітрогену для синтезу органічних речовин з вуглекислого газу. Морфологічно ці групи різноманітні, у більшості своїй дрібні, рухомі, з полярним або перитрихальним джгутикуванням [1,5], Окиснення аміаку проводять на цитоплазматичній мембрані. Звільнені в ході реакцій електрони переходять у дихальний ланцюжок на цитохроми. Чим багатший ґрунт, тим більше може накопичуватися нітратної кислоти. Проте не слід забувати, що солі нітратної кислоти (нітрати), на відміну від амонійних (іон амонію поглинається ґрунтовим комплексом), можуть легко вимиватися з ґрунту, а це істотно впливає на зниження коефіцієнта використання нітратів рослинами.

У нашій роботі проводили порівняльне мікроскопічне вивчення збудників нітрифікації (*Bacillus mycoides*, *Bac. subtilis*, *Bac. mesentericus*, *Proteus vulgaris*, *Bac. purtificus*, *Bac. sporogenes*, *Planosarcina ureae* і *Urobacillus pasteuria*) з контрольних ґрунтів та ґрунтів пошкоджених в результаті бойових дій

Для отримання культури нітрифікуючих бактерій застосовували спеціальні поживні середовища, що містять тільки солі амонію і мінеральні речовини. Відсутність органічних сполук не дає можливості розвиватися у цих умовах сапрофітній мікрофлорі [2,4,5].

У склад середовища входять такі речовини (у %):

(NH ₄) ₂ SO ₄	0,2
K ₂ HPO ₄	0,1
MgSO ₄	0,05
NaCl.....	0,2
FeSO ₄	0,04
CaCO ₃	0,2

У колби розливали по 30 мл середовища, стерилізували, заражають грудочками ґрунту і ставили до термостата за 25-30⁰ С на 10 діб. Для вивчення морфологічних ознак бактерій з культури готували препарат (мазок) на предметному склі, зафарбовують фуксином і розглядають під великим збільшенням.

Після вирощування нітрифікуючих бактерій з контрольної та пошкодженої ділянок на рідкому поживному середовищу розсівали отриману культуральну рідину на чашки з твердим поживним середовищем (рідке поживне середовище з додаванням 1.5 % агар-агару) та вирощували бактерії 48 годин за температури 33 ° С.

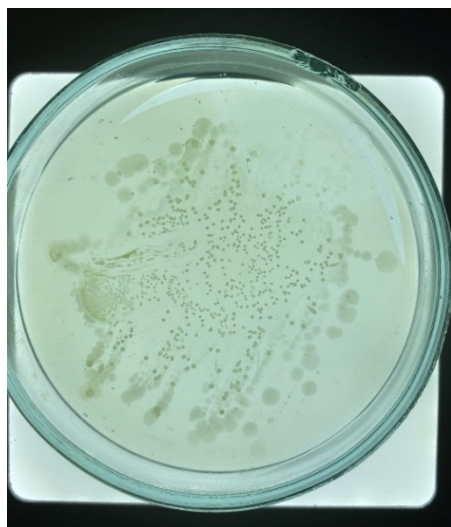

Рис 1

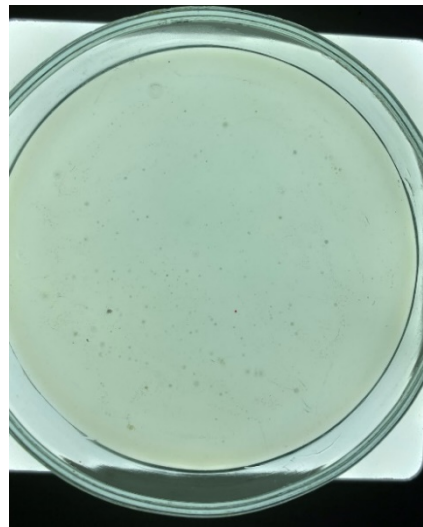

Рис 2

Результати свідчать, що кількість життєздатних бактерій на непошкоджених (рис 1) ділянках у 10^2 більша, ніж на ушкоджених (рис 2).

Отримані результати дозволяють зробити висновок про згубний вплив вибухів на мікробіологічну різосферну біоту ґрунтів.

Список використаних джерел

1. Векірчик К. Мікробіологія з основами вірусології. - К.: Вища шк., 1973.- 207 с.
2. Власенко В.В., Гирич С.В., Конопко І.Г. Практикум з мікробіології (Навчальний посібник). Вінниця: Гіпаніс, 2002.-136с.
3. Гудзь С.П. та ін. Основи мікробіології. - К.: НМК ВО, 1991р. -235с.
4. Іутинская Г.О. Ґрунтова мікробіологія: Навчальний посібник. – К.: Арістей, 2006. – 284 с.
5. Векірчик К.М. Практикум з мікробіології.- К. «Либідь», 2001.-142 с. Либідь, 2001.-144с.
6. Нікітіна О. В. Зміна калійного стану чорнозему опідзоленого за тривалого застосування добрив у польовій сівозміні в умовах Правобережного Лісостепу України: автореф. дис. ... канд. с.-г. наук: 06.01.04. Харків, 2017. 23 с.
7. Господаренко Г. М. Агрохімія. Київ : ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2019. 560 с.
8. Діагностика стану хімічних елементів системи ґрунт–рослина /за ред.: А. І. Фатєєва, В. П. Самохвалової. Харків : КП «Міськдрук», 2012. 146 с.
9. Довгалюк А. Забруднення довкілля токсичними металами та його індикація за допомогою рослинних тестових систем // Біологічні студії. 2013. № 1. С. 197–204.
10. Методики визначення складу та властивостей ґрунтів / за ред. С.А. Балюка. Харків, 2004. Книга 1. 212 с.

Олешко Сергій

студент

Стадник Вікторія

к.е.н., доцент

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

ІНОКУЛЯЦІЯ НАСІННЯ - НЕЗАМІННА СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ СОЇ

Нові екологічні виклики, що поставила природа перед людством, спричинили необхідність переходу до сталого ведення сільського господарства.

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

Це обумовило розробку спеціалістами компанії BASF у межах стратегії «Ми створюємо хімію» нової концепції захисту рослин «Функціональний догляд за рослинами», яка вдало поєднала використання синтетичних пестицидів і біологічних препаратів для підвищення ефективності господарювання і мінімізації негативного впливу на довкілля.

Функціональний догляд за рослинами компанії BASF дає нове визначення захисту рослин, залучаючи останні досягнення біологічної та хімічної науки у виробничий процес для найповнішої реалізації потенціалу продуктивності сільськогосподарських культур на всіх етапах технології вирощування - від ґрунту до рослини. Він передбачає нові виклики, що постають перед сільськогосподарськими виробниками, розробляючи унікальні рішення для управління процесами сільськогосподарського виробництва.

Інокулянти BASF базуються на передових досягненнях сучасної біологічної науки. Вони доступні у ряді зручних, легких у використанні та нанесенні формуляцій. Це дозволяє ефективно інкорпорувати корисні ризобіальні бактерії до насінини, що, у свою чергу, покращує здатність бобових рослин фіксувати атмосферний азот та підвищувати врожайність. Використання інокулянтів - науково доведений природний шлях збільшення кількості азоту, доступного для рослин, підвищення та розкриття їхнього потенціалу урожайності.

Використання інокулянтів, що містять сучасні, високоефективні, культуро-специфічні штами ризобіальних бактерій з підвищеною життєздатністю у високих концентраціях, забезпечує утворення максимальної кількості бульбочок на кореневій системі рослин.

Інокулянти BASF містять високоселективні, стресостійкі штами ризобіальних бактерій, які ефективно інкорпорується до насіння і забезпечують інтенсивну фіксацію азоту з атмосфери та перетворення його у доступну рослинам форму.

Використання якісних інокулянтів з високим вмістом азотфіксуючих бактерій для обробки насіння бобових культур сьогодні є необхідною практикою, яка дозволяє повною мірою реалізувати генетичний потенціал сучасних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, забезпечуючи найвищі врожаї за найкращої окупності інвестицій.

Дехто з аграріїв вважає, що у ґрунті вже містяться природні азотфіксуючі бактерії у достатній кількості, але на практиці майже неможливо визначити їхню кількість та ефективність, особливо на площах, що зазнали затоплення, суховіїв, дії надвисоких або низьких температур, суворих зим.

Використання якісних інокулянтів з високим вмістом ризобіальних бактерій дає впевненість, що кожна насінинка має достатню кількість активних високоефективних ризобій від самого початку.

Джерело: дані лабораторних досліджень компанії BASF

ХіСтік Соєа - високоефективний інокулянт у традиційній формуляції на основі стерильного торфу, розроблений для нанесення у господарстві безпосередньо перед сівбою. Тривалий термін зберігання продукту гарантує високу кількість бактерій на кожній насініні при використанні у рекомендовані строки. Прилипач, що міститься в продукті, гарантує найкраще покриття поверхні насініні та запобігає нерівномірному нанесенню. Він значно зменшує обсіпання і накопичення його у нижній частині насінного бункера сівалки. Торф, що входить до складу препарату, був дбайливо відібраний нашими науковцями та дозволив підтримувати заявлену високу кількість живих бактерій протягом всього терміну зберігання препарату. ХіСтік Соєа дуже популярний серед виробників сої в Україні та світі завдяки таким перевагам препарату: забезпечення стабільного врожаю за несприятливих умов вирощування; оптимальна фіксація атмосферного азоту навіть за стресових умов; ідеальний вибір для малої та середньої кількості насіння; сумісність майже із усіма протруйниками; тривалий термін зберігання - 24 місяці.

Для тих господарств, яким необхідно обробити велику кількість насіння, спеціально розроблено пре-інокулянт ХайКот Супер Соєа + ХайКот Супер Екстендер. Це унікальна інноваційна технологія BASF, розроблена для попередньої високоякісної інокуляції насіння, забезпечує відмінну якість інокуляції і дозволяє заздалегідь підготувати насіння та зекономити дорогоцінний час протягом підготовки до весняно-польових робіт.

Інокулянт ХайКот Супер Соєа містить високоефективний штам 532 С бульбочкової бактерії *Bradyrhizobium japonicum* з мінімальним титром не менше 1×10^{10} /г, що на сьогодні є найвищим показником на ринку. Препарат представлений у двокомпонентній рідкій формуляції: розчин бактерій та розчин екстендера, який забезпечує живлення бактерій на насініні та їхній захист. Препарат розфасовано у коробки ХайКот Супер Соєа - 6,4 л та ХайКот Супер Екстендер - 6,4 л. Тривалість зберігання препарату - 12 місяців за температури

від 0 до +10°C. Тривалість зберігання обробленого препаратом насіння - 90 днів від моменту нанесення до висіву насіння у ґрунт. Норма витрати препарату -1,42 л ХайКот Супер Соя та 1,42 л ХайКот Супер Екстендер на 1 тону насіння сої.

Варто зазначити, що протягом останніх двох десятиріч інокулянти як один із основних чинників підвищення врожайності стали невід'ємною складовою технології вирощування сої як у світі, так і в Україні.

На сьогодні, мабуть за біологічними препаратами і є наше майбутнє, оскільки використовувати хімічні сполуки для контролю хвороб стає дедалі важче і важче. Але на сьогоднішній день повністю замінити хімічні засоби захисту рослин біологічні препарати просто не здатні. І це питання не лише ціни, бо, як правило, вони дещо дорожчі, ніж хімічні препарати, а і їх ефективності. Якщо ми візьмемо ефективність біологічного протруйника, то вона буде складати від 20% до 40%, максимум - 60%, у той час, коли більш-менш якісний хімічний протруйник забезпечує контроль хвороб на рівні 60-80% - до 90%. Відповідно, це може бути як складова технології захисту, але повністю замінити хімічне протруювання насіння на сьогоднішній день біопрепарати не зможуть.

Список використаних джерел:

1. Бабич А. О. Проблема фотосинтезу і біологічної фіксації азоту бобовими культурами / А. О. Бабич, В. Ф. Петриченко, Ф. Ф. Адамень // Вісник аграрної науки. – 1996. – № 2. – С. 34–39.
2. Джемесюк О. В. Вплив підживлення на динаміку формування площі листової поверхні посівів сої / О. В. Джемесюк, Н. В. Новицька, І. В. Свистунова // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – №2 (50), Т. 1. – 2015. – С. 207–212.
3. Колісник С. І. Ефективність застосування різних штамів бактеріальних препаратів при вирощуванні сої / С. І. Колісник, О. М. Венедіктов, Н. М. Петриченко // Корми і кормовиробництво. – 2003. – № 51. – С. 122–125.
4. Boursier P. J. Growth and nitrogen-fixing responses of subterranean clover to application and subsequent removal of ammonium nitrate / P. J. Boursier, C. A. Raguse, K. L. Taggard // Crop. Sci. – 1989. – Vol. 29, № 3. – P. 758–763.
5. Board J. E. Optimum row spacing for narrow-row soybeans in a late planting date / J. E. Board, M. Kamal, B. G. Harville // Amer. Soc. Agron. Annu. Meet., 1991. – P. 139

СОЛОВЕЙ Олена

викладач технологічних дисциплін

ВСП «Бобровицький фаховий коледж імені О. Майнової НУБіП України»

**КОНТРОЛЬ МІКРОКЛІМАТУ ПРИМІЩЕНЬ ДЛЯ
ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ**

Глобальні зміни клімату супроводжуються не тільки більш м'якими зимами, але й значними (екстремальними) підвищеннями температури в теплий період року, що може бути істотним викликом для вітчизняного тваринництва. Якщо зовнішні чинники у вигляді погодних явищ неконтрольовані, але прогнозовані, то внутрішніми можна керувати, створюючи для тварин сприятливі умови.

Мікроклімат тваринницьких приміщень залежить від зональних особливостей клімату, об'ємно-планувальних та конструктивних рішень будівель, теплотехнічних якостей будівельних конструкцій, технології утримання та годівлі худоби, щільності її розміщення, ефективності вентиляційних установок, конструкції та потужності каналізації та ін.

При високій концентрації тварин та безвигульному утриманні у закритих приміщеннях великий вплив на ефективність вирощування та відгодівлі худоби надавав мікроклімат тваринницьких приміщень.

Вплив мікроклімату на організм тварин складається з комплексної дії всіх його факторів, але особливе зоогігієнічне значення мають температура, вологість, швидкість руху повітря, концентрація шкідливих газів, освітленість та виробничі шуми.

В організмі тварини поряд із утворенням відбувається виділення тепла у зовнішнє середовище. Віддача тепла здійснюється такими шляхами:

- випромінюванням - тепло, що виділяється тілом, поширюється до менш нагрітих предметів;
- конвекцією — віддається тепло навколишньому повітрю, якщо температура нижче температури тіла;
- проведенням - віддача тепла здійснюється при механічному зіткненні тіла тварини з менш нагрітими предметами;
- випаровуванням - процес охолодження тіла при переході вологи з його поверхні в пароподібний стан.

В умовах порівняно низьких температур тепловіддача здійснюється в основному з поверхні тіла випромінюванням, проведенням та конвекцією. При високих температурах (понад 25 ° С) організм виділяє тепло у зовнішнє середовище шляхом випаровування. Зважаючи на те, що у великої рогатої худоби слабо розвинені потові залози, випаровування вологи відбувається переважно зі слизових оболонок дихальних шляхів тварин. Залежно від віку тварини, її вгодованості, фізіологічного стану, частота дихання при надмірно високих температурах може збільшуватися від 15—30 до 120 за хвилину.

Вологість повітря. Водяні пари надходять у приміщення з атмосферного повітря, з вологої статі, годівниць, з поверхні шкіри та дихальних шляхів тварин. Встановлено, наприклад, що теля живою масою 90 кг, виділяє водяну пару 118 г, а молодняк масою 350 кг - 310 г на годину.

Кількість водяної пари збільшується при утриманні тварин без підстилки, незадовільної каналізації, при неефективній вентиляції, високій щільності розміщення худоби та ін.

При штучній вентиляції, поєднаній з опаленням, коли атмосферне повітря надходить у приміщення після попередньої обробки (підігрів, осушення), вологість внутрішнього повітря значно зменшується (на 10-20%).

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

Гігієнічне значення вологості для тварин є надзвичайно великим. У поєднанні з високою температурою, близькою до температури тіла, підвищена вологість (понад 85%) ускладнює віддачу тепла тілом шляхом випаровування та сприяє перегріванню тварини. Вміст тварин у сирих та теплих приміщеннях призводить до зниження резистентності та частих простудних захворювань. При цьому оплата корму та продуктивність тварин значно знижуються.

Велика вологість за низьких температур сприяє переохолодженню тварини. У цьому випадку посилюється тепловіддача шляхом проведення, оскільки вологе повітря є добрим провідником тепла. Теплопровідність вологого повітря порівняно із сухим збільшується у 10 разів.

Сире повітря в приміщенні сприяє утворенню стійких штамів мікроорганізмів, швидкому руйнуванню конструкції приміщення та обладнання.

Однак занадто сухе повітря (відносна вологість нижче 40%) теж шкідливе для тварин. У цьому випадку відбувається надмірне висушування шкіри, слизових оболонок дихальних шляхів, роги копит.

Швидкість руху повітря служить показником інтенсивності обміну його в приміщеннях для тварин і розглядається завжди разом з температурою повітря, оскільки одна і та ж швидкість руху при різних температурах повітря може мати різний фізіологічний вплив. Наприклад, рухливість повітря 0,5 м/с у літній час (+ 25° С) позитивно впливає на організм теляти, оберігаючи його від перегрівання. Однак у зимовий час при температурі повітря -12-14 ° С ця швидкість буде велика. У цьому випадку відбудеться посилена віддача тепла у зовнішнє середовище, яка буде вищою за теплопродукцію тварини, зрештою відбудеться переохолодження організму.

Отже, за високих температур посилення струму повітря (до певних меж) оберігає організм тварини від перегрівання, а за низьких — збільшує ймовірність простудних захворювань.

Зазвичай у тваринницьких будинках немає дефіциту кисню. Навіть при природній вентиляції у приміщеннях його цілком достатньо для нормальної життєдіяльності організму.

При ефективній системі вентиляції концентрація вуглекислого газу тваринних приміщеннях вбирається у максимально допустимі норми (0,3%). При недостатній вентиляції та великій скупченості тварин вміст його може досягати 1% і більше, що спричиняє функціональні розлади дихання тварин.

Аміак - безбарвний отруйний газ. У повітря приміщень надходить при розкладі сечі та калу. Аміак має сильний, їдкий запах, який дратує слизові оболонки очей та дихальних шляхів. Присутність цього газу у великих кількостях сприяє виникненню респіраторних захворювань (особливо молодняку), різкому зниженню резистентності організму тварин, падінню продуктивності. Високі концентрації аміаку шкідливо впливають і на здоров'я обслуговуючого персоналу.

При безперебійній роботі припливно-втяжної вентиляції та своєчасному очищенні стійл та групових клітин від гною концентрація аміаку буде невеликою – 5 – 10 мг/м³.

Сірководень — безбарвний отруйний газ із різким запахом тухлих яєць. Утворюється при гнитті білкових сполук. Сірководень у мізерно малих кількостях токсичний для людей і тварин, викликає подразнення слизових оболонок дихальних шляхів, сльозотечу, порушення серцевої діяльності.

У сучасних тваринницьких будівлях, обладнаних примусовою вентиляцією та ефективною каналізацією, високих концентрацій сірководню немає.

Природне світло. Сонячне світло надає сприятливу дію па тварин. Ультрафіолетові промені, що містяться в сонячному спектрі, активізують ергостерону (провітамін вітаміну D), який попереджає рахіт і розм'якшення кісток у тварин (остеомалаяція). Світло стимулює рухову активність тварин, яка у темряві знижується. Крім того, сонячне світло посилює обмін речовин та реактивність організму, а також дезінфікує довкілля.

Нормування природного освітлення у приміщенні для тварин проводять геометричним чи світлотехнічним методом. У практиці будівництва тваринницьких приміщень застосовують переважно геометричний метод, яким встановлюють відношення площі вікон (скла без рам) до площі підлоги приміщення. Норми природного освітлення для телят 4-місячного віку - 1:10 - 1:15, для молодняку старшого віку та відгодівлі - 1:20-1:30.

Штучне освітлення. Основними джерелами штучного світла у тваринницьких приміщеннях є лампи розжарювання. Світло достатньої інтенсивності збуджує центральну нервову систему тварин та підвищує рівень обмінних процесів. При вирощуванні молодняку для відгодівлі світло особливо необхідне.

Норми штучного освітлення для телят - 50-75 лк, для молодняку на відгодівлі - 20-30 лк. У нічний час має бути чергове освітлення, що становить 15-20% від загального.

Необхідно щодня контролювати та керувати мікрокліматом виробничих приміщень, стежити за станом вентиляційно-опалювальної системи, конструкціями, що захищають, роботою каналізації.

Список використаних джерел:

- 1 . Алікаєв В.А., Костюніна В.Ф. Зоогігієна. К.: Вища школа, 1985.
2. Бойко А.В. Основи ветеринарії і зоогігієни. Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2007. – 316 с.
3. Демчук М.В. Гігієна тварин. – К.: Урожай, 1996. – 384 с.
4. Мазуренко В.П., Бортнійчук В.А., Карташов І.І., Безсмертний В.М. Зоогігієна з основами ветеринарії. –К.: Вища школа, 1994 (1986).-383 с.

Тригуб Олег

к.с.-г.н., ст.н.сп., завідувач лабораторії зернобобових,
круп'яних культур і кукурудзи

Устимівська дослідна станція рослинництва Інституту рослинництва
ім. В.Я. Юр'єва НААН

ФОРМУВАННЯ EX-SITU КОЛЕКЦІЙ РОСЛИН – ШЛЯХ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНОГО БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Колекції науково-обґрунтованих зібрань генетичного різноманіття рослин на системній основі формуються вже протягом більше 100 років. Цей процес із напрямку простого накопичення рослинних ресурсів, на сьогодні, перетворений на цілий напрям роботи з живими рослинними ресурсами планети. Майже кожна країна має свій генетичний банк рослин, а деякі із країн з метою координації своїх зусиль у цьому напрямку та для більш якісного і економічно обґрунтованого проведення роботи об'єдналися і спільно ведуть свою діяльність по формуванню і веденню банку рослин. Не є виключенням і Україна, яка починаючи із перших днів незалежності сформувала в себе Систему генетичних ресурсів рослин (Систему ГРРУ) та проводить комплекс робіт для забезпечення залучення до колекції нового цінного матеріалу, ідентифікації та опису і гарантованого збереження генофонду рослин на основі всебічного вивчення різноманітного за походженням та біологічним статусом колекційного матеріалу, виділення джерел цінних ознак, формування базових, спеціальних, ознакових та навчальних колекцій, забезпечення зразками цінного генофонду, як вихідним та дослідним матеріалом селекційних, дослідницьких та освітніх програм, що є напрямком, який сприяє підвищенню виробництва рослинницької продукції, збільшенню її якості та, в кінцевому підсумку, підвищенню рентабельності та екологічності сільськогосподарського виробництва, економії енергії і ресурсів, надійному збереженню цінного рослинного біорізноманіття [1, 2]. Але головним напрямом роботи кожного банку генетичних ресурсів рослин є збереження живого автентичного генофонду в формі насіння та рослинного матеріалу.

Відповідно до міжнародної класифікації збереження зразків колекції може проводитися за різними типами, але основними з них є *in-situ* (спосіб збереження генетичних ресурсів у природних екосистемах через влаштування резерватів дикорослих форм, таких як заповідники, заказники, національні парки), а для місцевих сортів та форм культурних видів рослин - через вирощування у присадибних, селянських господарствах), *in-farm* (збереження генофонду в умовах селянських господарств за традиційними технологіями вирощування) [3]. Обоє цих типів дозволяють максимально зберегти генетичні параметри рослинного матеріалу через збереження природних ареалів їх виникнення чи розповсюдження. Але такий тип збереження має певні суттєві недоліки, які в, першу чергу, полягають у високому рівні загрози їх зникнення через вплив

природних чи техногенних факторів (особливо це торкається збереження місцевих сортів та форм).

Тому в усьому світі найбільше розповсюдження набув *ex-situ* тип збереження генофонду, як найбільш контрольований і економічний вигідний тип накопичення генофонду, контрольованості збереження його автентичності, підтримання в живому стані тривалий час з можливістю використання його як важливого ресурсу. Такий тип збереження проводиться через створення банків генетичних ресурсів рослин з відповідними режимами збереження зразків – насіння та бульбоплодів у спеціально обладнаних сховищах, в спеціальному обладнанні – меристем та інших тканин (*in-vitro*), у «польових генбанках» – колекції багаторічних насаджень садів і дендрофлори [3].

Загалом установами, які працюють в Системі ГРРУ накопичено понад 155,1 тис. зразків колекції, з яких лише в Національному сховищі генофонду (станом на 01.01.2024 року) зберігається в контрольованих умовах за -20°C та +2-4°C з вологістю повітря в камері біля 15% - біля 70,9 тис. зразків, а також значна частина насіннєвого матеріалу (як оригінальні зразки, так і дублений ресурс національної колекції, в установах співвиконавця програми «Генетичні ресурси рослин»). З матеріалом колекційних зібрань проводиться системна робота, що дозволила лише в минулому році (навіть за умови ведення воєнних дій) інтродукувати до колекції 2018 зразків (в результаті обміну із НДУ та ВНЗ, експедиційних зборів, надходжень від міжнародних центрів), закласти на збереження до Національного сховища 1475 зразків (в т.ч. нових 1130), а також виділити, в результаті вивчення 12,2 тис. зразків, як цінний ресурс для широкого використання, 2876 джерел і донорів цих ознак, зразків-еталонів рівнів прояву ознак різних сільськогосподарських культур, забезпечити користувачів цінним матеріалом – 3441 зразок. Накопичений в колекціях Системи ГРРУ матеріал вирізняється значним еколого-географічним різноманіттям, представляючи всі материки та більшість країн світу; наявне широке різноманіття за біологічним статусом зразків: селекційні сорти та форми – 40,4%, місцеві сорти та форми – 17,4%, селекційні та генетичні лінії – 27,6%, синтетичні популяції, гібриди і клони – 5,2%, дикі споріднені види культурних рослин з України та зарубіжжя – 5,9% [4]. Цінність кожної із цих категорій генофонду важко переоцінити.

Селекційний матеріал є особливо цінним ресурсом для розширення поліморфізму за широким діапазоном ознак і використання в селекції за різними напрямками; сорти та форми народної селекції – неперевершені за своїми пристосувальними характеристиками, смаковими якостями плодів тощо; дикорослі види є основними формувачами природних ландшафтів, резерватами цінних характеристик за пристосувальними реакціями тощо. Зосереджений в колекційних зібраннях генофонд з величезним різноманіттям матеріалу як сьогодні, так і в майбутньому є основою для підтримання природних ресурсів планети, а також можливим резервом для відновлення втрачених рослинних формувачів чи формування нових.

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

Список використаних джерел

1. Second Global Plan of Action for Plant Genetic Resources for Food and Agricultural. *Adopted by the FAO Council*. Rome, Italy, FAO, 2012. 91 p.
2. Рябчун В.К., Богуславський Р.Л. Генетичні ресурси рослин та їх роль у селекції. *Теоретичні основи в селекції польових культур*. Харків, 2007. С. 363-394.
3. Рябчун В.К., Кириченко В.В., Богуславський Р.Л. Роль генетичних ресурсів рослин у виконанні державних програм. *Генетичні ресурси рослин*, 2010. №8. С. 9-20.
4. Звіт ПНД «Формування та використання банку генетичних ресурсів рослин (Генетичні ресурси рослин)». Харків, 2023.

Чужба Олександр

студент

Стадник Вікторія

к.е.н., доцент

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

ФОРМУВАННЯ УРОЖАЙНОСТІ СОЇ ПІД ВПЛИВОМ ІНОКУЛЯЦІЇ

В умовах складного 2023 року соя увійшла до тих культур, що залишилися рентабельними навіть за досить низької закупівельної ціни.

Зараз частина виробників стверджують, що інокуляцію не потрібно проводити, оскільки бульбочки на коренях рослин сої вже утворюються і без неї. Про це говорять і деякі експерти з посиланням на досвід окремих американських фермерів, які інокуляцію проводять раз на 2-3 роки.

Для розуміння ситуації потрібно більш конкретно розглянути технологію живлення сої. У США сорти сої формують урожайність за рахунок азотфіксації лише на 50-60%. Середня врожайність культури там становить 3 т/га, тобто з огляду на те, що на формування однієї тонни насіння сої потрібно 70-90 кг азоту, для такого урожаю необхідно 210-270 кг нітрогену. З них 100-160 кг вноситься з мінеральними добривами. Водночас у Бразилії сорти сої формують середню врожайність 5 т/га на понад 80% за рахунок азотфіксації, лише 0,7 т отримується завдяки внесенню мінеральних добрив, а це 50-65 кг/га.

В Україні середня урожайність сої становить 2,4т/га. За нашими дослідженнями за умови достатнього зволоження можна отримати урожайність на рівні 2,7т/га без внесення мінеральних добрив лише за рахунок азотфіксації. Прибавка від застосування інокулянту в умовах України становить 200-600 кг насіння сої на гектар. За найменшої закупівельної ціни у 300 \$/га це складає 60-180 \$/га. Витрати на інокуляцію покриваються ефектом від її застосування, адже вартість інокулянту становить від 5 \$/га.

Незалежно від того, проводилася інокуляція чи ні, після декількох років вирощування сої в ґрунті формуються численні популяції *Bradyrhizobium*.

Більшість ґрунтових аборигенних ризобій мають невисоку ефективність, тому, утворюючи бульбочки на коренях сої, вони не забезпечують реалізацію потенціалу культури повною мірою. В літературі є багато даних, що бульбочкові бактерії, які потрапляють у ґрунт з інокулянтом, уже на третій рік не виділяються з бульбочок сої.

На виживання брадирізобій у ґрунті впливає ряд факторів. Наприклад, чисельність популяції при рН 7 становила більше тисячі клітин на один грам ґрунту, при рН 5,8 — менше 100 клітин. На виживання бульбочкових бактерій у ґрунті також впливає температурний режим, зволоженість та забезпечення ґрунту органічною речовиною. Успіх інокуляції залежить від конкурентоздатності ризобій у кореневій зоні рослин та характеризується здатністю одного або декількох штамів проникати в корені та утворювати бульбочки в присутності місцевої популяції ризобій. Повної конкуренції вдається досягнути лише за умови, що бактерії з інокулянту рівномірно розподілені в ґрунті кореневої зони, проте через незначну рухомість бактерій у ґрунті вони забезпечують утворення бульбочок у базальній частині кореня та на бокових, але не більше за 8-10 см від насінини. Основна маса бульбочок формується в шарі 0-20 см, тобто бульбочки на бічних коренях утворюються завдяки місцевим популяціям або ж при повторному посіві сої завдяки бактеріям, що потрапили в ґрунт із бульбочок інокульованої сої.

До фази цвітіння азотфіксація у рослин сої проходить лише на головному корені, потім підключаються бульбочки на периферійному корінні, а вклад бульбочок, що утворилися в базальній частині кореня, в загальну азотфіксацію поступово зменшується. В кінці «сезону азотфіксації» їхня частка становить 20%. Найбільшу кількість азоту в кінці вегетації фіксують бульбочки на периферійному корінні.

Ймовірно, більшого ефекту від інокуляції можна досягти, якщо проводити зміну препаратів, що мають інші штамми брадирізобіум (не плутати з іншою препаративною формою), або ж використовувати поліштамові продукти.

Бактерії в бульбочці диференціюються в азотфіксуючі бактероїди. Проте це відбувається лише з їх невеликою частиною. Більшість із них залишається в бульбочці й після її відмирання переходить у ґрунт. Тобто бульбочка, крім азотфіксації, виконує функцію зберігання бактерій, такий собі «природний сейф». Фактично бульбочки для ризобій є «домом», екологічною нішею, в якій проходить частина їхнього життя. Бактероїди активно фіксують азот, і після старіння бульбочки в результаті автолізу гинуть. Подальше життя в ґрунті отримує лише незначна кількість бактерій, що не брала участь у азотфіксації, а зберігалася в «природному сейфі».

Соя – культура, що потребує значної кількості азоту для формування врожаю. Саме тому, за нашими спостереженнями та на думку багатьох дослідників, агрономів, вона не залишає значної кількості азоту для наступної культури у сівозміні. Здебільшого це азот, що міститься в післяжнивних рештках, коренях та відмерлих бульбочках. Кожного разу, коли ми висіваємо сою з використанням інокулянту, ми збільшуємо щільність популяції більш активних бульбочкових бактерій у ґрунті, які формують значну частину бульбочок на периферійних коренях. Цим ми не лише впливаємо на величину та якість урожаю, а й на кількість азоту, що залишається для наступних культур у сівозміні.

Потрібно наголосити: якщо інокуляція сої, як бобової рослини, є обов'язковою і всім відомою процедурою, то аналогічна практика обробки

Discussion panel 3. «Modern trends in animal husbandry. Environmental security in the context of global climate change. Biotechnological developments»

азотофіксувальними бактеріями насіння кукурудзи та соняшнику лишень набуває поширення. Зафіксовані й підтверджені результати випробувань відповідними препаратами дають підстави стверджувати, що в цьому разі прибавка до врожайності становить від 4–5% до 10%. Себто, є економічно доцільною.

Список використаних джерел:

1. Джемесюк О. В. Вплив підживлення на динаміку формування площі листкової поверхні посівів сої / О. В. Джемесюк, Н. В. Новицька, І. В. Свистунова // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – №2 (50), Т. 1. – 2015. – С. 207–212.
2. Нідзельський В. А. Спрямування технологічних заходів на стабілізацію урожаїв сої / В. А. Нідзельський, Н. В. Новицька, О. Шутий // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : Серія «Агрономія». – К., 2012. – Вип. 176. – С. 100–105.
3. Худяков О. І. Вплив позакореневого підживлення рідким добривом на якість сої / О. І. Худяков // Вісник аграрної науки. – 2011. – №9. – С. 49–50.
4. Шепілова Т. П. Вплив мікродобрив на продуктивність рослин сої / Т. П. Шепілова, В. О. Курцев // Корми і кормовиробництво. – 2010. – №66. – С. 115–119.
5. Ямковий В. Особливості сучасної системи удобрення сої [Електронний ресурс] / В. Ямковий // Пропозиція, 2014. – Режим доступу <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=4140>.

***ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 4 /
DISCUSSION PANEL 4***

***Забезпечення всеосяжної та
справедливої якісної освіти.***

***Ensuring comprehensive and equitable
quality education***

Іванченко Ірина

викладач

ВСП «Ніжинський фаховий коледж НУБіП України»

АКТИВНЕ СЛУХАННЯ: КЛЮЧ ДО УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасному світі володіння англійською мовою стає все більш важливим, особливо у професійній сфері. У зв'язку з цим, викладачі активно використовують методи, спрямовані на покращення якості навчання англійської мови, зокрема шляхом впровадження різних видів слухання.

Під час комунікації учасники освітніх взаємодій традиційно використовують такі види слухання:

- емпатичне слухання – вміння розуміти почуття, емоції мовця, уявляти себе на місці співрозмовника, співпереживати йому;
- критичне слухання – цілеспрямований аналіз отриманої інформації та її критичне сприйняття, розуміння, що дозволяє зважити всі «за» і «проти», погодитися або не погодитися зі співрозмовником;
- пасивне слухання – мінімальне втручання в монолог співрозмовника;
- активне слухання – максимальне встановлення зворотного зв'язку зі співрозмовником; такий вид слухання поєднує емпатичне, пасивне та критичне слухання.

Активне слухання - це процес уважного, свідомого та цілеспрямованого прийняття інформації, що передається під час спілкування. В контексті навчання англійської мови, активне слухання передбачає не лише розуміння слів та фраз, але й уміння виявляти основні ідеї, думки та наміри співрозмовника. Сприйняття на слух – не є пасивним процесом. Це – напружена робота органів слуху, пам'яті, логічного мислення. Не почувши чи не зрозумівши співрозмовника, вам нічого буде йому відповісти. Без уміння сприймати на слух комунікативна діяльність неможлива.

Спілкування з людьми, які використовують техніки активного слухання дає нам відчуття, що нас розуміють: розмова більш змістовна, а наші співрозмовники здаються нам соціально привабливішими.

Що ж заважає бути активними слухачами?

Зовнішні перешкоди: шум на вулиці, поганий зв'язок, розмови навколо.

Поведінка спікера, або вас, як слухача: акцент, мовленнєві вади, неоднозначне формулювання думки. Вам може заважати втома, зосередженість на власній відповіді.

Саме повідомлення: інформації занадто багато, складна, або нудна тема.

Стратегії розвитку активного слухання.

1. Hear - чути:

Дати співрозмовнику змогу закінчити думку.

Слухати партнера, а не готувати в голові відповіді

Брати паузу, щоб осмислити почуте.

2. See - бачити:

Тримати зоровий контакт.

Усміхатися.

Помічати мову тіла, жести.

3. Think - думати:

Ставити питання (відкриті – «хто?», «що?», «де?», «коли?», закриті – «так чи ні?», «ти маєш на увазі ...?», уточнення «чи можеш повторити?»).

Уникати упереджень та припущень, які ґрунтуються не на озвучених фактах, а на власному досвіді.

Повторювати, перефразувати та підсумовувати почуте.

Застосовувати рефреймінг, тобто «перепакувати» почуте твердження. наприклад: «Через три години ми мусимо здати проект. – Тобто в нас є три години». Факт не змінився, але змінився акцент повідомлення.

4. Be present - бути уважним (присутнім):

Робити нотатки.

Користуватися відкритими жестами.

Кивати й підтакувати на знак згоди. Це даватиме співрозмовнику відчуття, що його чують. Наприклад, підбадьорливі фрази «Так-так», «зрозуміло», «звучить непогано», «а це вже цікаво» тощо.

5. Feel - відчувати:

Практикувати емпатію, намагатись зрозуміти чужу точку зору, емоції людини. Наприклад, «Схоже, ти гніваєшся», «Здається, що це тебе радує/непокоїть» тощо.

Практикувати самоусвідомлення. Тобто помічати емоції інших, але не проживати їх самому, а тільки звертати увагу на зміни власного стану після почутого.

Давати зворотний зв'язок та інтерпретувати не тільки інформацію, але і почуття. Наприклад, «Здається, ти задоволений. Хороші новини?»

6. Focus – фокусуватися:

Відчувати потребу в абсолютній увазі та зосередженості, коли ми слухаємо. Ми думаємо набагато швидше, ніж здатні говорити, і в результаті ми схильні "автозаповнювати" речення своїми здогадками та припущеннями. Щоб слухати ефективно, нам потрібно заспокоїти всі розмови в своїй голові й повністю зосередити свою увагу на співрозмовнику.

Роль активного слухання в навчанні англійської мови:

Активне слухання сприяє розвитку навичок розуміння англійської мови на слух, включаючи розпізнавання лексики, граматики та мовного тону. Прослуховування повідомлень, презентованих носіями мови, допомагає вдосконалити вимову та інтонацію, що є ключовими аспектами комунікації. Під час активного слухання збагачується словниковий запас. Активне слухання допомагає краще зрозуміти мовну структуру англійської мови, включаючи граматичні конструкції та використання різних частин мови. Вміння слухати

Discussion panel 4.
«Ensuring comprehensive and equitable quality education»

активно є важливою складовою успішної комунікації, яка сприяє розвитку навичок спілкування та взаєморозуміння.

Список використаних джерел:

1. Getting Students In on the Action: 6 Tips for Promoting Active Listening in Class: URL: <http://surl.li/sdsiv> (дата звернення 01.04.2024).
2. Нестеренко Л. Активне слухання як спосіб підвищення ефективності комунікації у процесі навчання англійської мови за професійним спрямуванням у зво. Український педагогічний журнал. 2021. № 4
3. Як слухати, щоб чути, або 5 методик ефективного слухання: URL: <https://training.epam.ua/ua/blog/563> (дата звернення 28.03.2024).

Ковтун Аліна

викладач кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка»

**АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ
ПРОСТОРИ**

На сьогоднішній день в освітньому та науковому середовищі дуже часто доводиться зустрічати терміни «academic integrity» або ж «академічна доброчесність». Інформатизація суспільства, стрімкий розвиток технологій, наявність мережі Інтернет сприяють вільному доступу до інтелектуальної власності науковців.

Поняття «академічна доброчесність» розкриває Закон України «Про освіту» (стаття 42) та передбачає таке визначення:

«Академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень»[1]. Також дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами освіти передбачає:

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність [2];
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання;
- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей) [1];

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації».

Вивчаючи наукову літературу, можна виділити такі основні види порушень академічної доброчесності: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

Поняття «академічний плагіат» розуміє під собою оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства [2].

Ще одним видом академічної недоброчесності є само плагіат, тобто, оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів». Іншими словами це відтворення одних і тих самих наукових робіт, видаючи їх за нові наукові дослідження. Проте варто розуміти, що у випадках самоплагіату йдеться не про привласнення чужих результатів, а про некоректне з погляду академічної етики використання раніше опублікованих власних наукових результатів.

Згідно Закону України «Про освіту» (стаття 42) виділяються такі види академічної недоброчесності як фабрикація та фальсифікація. Вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях визначається терміном «фабрикація». Фальсифікація – «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень». Проблема полягає у тому, що автори вносять зміни до результатів досліджень або приховують окремі результати з метою позбавлення від даних, що спростовують або не підтверджують гіпотези, які вони захищають, висновки, які вони роблять, тощо [2].

Розповсюдженим видом плагіату також є списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання. Найбільш поширеною формою списування є використання друкованих і електронних джерел інформації при виконанні письмових робіт, зокрема, екзаменаційних та контрольних робіт інших науковців, без дозволу викладача.

Обман – надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування. Крім зазначених вище формами обману також є: імітація освітньої та наукової діяльності; проходження процедур контролю та оцінювання результатів навчання підставними особами; підробка підписів в

Discussion panel 4.
«Ensuring comprehensive and equitable quality education»

офіційних документах; надання відгуків або рецензій на наукові або навчальні роботи без належного проведення їх експертизи; неправдиве співавторство, тобто приписування співавторства особам, які не брали участі у дослідженні та підготовці публікації, чи невключення до співавторів осіб, які брали активну участь у дослідженні та підготовці публікації [3].

Хабарництво, яке окрім кримінальної відповідальності, є також ознакою академічної недоброчесності, в контексті або отримання учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

За порушення академічної доброчесності може встановлюватися академічна відповідальність. На рівні закладів вищої освіти і наукових установ академічна відповідальність може застосовуватися до здобувачів освіти, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників. На загальнодержавному рівні академічна відповідальність може застосовуватися до закладів освіти і наукових установ, а також до спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій [3].

Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок що, дотримання академічної доброчесності в освітньо-науковому просторі передбачає самостійне виконання навчальних та наукових завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної, наукової чи творчої діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18>
2. Сорокіна Н. Г. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
3. Тодорова І. Психологічні чинники толерантності студентів до академічної недоброчесності. Психологія і особистість. 2019. № 2. С. 116–131. Режим доступу: <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.2.177352>.

Коник Алла
викладач

ВСП «Ніжинський фаховий коледж НУБіП України»

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНИЙ
ЗАСІБ НАВЧАННЯ**

Інформатизація суспільства – це перспективний шлях до економічного, соціального та освітнього розвитку. Інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та

тестування, що надає можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог.

Існують різноманітні способи застосування засобів мультимедіа в навчальному процесі, серед яких:

- використання електронних лекторів, тренажерів, підручників, енциклопедій;
- розробка ситуаційно-рольових та інтелектуальних ігор з використанням штучного інтелекту;
- моделювання процесів і явищ;
- забезпечення дистанційної форми навчання;
- проведення інтерактивних освітніх телеконференцій;
- побудова систем контролю й перевірки знань і умінь студентів (використання контролюючих програм-тестів);
- створення і підтримка сайтів навчальних закладів;
- створення презентацій навчального матеріалу;
- здійснення проєктивної і дослідницької діяльності студентів тощо.

Потрібно підкреслити, що використання засобів мультимедіа в освітньому процесі сприяє:

- підвищенню мотивації студентів до навчання;
- реалізації соціальної мети, а саме – інформатизації суспільства;
- інтенсифікації процесу навчання;
- розвитку особистості студента;
- розвитку навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом;
- підвищенню ефективності навчання за рахунок його індивідуалізації.

Інформатизація освіти – це процес забезпечення сфери освіти теорією і практикою розробки й використання сучасних інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічної мети навчання і виховання.

Основні шляхи застосування ІТ в освіті:

- створення інформаційних середовищ навчальних закладів;
- створення педагогічних програмних засобів (ППЗ);
- застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час здійснення проєктивного і дослідницького навчання;
- застосування мультимедійних засобів навчання;
- розробка дистанційних курсів;
- застосування інформаційних технологій в управлінні навчальним закладом;
- використання засобів Інтернет з метою пошуку інформації, розробки програмно-методичного забезпечення навчальних закладів, професійного і психологічного консультування;
- створення Web-сайтів навчальних закладів;
- здійсненні профорієнтаційної роботи в закладах освіти;
- розробка і використання контролюючих програмних продуктів;
- створення електронних бібліотек, медіатек тощо.

Discussion panel 4.
«Ensuring comprehensive and equitable quality education»

До позитивних дидактичних можливостей ІТ відносять:

- індивідуалізацію навчання;
- ущільнення навчальної інформації;
- створення стійкого пізнавального мотиву осмисленого процесу практики;
- забезпечення зв'язку теорії з практикою;
- диференціація навчання;
- управління пізнавальною діяльністю та формування у студентів творчих якостей;
- організація проблемно-орієнтованих баз знань на основі реалізації структурно-функціональних предметних і міжпредметних зв'язків;
- забезпечення адекватного емоційного стану студентів;
- можливість створення реальної досліджуваної ситуації;
- формування загальної культури мислення;
- створення гарних умов для самореалізації особистості;
- формування і розвиток інформаційної культури і розв'язування задач медіа-освіти.

До негативних аспектів застосування ІТ відносять:

- призводить до ізоляції студентів;
- не може вести справжній діалог, тобто „не розуміє” аналогій та метафор;
- не може пояснити студенту, чому той відчуває труднощі під час оволодіння матеріалом;
- не може надихати або бути моделлю для наслідування;
- не може допомогти при вивченні неточних дисциплін, до яких не можна застосувати формальні правила і процедури (філософія, релігія, соціологія і т.д.).

Отже, оволодіння сучасними інформаційними та інформаційно-комунікаційними технологіями, методикою їх використання в навчальному процесі сприятиме модернізації освіти – підвищенню якості професійної підготовки майбутнього фахівця, збільшенню доступності освіти, забезпеченню потреб суспільства в конкурентоздатних фахівцях.

Список використаних джерел

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В.Ю. Биков. – К.: Атіка, 2009. – С.684
2. Гуревич Р., Коломієць А. Можливості новітніх інформаційних технологій у підготовці педагогічних кадрів // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2002. – № 2. – С. 52–53.
3. Дивак В.В. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності директора навчального закладу [Електронний ресурс] / В. В. Дивак // Інформаційні технології і засоби навчання – 2007. – № 2.
4. Зінчук Н. А. Інформаційно-аналітична компетентність менеджера: значення у професійній управлінській діяльності та передумови формування у ВНЗ [Електронний ресурс] / Н. А. Зінчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2008. – №3(7). – <http://www.ime.edu-ua.net/em7/emg.html>.

5. Коваль Т.І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. / Т.І. Коваль. – К. : Вид. центр НЛУ, 2009. – 380 с.
6. Козлакова Г.О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія. – К. : ІЗМН, ВІПОЛ, 1997. – 180 с.
7. Корсунська Н.О. Оптимізація комп'ютерних технологій навчання // Професійно-технічна освіта. – 1998. – № 1. – С. 33–38.
8. Кравчина О.Є. Інформатизація організаційно-управлінської діяльності в загальноосвітній школі [Електронний ресурс] / О. Є. Кравчина // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2008. – №3(7).
9. Лагутенко О.Б. Сучасні впровадження програмно-методичного забезпечення у навчальний процес та управління вищим навчальним закладом освіти / О. Б. Лагутенко, С. М. Яшанов // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – Випуск 11: зб. наук. праць; за ред. П. В. Дмитренка, В. Д. Сиротюка. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – С. 48–53.
10. Морзе Н.В. Моделі ефективного використання інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій навчання у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / Н. В. Морзе, О. Г. Глазунова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2008. – №2(6).

Леміш Наталія

к.і.н. доцент,

доцент кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

*ВП Національного університету біоресурсів і природокористування
України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НАВИЧОК СТРУКТУРУВАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ В РАМКАХ КУРСУ « ОСНОВИ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА»

Курс «Основи академічного письма» є важливим кроком у підготовці здобувачів освіти до активної участі в науковому процесі та спрямований на ознайомлення з основними принципами та техніками наукового письма. Він включає в себе такі ключові елементи: огляд основних вимог щодо структури та оформлення наукових текстів, розгляд основних складових наукового тексту, включаючи вступ, основну частину, висновки та список використаних джерел, розгляд правил використання наукових стилів цитування, відпрацювання навичок підготовки та представлення результатів досліджень у науковій спільноті.

Сучасний науковий процес неможливо уявити без належно структурованих та чітко сформульованих текстів. Вміння правильно організувати інформацію та виражати свої думки у наукових текстах визначає якість дослідження та його реальну цінність для наукового співтовариства.

Одним із ключових аспектів наукового письма є структурування тексту. Чітко виокремлені вступ, основна частина, висновки допомагають зрозуміти логіку дослідження. Безперечно, правильна структура створює основу для якісного наукового висловлення.

Discussion panel 4.
«Ensuring comprehensive and equitable quality education»

Також не менш важливою є грамотна організація тексту: правильне використання абзаців, логічний розподіл аргументів та використання наукового мовлення. Це дозволяє досягти точності, однозначності та зрозумілості висловлювань, що є важливими якостями наукового тексту.

Ефективне навчання структурування та оформлення наукових текстів вимагає використання різноманітних методів та підходів, спрямованих на розвиток аналітичного мислення та вмінь висловлювати думки в науковому стилі, а саме: використання під час навчання практичних завдань, що передбачають аналіз та структурування наукових текстів (розбір зразків наукових статей, складання планів або переписування вже існуючих текстів з вдосконаленням їх структури), проведення групових або індивідуальних обговорень процесу структурування та оформлення наукових текстів, показ і аналіз наукових текстів з прикладами правильної та неправильної структури, використання онлайн-ресурсів, інтерактивних модулів та віртуальних платформ для навчання структурування та оформлення наукових текстів тощо.

Ці методи та підходи допомагають здобувачам освіти не лише засвоїти теоретичні знання щодо структурування та оформлення наукових текстів, а й набути практичний досвід, який дозволить їм успішно застосовувати ці навички у своїй науковій діяльності.

Навички наукового письма, такі як аналіз інформації, виявлення ключових аргументів та формулювання власних думок, сприяють розвитку критичного мислення здобувачів освіти. Під час написання наукових текстів вони навчаються ретельно досліджувати питання, аналізувати докази та приймати обґрунтовані рішення.

Під час написання наукових текстів студенти навчаються критично оцінювати джерела інформації, виявляти певність даних та робити висновки на основі надійних даних. Це допомагає розвивати їхні навички аналізу та критичного мислення. Як зазначає А. О. Юрченко, «сьогодні багато науковців чи студентів стикаються з проблемою оформлення бібліографічних посилань в наукових статтях, курсових, дипломних роботах, при підготовці матеріалів конференцій тощо. Це пов'язано з тим, що мало приділено увагу навчанню правильного оформленню літератури» [3]. Звернення до фахової літератури вчить студентів продукувати на їх основі вторинні тексти, а також конспектувати, тезувати, реферувати [1]. Оформлення посилань передовсім має значення для кваліфікаційних робіт і наукових публікацій [2].

Отже, курс «Основи академічного письма» відіграє важливу роль у підготовці здобувачів освіти до активної участі в науковому процесі що безпосередньо впливає в подальшому на якість наукових робіт здобувачів освіти та їх цінність для наукової спільноти. Звернення до фахової літератури та належне оформлення посилань є необхідними елементами наукового письма, які сприяють якості та авторитетності наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Білоконенко Л. А. Студент і науковий текст: проблеми комунікації. *Challenges of philological sciences, intercultural communication and translation studies in ukraine and eu countries*. 2020. С.12 URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-90-7-1> (дата звернення: 21.03.2024).
2. Болкотун, З. А. Стандарти оформлення бібліографічних посилань. *Наука України у світовому інформаційному просторі*, Вип. 15 (2018): 73–79.
3. Про автоматизоване оформлення бібліографічних посилань як необхідність сучасного науковця / А. О. Юрченко та ін. 2017. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/3669> (дата звернення: 21.03.2024)

Литовченко Віктор

к.філос.н., доцент

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

ДО ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Сучасна система освіти має відповідати соціальним запитам як сьогодення, так і забезпечити якісно нове майбуття. Нині одним із пріоритетних запитів є створення умов для навчання ветеранів війни, членів їхніх сімей та родин полеглих Захисників і Захисниць України, надання їм можливості отримати нові знання, підвищити кваліфікацію, або взагалі опанувати нові професії. Розбудова «нетипової» системи освіти (в умовах незавершеної російсько-української війни) може стати ще одним важливим підґрунтям для раціональних кроків у протидії агресору, консолідації українського суспільства, зменшення впливу посттравматичних стресових розладів у майбутньому.

Міністерство освіти і науки України кожного року надає та популяризує та підтримує пільгову освіту для осіб з особливими потребами, учасників бойових дій в державних і комунальних навчальних закладах – професійно-технічної, фахової передвищої та вищої. І якщо в міністерських документах реальність складається більш-менш гладко, то ситуація у самих навчальних закладах, практична складова навчально-виховного процесу видається не такою вже й оптимістичною. Навряд чи готові всі нинішні навчальні заклади повноцінно приймати абітурієнтів із особливими потребами. Немає впевненості й у можливості науково-педагогічних викладати студентам, які повернулися із зони бойових дій, пережили значні психічні навантаження, бачили смерть, руйнування, біль. Невідомо наскільки вдалою буде готовність учасників бойових дій повернутися до мирного життя й адаптуватися до освоєння обраного ними фаху. Зазначених вище проблем аж ніяк не уникнути, а представникам Міністерства освіти і науки України, законотворцям доведеться взятися за більш прискіпливе унормування та регламентацію освітньої діяльності на всіх її рівнях.

Чи не першим кроком в цьому напрямкові має бути створення повноцінної психологічної служби навчального закладу, яка у своїй діяльності

Discussion panel 4.
«Ensuring comprehensive and equitable quality education»

забезпечуватиме соціальний супровід та психологічну допомогу у здійсненні навчально-виховного процесу. Посади практичних психологів і соціальних педагогів мають увійти у штати навчальних закладів усіх рівнів. Така постановка питання продиктована суровими умовами нашого сьогодення. На жаль ми всі ще не до кінця розуміємо важливість роботи працівників психологічної служби саме з особливим різновидом контингентом студентів. А це і профілактика протиправної поведінки, конфліктів, формування навичок здорового способу життя, адаптації внутрішньо переміщених осіб до умов навчання, надання різного роду допомоги.

Не менш важлива проблема – пересування людей в інвалідному візку: до будівлі в якій відбувається навчання, між корпусами та поверхами, між аудиторіями, до спеціально облаштованих санвузлів, вільного доступу до укриття. І хоча дане питання неодноразово піднімалося в медійному просторі України, було предметом розгляду вищих посадових осіб держави, різного роду керівників установ та організацій реальний стан речей далекий від оптимального. Збільшення кількості каліцтв внаслідок російсько-українського протистояння змушує переглянути умови будівництва, ремонту, облаштування усіх без винятку споруд й навчальних закладів зокрема. Останні мають стати першопроходцями у зміні парадигми мислення на користь універсального дизайну. Універсальний дизайн – концепція, що передбачає проектування предметів, середовища, програм та послуг таким чином, щоб ними могли бути користуватися всі. Одним із елементів концепції є безбар'єрність середовища, що означає доступність простору населеного пункту, установи для всіх його жителів.

Належна комунікація, тобто етика спілкування, важлива під час надання допомоги будь-якому споживачу. Саме навчальні заклади мають упроваджувати сучасні методики спілкування для певних осіб з особливими потребами. Як і викладачам, так і студентам варто освоїти тренінги з використання коректної лексики і термінології щодо того, як слід вести бесіду з людьми які повернулися з війни, мають інвалідність, щоб уникати висловлення жалю (співчуття) або відчуття надзвичайної трагедії. Це не так вже й легко, адже правила спілкування з людьми, які мають вади зору відрізняються від правил спілкування з людьми, які мають вади слуху чи психічні розлади. В ідеалі всі учасники навчально-виховного процесу повинні утримуватися від образ, ключовою необхідністю постає дотримання норм ввічливого спілкування.

В Україні, в навчальних закладах зокрема, ситуація з вирішенням проблем осіб із особливими потребами тривалий час мала поверхневий характер. Це пояснювалося фінансовими можливостями і матеріальними ресурсами країни, установи. Такі аргументи, однозначно, мають лишитися у минулому, адже значний відсоток наших співвітчизників захищали суверенітет та територіальну

цілісність України, зазнали різного ступеня насильства під час російсько-української війни. В суспільстві назавжди має утвердитися думка, що люди з особливими потребами – рівні члени суспільства і можуть приносити користь, їх не треба жаліти, а необхідно лише дати можливість працювати і бути корисними. Створення психологічної служби, втілення ідеї безбар'єрного середовища та етики спілкування в навчальних закладах є одними з важливих елементів зреалізації принципу доступності в освіті. Сучасні навчальні заклади, окрім надання студентам фахових знань, умінь та навичок, мають допомагати людям з особливими потребами стати важливими членами суспільства, а, отже, бути практикою для втілення демократичних, цивілізаційних, гуманістичних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Тимошко Г.М., Гладуш В. А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища: монографія. Ніжин, 2023. 192 с.
2. Хромченкова Н.М. Відповідальність як виклик інклюзивній освіті від суспільних проблем. Інноваційна педагогіка. 2023. Випуск 64. Том 1. С. 28-32.

Нестеренко Микита

студент

Леміш Наталія

к.і.н. доцент

*ВП Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»*

**ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ В НАУКОВИХ
ТЕКСТАХ: ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З АВТОМАТИЧНИМ
ГЕНЕРАТОРОМ ПОСИЛАНЬ «GRAFIATI»**

Написання наукової роботи обов'язково супроводжується складанням списку використаної літератури. Через правильно складену бібліографію проявляється академічна доброчесність. Тому що чесне і точне представлення використаних джерел показує повагу автора дослідження до чужої інтелектуальної власності та наукових досягнень, а також до етичних правил академічного середовища. Крім того, за переліком використаних джерел можна визначити, чи дослідник ознайомлений з усім необхідним обсягом літератури (оскільки це впливає на якість та актуальність наукової роботи), перевірити факти дослідження. Тому кожен студент повинен уміти правильно оформити бібліографію, тобто зробити бібліографічний опис джерел відповідно до передбачених для цього стандартів та стилів цитування. Найновіший стандарт в Україні, що регламентує принципи оформлення бібліографічних посилань на джерела інформації – це ДСТУ 8302:2015. «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», широко застосовують при оформленні списків використаної літератури університети, наукові журнали та видавництва.

Discussion panel 4.
«Ensuring comprehensive and equitable quality education»

Бібліографічне посилання - сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний в тексті документа інший документ, необхідних і достатніх для його загальної характеристики, ідентифікації та пошуку [2].

Основні принципи оформлення бібліографічних посилань у наукових текстах на сьогодні надають спеціальні програми - автоматичні генератори посилань, які значно зменшують час, що зазвичай витрачається на ручне форматування бібліографічних посилань. Генератори забезпечують точність форматування, оскільки вони використовують стандартизовані правила для кожного стилю цитування, можуть зменшити ризик помилок при оформленні посилань, так як вони автоматично форматують дані згідно з вимогами.

Розглянемо один з таких автоматизованих генераторів посилань, зокрема «Grafati». Сервіс «Grafati» покликаний автоматично генерувати максимально правильні та коректні бібліографічні посилання згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 (ВАК), APA (7th ed.), MLA (8th ed.), Chicago (17th ed., notes and bibliography), Chicago (17th ed., author-date), Harvard з урахуванням найдрібніших нюансів. Цитування за всіма згаданими стилями цілком пристосоване до конкретної мови й країни: генерування посилань відбувається за тією мовою яку ви оберете, тому ви можете автоматично оформити список посилань для подання своєї публікації до українського, англійського, французького, італійського, іспанського або польського журналу. «Grafati» пропонує точніші та детальніші посилання, а також набагато більше гнучкості й контролю над вашим списком літератури і кожним окремим бібліографічним посиланням. Враховує навіть найдрібніші нюанси кожного стилю цитування та, найважливіше, постійно оновлюється сервіс, додаючи нові інструменти та функції. Генератор посилань за ДСТУ 8302:2015 від «Grafati» – унікальний та не має аналогів за надаваним функціоналом і можливостями [1].

Щоб користуватися бібліографічним менеджером «Grafati», необхідно перейти на [головну сторінку](#), обрати тип джерела, який вам потрібно процитувати, пошукати джерело в каталогах або заповнити його реквізити власноруч. Підказки на сайті допоможуть просто опанувати інтерфейс. Наприклад, можна використати додаткові можливості та налаштування генератора (автоматичне оформлення бібліографії, пошук повнотекстових джерел за ключовими словами та форматування такого списку тощо). Так, для ефективного використання додаткових можливостей та налаштувань генератора пошуку повнотекстових джерел за ключовими словами можна розглянути наступні кроки: розширені параметри пошуку (увести дату публікації, мову або тип джерела), фільтрація результатів (наприклад, новини, наукові статті тощо), мовні налаштування (щоб отримувати результати у українською або результати перекладу).

Загалом, використання автоматичних генераторів посилань може значно полегшити процес створення бібліографічних списків і забезпечити високу якість оформлення посилань у наукових текстах.

Автоматичні генератори посилань, такі як «Grafati», роблять процес оформлення бібліографії більш ефективним та швидким.

Ефективне використання автоматичних генераторів посилань сприяє уникненню помилок та забезпечує відповідність наукового тексту стандартам форматування.

Список використаних джерел:

1. Генератор посилань за ДСТУ 8302:2015 – Grafati. *Grafati: Оформити списки використаних джерел онлайн.* URL: <https://www.grafati.com/uk/blogs/dstu-8302-2015-referencing-generator> (дата звернення: 04.04.2024).

2. Учасники проектів Вікімедіа. Вікіпедія. *Вікіпедія.* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 04.04.2024).

Сидорович Олександр,
д.і.н., доцент

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

ІДЕЙНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Споживча кооперація на українських землях зароджується у другій половині XIX ст. під впливом кооперативної ідеології, що поширюється із Західної Європи

Кооперативна ідеологія – це система ідей, на яких ґрунтується оцінка кооперації і на які орієнтуються члени кооперативів та прихильники кооперації у своїй кооперативній діяльності.

В першу чергу слід згадати англійську кооперацію, а саме: рочдейльські принципи, орієнтуючись на які було засновано перше в Україні харківське споживче товариство (1866 р.).

Рочдейльські принципи, на яких ґрунтувалась діяльність цього кооперативу, включали в себе такі постулати:

- Кооператив проводить свою господарську діяльність на власні кошти, що включають в себе пайові внески членів, які повинні бути невеликими. Допускається внесення паю на виплат і придбання кількох паїв.

- Торгівля проводиться за середньо-ринковими цінами доброякісними товарами. Різниця між ціною придбання і ціною продажу товару надходить у розпорядження товариства і після визначених виплат складає прибуток кооперативу.

- Прибуток, що залишився після виплати дивіденду, ділиться між членами не пропорційно внесеним паям, а пропорційно кількості придбаних товарів, щоб стимулювати купівлю.

- З метою збереження фінансової стабільності продаж товару відбувається лише за готівку, продаж в кредит не рекомендується.

Discussion panel 4.
«Ensuring comprehensive and equitable quality education»

З іншого боку українська споживча кооперація відчула на початках відчувала вплив т.зв. «Німської школи», найбільш яскравим представником якої був Шарль Жид. Саме він розробив і обґрунтував ідею – кооперативізму: інтегральну систему поглядів на суспільство і економіку, відповідно до яких суспільство розвиватиметься в напрямку до співробітництва, що означає зростання ролі кооперації. Кооперація, як складова економіки, матиме значний економічний вплив. Розвиток кооперації допоможе усунути існуючі в суспільстві протиріччя, гармонізувати його. Відтак кооперативи відіграватимуть значну роль не лише в економічному, а й культурному, громадсько-політичному житті, сприяючи зростанню морального, освітнього та професійного рівня широких верств населення, утверджуючи громадянське суспільство.

Зрозуміло, що ці ідеї прийшли в Україну не самі по собі а через сприйняття і активну подвижницьку діяльність фундаторів кооперації, до яких в першу чергу варто зарахувати Миколу Балліна (1829 р.н.).

М. Баллін був більш, ніж хто інший, знайомий із західноєвропейською кооперацією. Добре володіючи англійською мовою, він вивчав праці теоретиків і практиків англійської кооперації в оригіналі. 1869 року він здійснив подорож до Європи, де познайомився з лідерами англійського та німецького кооперативних рухів: А. Грінвудом та Г. Шульце-Делічем і відвідав кооперативний конгрес в Нейштадті. Після цієї мандрівки він прийшов до висновку, що англійська кооперація носить більш ідейний, освітній характер, ніж практична німецька.

Сам же М. Баллін розглядав кооперацію як соціально-реформістський рух, в основі якого лежить колективна праця, об'єднання всіх людей на ґрунті економічної і духовної взаємодопомоги; інтеграція незалежно від класових ознак і національностей при активній господарській і культурній діяльності. Він не вважав, що успіхи споживчої кооперації в Англії походять від якихось певних особливостей цієї країни. На його думку, кооперація може розвиватись всюди, бо це є внутрішня потреба людини. Невдачу ж перших українських кооперативів він пояснював тим, що тут захоплювались лише формальною стороною кооперації, її зовнішніми механізмами і успіхами, при цьому не приділяючи уваги іншим її сторонам, а саме – ідеологічному підґрунтю. По відношенню до національного питання М. Баллін був скоріше космополітом. І хоча він у своїх листах до М. Костомарова висловлював думку про навчання сільських дітей у Харківській губернії в недільних школах на українській мові, кооперацію він розглядав як позанаціональне і позакласове явище.

Історичний досвід показав, що рацію мав його соратник по товариству В. Козлов (1842 р.н.), який вважав, що кооперативний рух має базуватись на національних і класових началах. Він повинен допомагати українському народу визволитись не тільки із матеріальної скрути, але й звільнити від морально-духовного заціпеніння, пробудити самосвідомість. Проявлена цікавість до кооперації не була у Козлова чимось випадковим; до цього його підводить і минулий досвід (участь у народницькому русі), і його українофільство. Він дуже

любив мову, культуру і побут рідного народу та вважав, що кооперація допоможе українському народу, адже перед ним був приклад Ірландії. Саме завдяки кооперації злиденне ірландське селянство, яке потерпало від безземелля, пережило кілька хвиль голоду і масово емігрувало до Америки, змогло зажити більш-менш достойно.

Взагалі В. Козлов, як і його старший товариш М. Баллін, був прихильником англійського напрямку у кооперації (рочдейльські принципи), який він називав інтегральним і який поряд із полегшенням матеріального добробуту населення мав на меті задоволення його духовних потреб.

Прихильником англійського шляху розвитку споживчої кооперації був і знаний економіст М. Зібер (1844 р.н.). Він вважав, що лише англійські товариства справді відповідають цілям, які вони покликані виконувати. Свої погляди він обґрунтовував чіткими економічними викладками. В Англії більша частина товариств допустила до участі у їх прибутках сторонніх покупців. При цьому розмір вкладень визначено досить низький. Члени товариства на паї отримують певний відсоток, а останні розподіляються за потребою, товари ж продавались по ринкових цінах. Надання стороннім покупцям рівної з членами товариства участі у прибутках за споживанням, однак не права на капітальні долі, як вказав М. Зібер, якщо і не становлять повного здійснення принципів функціонування споживчих товариств, то, принаймні, наближаються до цього. Констатуючи, що в Україні більшість товариств цього не дотримуються, він підкреслив важливість і доцільність використання вказаного досвіду.

Таким чином, варто відзначити, що витоки теоретичних засад становлення споживчої кооперації в Україні мають іноземне походження, в основному із Англії, проте в другій пол. ХІХ ст. ідеї кооперації, і споживчої зокрема, були опрацьовані і пристосовані до реалій України такими видатними науковими і кооперативними діячами, як М. Баллін, В. Козлов та М. Зібер.

Їх погляди та ідеї складають важливу ланку у вивченні історії економічної думки в Україні і безсумнівно потребують більш детального дослідження в контексті вивчення становлення і розвитку як споживчої кооперації в Україні, так і кооперативного руху в цілому.

Список використаних джерел:

1. Аліман М. В. Видатні діячі кооперативного руху та їх ідеї. Донецьк: «Проект», 2000. 295 С.
2. Половець В. М. Кооперативний рух на Лівобережній Україні (1861-1917). Чернігів: Редакційно-видавничий комплекс «Деснянська Правда», 1996. 204 С.
3. Гелей С.Д. Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти. Львів: видавництво Львівської комерційної академії, 2001. 224 С.
4. Пришляк Я. Шляхами кооперації – до економічного відродження України. Монреаль: Кредитна спілка "Вигода", 1994. 84 С.

СТАРУК Тетяна
аспірант

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

МЕХАНІЗМИ НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У сучасних сільськогосподарських підприємствах застосовуються різні механізми управління працівниками, які враховують особливості цієї галузі та допомагають підвищити ефективність виробництва. Одним з них є навчання та розвиток.

Сучасне агропромислове виробництво пред'являє вищі вимоги до професійного рівня працівників, які повинні вміти швидко пристосовуватися до мінливих умов праці, мати високу професійну мобільність. Тенденція скорочення робочих місць внаслідок модернізації сільськогосподарського виробництва надає особливої гостроти проблемі підготовки та перепідготовки кваліфікованих керівників, фахівців та робочих кадрів. Прогресивні зміни в техніці та технологіях також висувають зростаючі вимоги до рівня кваліфікації працівників АПК. Це диктує необхідність періодичного навчання та перенавчання кадрів. В цих умовах освітній комплекс АПК перетворюється на складну соціально-економічну систему, що тісно взаємодіє з виробництвом. Її відставання стає каталізатором безлічі негативних явищ, наприклад, таких як дефіцит висококваліфікованої робочої сили при одночасному технологічному та структурному безробіттю, а також функціональної неграмотності працівників [1].

В ринкових умовах господарювання інноваційний характер роботи керівних кадрів та персоналу визначає конкурентоспроможність суб'єктів господарювання, оскільки пов'язаний з високою наукомісткістю виробництва, постійними структурними змінами у галузі. Під впливом інновацій та впровадженням інтенсивних технологій відбувається зміна характеру, змісту та умов аграрної праці. Зростає роль професійних знань керівників, менеджерів та спеціалістів економічних, агрономічних та інших служб при виборі найменшого підприємницького ризику, заміні малоєфективних та збиткових видів продукції на конкурентоспроможні, прийняті виважених управлінських рішень. Технічні та технологічні інновації у сільськогосподарському виробництві вимагають реорганізації управлінських структур, дослідження нових форм, методів та видів професійної підготовки, що адекватно відображають складність та специфіку сільськогосподарської праці. Необхідні керівні кадри з прогресивним економічним мисленням, які мають ефективні методи управління та ведення агробізнесу, знання правових засад, навички використання інформаційних технологій, самоврядування, лідерства.

В умовах інноваційного розвитку АПК, пов'язаного зі структурними та технологічними перетвореннями, особливу актуальність набуває проблема вивільнення надлишкових працівників із галузі. У цьому випадку підвищення

кваліфікації та перепідготовка кадрів стають інструментом організаційного перерозподілу працівників, що вивільняються, з метою їх ефективного працевлаштування. Підвищуючи свій рівень професійної підготовки, працівники стають більш конкурентоспроможними не тільки на внутрішньофірмовому ринку праці, але з поза ним [2, с. 10].

У зв'язку з цим актуалізується проблема бізнес-освіти в контексті навчання та підготовки кадрів для сільськогосподарських організацій, оскільки саме вони є каталізатором позитивних змін, а їхня сприйнятливість до ринкових трансформацій дає можливість своєчасно адаптуватися до умов і форм господарювання, що змінюються. Йдеться про підготовку нової генерації фахівців та керівників, здатних організувати виробництво і управління за законами ринку [3, с. 4]. Тому в даний час освіта, наука та виробництво мають розвиватися в одному напрямі. Цим створюються передумови для максимальної реалізації освітнього та науково-інтелектуального рівня персоналу, серед яких на різних рівнях управління доцільно використовувати наступні механізми:

- безперервного оновлення знань для розвитку кадрового потенціалу сільськогосподарських підприємств, відповідно чого важливим є розробка навчальними закладами різних рівнів навчальних програм та курсів з підвищення кваліфікації;

- формування резерву кадрів для забезпечення стабільності управління підприємствами. Залежно від розміру підприємства умови формування та використання такого резерву можуть бути різними: формування власних керівних кадрів та домовленість про співпрацю з професіоналами на умовах аутсорсингу чи контракту з гнучким графіком взаємодії;

- ярмарки вакансій, як майданчику зустрічі представників сил попиту і пропозиції на професійні кадри, з можливістю відкритого викладу своїх вимог потенційними роботодавцями, дотриманням конкурентності вибору потенційних кандидатів та прозорістю умов конкурсу.

Для повного задоволення існуючого на ринку аграрної робочої сили попиту, потрібно коригування процес підготовки кадрів з урахуванням вивчення потреб підприємств АПК і посилення практичної орієнтованості освіти на цільову підготовку кадрів. Водночас роботодавці мають впливати на визначення пріоритетів підготовки фахівців, формувати ефективний попит, виявляти затребувані спеціальності та професії. На це має бути орієнтована довгострокова політика відтворення кадрів для аграрної сфери за умов науково-технічних змін на різних рівнях управління.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропродовольчого комплексу ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". К. : КНЕУ, 2010. 414 с.
2. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу: Посібник. К.: КНЕУ, 2002. 351 с.
3. Хміль Ф. І. Управління персоналом : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Академвидав, 2006. 488 с.

***ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 5 /
DISCUSSION PANEL 5***

***Управління та фінанси в АПК.
Management and finance in agriculture***

Шаяхметова Кульшария Оракбаевна
доктор экономических наук. Профессор
Алдаберген Ерасыл
Докторант 1 курса кафедры
кафедры «Менеджмент»
ЕСИЛ Университет, г.Астана, Казахстан

РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. Финансовый сектор динамично развивается и совершенствуется, предлагая востребованный потребителем продукт. Финансовые технологии оптимизируют экономические отношения. Для развития финтех-индустрии в мире, необходимо преодолеть барьеры роста и увеличить драйверы технологий. Казахская финансовая система заинтересована в развитии финансовых технологий, в условиях спроса на данные виды услуг.

Ключевые слова: финансовые технологии, финансовый сектор, финансовый кризис, мировая экономика, финтех-индустрия, цифровые услуги

Annotation. The financial sector is dynamically developing and improving, offering a product that is in demand by consumers. Financial technologies optimize economic relations. To develop the fintech industry in the world, it is necessary to overcome growth barriers and increase technology drivers. The Kazakh financial system is interested in the development of financial technologies, given the demand for these types of services.

Keywords: financial technology, financial sector, financial crisis, global economy, fintech industry, digital services

Анотація. Фінансовий сектор динамічно розвивається та вдосконалюється, пропонуючи продукт, який користується попитом у споживачів. Фінансові технології оптимізують економічні відносини. Для розвитку фінтех-індустрії у світі необхідно подолати бар'єри зростання та збільшити технологічні драйвери. Казахська фінансова система зацікавлена в розвитку фінансових технологій, враховуючи попит на ці види послуг.

Ключові слова: фінансові технології, фінансовий сектор, фінансова криза, світова економіка, фінтех-індустрія, цифрові послуги

Мировой экономический кризис, вызванный пандемией COVID-19, является беспрецедентным, о чем говорит состояние стран (около 93%), переживающих рецессию. В этот период государства балансировали своими ресурсами, распределяя их между мерами по поддержке экономики и по борьбе с пандемией.

В Казахстане, в данный период была создана государственная комиссия для координации деятельности по борьбе с пандемией, где приняты решения по оказанию поддержки населению, на источники дохода которых повлияли условия кризиса.

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

Государство определило ряд фискальных мер, для поддержания бизнеса и домохозяйства.

Мировое сообщество, 2020 год находилось в режиме жестких ограничений, что в большей степени отразилось на финансовом секторе. Пандемия коронавируса ускорила диджитализацию во всех сферах. Еще до вспышки вируса одним из наиболее продвинутых в контексте использования технологий был финансовый сектор, а внутри него самыми активными пользователями и даже создателями решений для работы с клиентами МФО и компаний онлайн-кредитования. МФО и сервисы онлайн-кредитования вовремя автоматизировав процессы в своей повседневной работе, благодаря этому и с учетом текущих тенденций оптимизации затрат, масштабирования бизнеса за счет ухода в «цифру», игроки финансового рынка будут конкурентоспособны продолжительное время.

Ввиду этого, жители Европы стали на 72% чаще использовать финтех-приложения. Об этом говорят результаты исследования консалтинговой компании deVere Group [1].

Популярность финансовых технологий является следствием того, как мировое сообщество пытается адаптироваться к условиям, изменившимся из-за Covid-2019. Основные параметры развития финтеха:

- условия карантина повлекли за собой быстрый переход населения в онлайн, что явилось для многих первым опытом удаленного взаимодействия с банками;
- пандемия повысила доверие людей к взаимодействию с банком по средствам интернета, которое позволила ощутить преимущества;
- в борьбе за клиента, банки улучшили и разнообразили линейку банковских продуктов, что несомненно позволяло сэкономить время, усилия и деньги клиентов при получении банковских услуг;
- увеличилась важность развития онлайн-экосистем для банков, что стало важно иметь в смартфоне сервис, который смог бы удовлетворять его ежедневные финансовые потребности;
- получили развитие безналичные платежи и переводы, показавшие возможности клиентам, независимо от местоположения и времени суток, переводить деньги и оплачивать нужные платежи;
- заставила ритейлеров погрузиться в диджитал среду. Те продавцы, которые оттягивали переход в онлайн, будут вынуждены в спешке перестраивать работу. Потребителям сейчас важно получать полноценный customer journey, то есть полные онлайн-решения при взаимодействии с ритейлерами.
- поспособствовало пересмотру бизнес-моделей банков. Банки второго уровня трансформируют свои сервисы под новые реалии. Усиливается работа с большими данными (big data), которые в банковской сфере играют решающую роль, а также источники этих данных. [2].

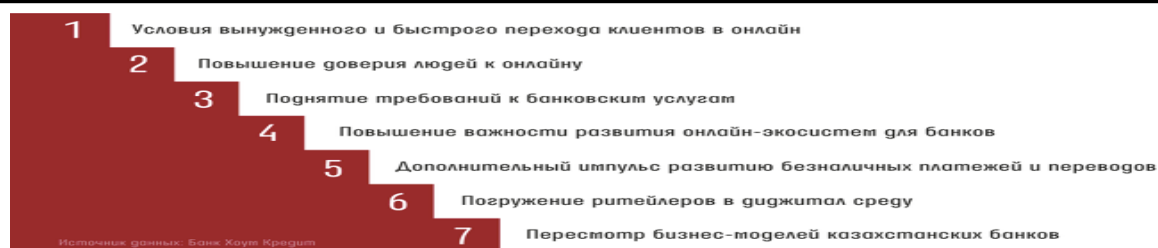

Рисунок 1- Показатели, способствующие развитию банковской индустрии в период пандемии [2]

В августе 2020 года рейтинговые агентства «Standard&Poor's» и «Fitch Ratings» подтвердили кредитный рейтинг Казахстана на уровне «BBB-» и «BBB», соответственно, со стабильным прогнозом. Оба агентства отмечают, что гибкий обменный курс тенге способствовал абсорбированию экономических шоков, поступающих с сырьевых рынков. На фоне введенного карантина в стране наблюдалось замедление кредитной активности в розничном и корпоративном секторах экономики[3].

Однако, несмотря на мировой экономический спад под влиянием пандемии, Китай не только компенсирует свои потери, но и получает прирост объема ВВП. Многие ведущие страны с трудом компенсируют потери ВВП 2020 года. Восстановление мировой экономики будет постепенным. В настоящее время невозможно прогнозировать сроки полной нормализации социальной сферы и экономической деятельности.

По данным Института международных финансов, долг развитых стран превысил 392% ВВП, увеличившись примерно на 12% с 2019 года. Долг развивающихся государств возрос до 230% ВВП. Темпы роста долговой нагрузки заметно ускорились с момента введения карантинных ограничений из-за пандемии[4].

В Казахстане из-за временного закрытия отделений банков и других кредитных организаций финансовые институты начали развивать свои цифровые сервисы. Например, на фоне карантина впервые появилась услуга дистанционного открытия карточных счетов. К концу апреля более 1 млн человек завели карточные счета онлайн, а около 700 тыс. получили карты с доставкой на дом. Тренд на развитие финтеха и появление новых услуг, которые можно получить без посещения банков, будет развиваться и дальше, считают эксперты

Важно развивать законодательство и создавать условия для появления новых финтех-решений в области исламских финансов. По мнению доктора Мохд Азми Омар, финтех-компании могут предложить рынку p2p-решения, то есть финансирование между участниками одной системы, краудфандинг. Эти деньги могут быть использованы для финансирования МСБ. И благодаря гибкому законодательству, которое помогло бы компаниям сектора развиваться, Казахстан мог бы стать центром распространения исламских финансовых услуг во всей Центральной Азии [5].

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

Сегодня цифровые технологии позволяют перенести все банковские сервисы в онлайн. Это сокращает процессы, экономит ресурсы финансовых организаций.

Со стороны регулятора проводятся работы по предоставлению возможности клиентам финансовых организаций получения финансовых услуг через механизм биометрической идентификации.

Все банки страны внедрили цифровые системы: где-то проникновение услуг прогрессивное, а кто-то из финансовых организаций экономит на цифровизации. Финансовыми организациями, были разработаны полноценные self-сервисы оформления и погашения кредита через приложение в смартфоне, а также открытие и пополнение депозита, открытие банковской карты, совершать бесплатные переводы на карты любых банков страны, переводы по номеру. На рынке появились карты для путешественников на 20 валют, детские карты с отдельным мобильным приложением, карта для геймеров с повышенным кешбэком при покупке цифрового контента в сервисе Steam. Внедрены бесконтактные технологии платежей: Apple Pay, Samsung Pay, Homebank Pay. Казахстанскими банками активно тестируется искусственный интеллект.

Финансовые организации констатируют, что цифровые технологии – дорогое удовольствие, особенно в части привлечения высококвалифицированных IT-кадров.

Зачастую цифровые технологии опережают существующее законодательство. Для того чтобы легитимно использовать новую технологию, финансистам часто приходится разрабатывать соответствующую законодательную базу.

Из-за отсутствия актуальных законов бывает, что финтех выходит за пределы регулирования, тем самым создавая риски для рынка. Ярким примером в прошлом является бурное неконтролируемое развитие онлайн-кредитования среди нерегулируемого сегмента микрокредитных организаций Bank.

Таблица 1 - Перспективы рынка финансовых технологий в Казахстане.

Перспективные приложения	Перспективные направления
Большие данные	Цифровые банки
Предиктивная аналитика	Скоринг
Искусственный интеллект	Кредитование
Кластерный анализ	Маркетплейс
Интернет	Криптовалюты
Маркетинг и рекламное продвижение	Выход на новые рынки

Основными критериями, активизирующими развитие рынка финансовых технологий являются:

- рост востребованности финансовых услуг, для населения, ввиду того, что финансовые технологии повышают доступность и оперативность получения и финансовых услуг, повышают конкурентоспособность бизнеса;
- значимость финрегулятора, который формирует единую национальную финтех-экосистему. Финансовые технологии являются одним из главных инструментов

повышения прозрачности бизнеса и экономики страны, создания инфраструктуры.

- динамика и гибкость предложения, которое постоянно адаптируется под изменения и нужды потребителя. В связи с высокой динамикой развития финтех-индустрии, ее представители сверхчувствительны не только к изменяющемуся спросу, но и к поведению всех игроков на рынке, что в результате приводит только к улучшению качества жизни населения.

К барьерам развития финансовых технологий в Казахстане относятся:

- Киберугроза;
- недостаточная защита персональных данных;
- непривлекательность казахстанского финтеха;
- большая стоимость заемного капитала;
- низкая платежеспособность населения;
- неадаптированная налоговая система для финтех-компаний
- валютные риски и др.

Однако, для преодоления кризиса и развития финансовых технологий, Казахстану также необходимо максимально задействовать имеющиеся ресурсы и продолжить структурные реформы.

Список использованных источников

1. Исследование консалтинговой-компании deVere Group.

Интернет ресурс: <https://bloomchain.ru/newsfeed/populyarnost-finteh-prilozhenij-rastet-na-fone-pandemii-koronavirusa>

2. 7 вещей, которые изменил COVID-19 на банковском рынке РК

Интернет ресурс: <https://kursiv.kz/news/banki/2020-06/7-veschey-kotorye-izmenil-covid-19-na-bankovskom-rynke-rk>

3. Fitch подтвердило рейтинг Казахстана на уровне «BBB», Капитал, центр деловой активности. Интернет ресурс: <https://kapital.kz/finance>

4. Денежная спираль: в 2020 году мировой долг может достигнуть рекордных 275 трл.дол. Интернет ресурс: <https://go.mail.ru/>

5 . Как пандемия коронавируса повлияла на финтех. AIFC

Интернет ресурс: <https://aifc.kz/ru/media-o-nas/kak-pandemiya-koronavirusa-povliyala-na-finteh/>

Дяк Богдан

*аспірант спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування»
Західноукраїнського національного університету*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ – ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ БАНКІВ

Цифровізація діяльності банку – це система заходів, спрямованих на поглиблення співпраці з фінтех-стартапами з метою досягнення довгострокових цілей розвитку пов'язаних з упровадженням інноваційних методів роботи, нових банківських продуктів і послуг для збільшення та розширення клієнтської бази і підвищення конкурентоспроможності банку.

Цифровізація діяльності банків пов'язана із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у нові чи

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

покращені банківські продукти та послуги, в оновлений чи вдосконалений банківський технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, чи новий підхід до реалізації продуктів і послуг, їх адаптацію до актуальних вимог клієнтів. Ознаками привабливості цифрових банківських продуктів є висока надійність, дохідність та якість. Цифровізація діяльності банків спрямована на отримання прибутку від впровадження сучасних фінансових технологій. Результатом цифровізації банківської діяльності є нові продукти і послуги або продукти та послуги з новими якостями: інноваційні програми і проекти; нові інтелектуальні продукти; сучасне нове технологічне обладнання та процеси; нові підходи до формування ринку сучасних банківських продуктів та послуг. Для вітчизняних банків цифровізація діяльності на даному етапі потребує такого стилю роботи, в основі якого лежить пошук нових можливостей, вміння залучати і використовувати для вирішення поставлених завдань ресурси із різних джерел, добиваючись бажаного результату при мінімальних затратах.

Банківський сектор тривалий час вважали досить консервативним у контексті використання новітніх технологій. Однак сьогодні банківські установи та фінансові компанії не можуть дозволити собі залишатись осторонь технологічного прогресу, насамперед, через істотне підвищення конкуренції з боку фінансових компаній та стартапів, сфера діяльності яких безпосередньо стосується надання банківських та інших послуг [1, с. 141]. Завдяки автоматизованим програмним сервісам і відсутності затрат на забезпечення доступу клієнта до банківської установи цифрові фінансові установи отримують значні переваги перед традиційними банками, адже їх кредитні умови значно цікавіші, ніж у класичних банків. Крім того, такі фінансові установи активно використовують соціальні мережі для систематизації і контролю за споживчою та фінансовою поведінкою клієнта. Тому вони більш мобільні, більш чутливі до фінансових потреб клієнтів, але в той же час і більш впливові на нього. Банк на цифровому етапі розвитку перестає бути посередником, він стає агентом, який надає клієнту послугу доступу до рахунку й операцій по ньому. Комунікація з банківською установою обмежується поданням відповідних команд, які виконуються в системі цифрових технологій. Клієнт стає певним чином автономним, самостійним щодо банку [2, с. 255].

Сьогодні результатом впровадження цифровізації є поява нових інноваційних продуктів та послуг. Найбільш розповсюдженими є такі види вітчизняних інноваційних банківських продуктів: 1) мобільний банкінг – завдяки мобільному телефону можна здійснити більшість операцій із власними рахунками, він відкриває великий спектр послуг, зокрема, залишок по рахунку, платежі, перекази коштів, кредити однієї фізичної особи іншій тощо. Як вважають експерти, мобільний телефон замінить пластикову картку як засіб платежу вже через кілька років. Саме за допомогою NFC-чипів, які вбудовані у телефон, буде відбуватися ідентифікація клієнта, тому зникне потреба в паспорті, тому що ідентифікація клієнта банком стане можливою лише за

допомогою телефона. Сьогодні ця тенденція з'явилася на ринках США і Європи, де ідентифікація вже відбувається навіть за адресою електронної пошти клієнта; 2) Інтернет-банкінг – ключова новація майбутнього десятиліття, яка сьогодні пропонується клієнтам більшістю банків. Україна входить у топ-10 країн Європи за кількістю користувачів, але через низьке проникнення в регіони все ще має значний потенціал зростання Інтернет-аудиторії у майбутньому. Для банків це відкриває великі можливості, тому експерти роблять основну ставку саме на розвиток віддаленого банкінгу; 3) «зона 24» – за допомогою цього продукту клієнт може самостійно керувати своїми рахунками, одержувати консультацію фахівця call-центру, залишати заявку на одержання послуги, записатися на обслуговування в будь-яке відділення банку. Практично кожна «зона 24» оснащена банкоматом, модулем поповнення готівкою CashIn, телефоном доступу до інформаційної служби. Цей напрямок банківської діяльності продовжує вдосконалюватися; 4) електронний залишок – упровадження даної послуги в касах банку дозволяє скоротити витрати на обіг монет, оскільки залишок менше однієї гривні зараховується на рахунок мобільного телефону клієнта або у вигляді електронного ваучера; 5) POS-термінали в торговельних мережах – на відміну від західних країн вони не призвели до глобальної революції в українському безготівковому просторі. Однак сьогоднішні 15 % безготівкових операцій з платіжними картками все-таки змушують банкірів вірити в посилення цього тренду в найближчі п'ять років. У майбутньому POS-термінали будуть установлювати самі торговці, оскільки в оплату будуть прийматися не пластикові картки, а інформація з NFC-чіпів, вбудованих у телефон.

Список використаних джерел:

1. Кльоба Р. Л. Маркетинговий підхід до вдосконалення управління банківською діяльністю. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 19. С. 196-214.
2. Заруба Ю. О. Конкурентоспроможність комерційного банку. *Фінанси України*. 2001. № 2. С. 22-23.

Євенко Т.І.,
кандидат економічних наук,
викладач економічно-облікових дисциплін
ВСП «Бобровицький фаховий коледж імені
О. Майнової НУБІП України»

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ЯК СУЧАСНА НЕОБХІДНІСТЬ

Системні зміни у фінансових системах в сучасних умовах залежать від багатьох факторів, в тому числі створення та поширення інновацій. Як і в інших сферах технологій, економіки та суспільного життя, інновації є неодмінним атрибутом розвитку фінансових систем, ринків та інституцій. Їх зміст та роль є багатоаспектними, інновації використовуються в банківській сфері та в інших формах фінансових послуг. Останнім часом поширюються інновації інтегративного та гібридного змісту, нові способи управління ризиками різних

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

видів фінансових послуг.

Сучасний економічний розвиток в Україні характеризується процесами які націлені на реалізацію інноваційної політики, що дозволить максимально задовольняти потреби суспільства і при цьому раціонально витратити обмежені виробничі ресурси.

Державна інноваційна політика України повинна формуватися на основі аналізу поточного стану міжнародних тенденцій інноваційної діяльності і комплексного підходу до рішення загальних задач інноваційної політики.

Фінансовий ринок України є дуже гнучким і рухливим, та реагує на зовнішні й внутрішні зміни, тому фінансові інструменти або втрачають актуальність або набувають нового значення але однозначно вони повинні реагувати на зміни ринку.

Фінансова інновація – це нові фінансові інструменти чи технології яким притаманний:

– якісний стрибок уяви, який веде до появи зовсім нової технології (наприклад: своп, перший інструмент на основі пулу іпотека, перша облигація з нульовим купоном чи введення «сміттєвих» облигацій для фінансування викупу);

– новий поворот у використанні вже відомої ідеї (прикладом слугує розширення сфери строкових контрактів на торгівлю товарами і фінансовими інструментами, які раніше не використовувалися на ф'ючерсних майданчиках, введення нових варіантів свопів чи створення нових типів взаємних фондів);

– об'єднання вже існуючих технологій чи процесів для створення інструмента, що пристосований до конкретної ситуації (прикладом є випадки застосування вже функціонуючих інструментів для зменшення фінансового ризику фірми, зниження вартості її фінансування, отримання користі з врахування особливостей бухгалтерського обліку і податкового законодавства чи з метою використання елементів неефективного ринку) [4; 5].

Інновації у сфері інструментів фінансового ринку передбачають «якісний стрибок» у діяльності фінансового сектору. Фінансова інновація може розглядатися поєднання відомих технологій чи процесів для створення інструменту, адаптованого до будь-якої конкретної ситуації. Прикладом є випадки застосування наявних інструментів для зменшення фінансового ризику фірми, зниження вартості її фінансування, отримання вигід від деяких особливостей бухгалтерського обліку і податкового законодавства чи з метою використання неефективного ринку [3].

Фінансові інновації характеризуються розгалуженою системою класифікації залежно від їхніх виду та форми. Вид інновації визначається за сукупністю окремих інновацій, зведених у єдину групу за певними прикметами (ознаками), що дають змогу відрізнити її від інших. Вид інновації охоплює різні форми інновацій [1].

Таким чином, можна говорити про виокремлення ринку фінансових інструментів у самостійну категорію, що входить до складу фінансового ринку та має інтегральний характер [2].

Отже, варто зауважити що принцип «зменшити витрати задля збільшення прибутку» продовжує бути актуальним зокрема і в світлі даного питання. Ще однією причиною розвитку Ринку фінансових інновацій розвивається ще й тому, що існує потреба у задоволенні індивідуальних потреб споживачів фінансових послуг. Особистісно-орієнтована модель роботи багатьох фінансових організацій лише сприяє просуванню інноваційних продуктів. А також сучасний стан економічних процесів потребує посиленню таких вагомих чинників як етика бізнесу, дотримання іміджевих чи брендових особливостей, корпоративної культури та іншого подібного.

Список використаних джерел:

1. Белінська Г. Ринок фінансових інновацій: сутність особливості та передумови виникнення / Г. Белінська // Наукові праці НДФІ - 2016 № 1 (74) – С. 137-148.
2. Болдова А.А. Державні інноваційні процеси в Україні: сьогодення / А.А. Болдова // Фінанси та соціальна економіка: аналіз тенденцій та науково- економічний розвиток : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 29 вересня 2018 року) / ГО «Львівська економічна фундація». – Львів: ЛЕФ, 2018. – С. 79-83.
3. Інноваційна модернізація менеджменту в умовах глобальної нестабільності: монографія / за заг. ред. А. Ю. Горбового // Ун-т державної фіскальної служби України, Навчально-науковий інститут фінансів

Куляк Богдан
здобувач вищої освіти
Судомир Світлана
д.е.н., професор

ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ У СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Політика енергоефективності підприємства – це документально оформлені цілі, завдання, принципи, об’єкти, бізнес-процеси, структура управлінської системи та визначені ризики, які пов’язані із енергоефективністю суб’єкта господарювання. В основі процесу формування цього документу лежить об’єктивний аналіз реальних умов функціонування підприємства та макроорієнтири загальнодержавної стратегії енергоефективності (рис.1).

Досліджуючи проблему розробки і реалізації політики енергоефективності для вітчизняних підприємств теплокомуненерго, встановлено, що жодне із них не має чітко сформованої стратегії енергоефективності, як єдиного програмного документу. Тому, розробка політики енергоефективності для підприємств теплокомуненерго повинна відбуватися в рамках загальної концепції, а її результати повинні чітко корелюватися із цілями.

Якщо політику енергоефективності розглядати як стратегічну компоненту управління підприємства теплокомуненерго, то і лідерські якості керівника повинні уособлювати не просто сприйняття даної ідеї як організаційного імперативу, а як конкретних дій для досягнення загальних цілей підприємства. Найкраще для організації, коли її керівник одночасно є й лідером.

Discussion panel 5.
 «Management and finance in agriculture»

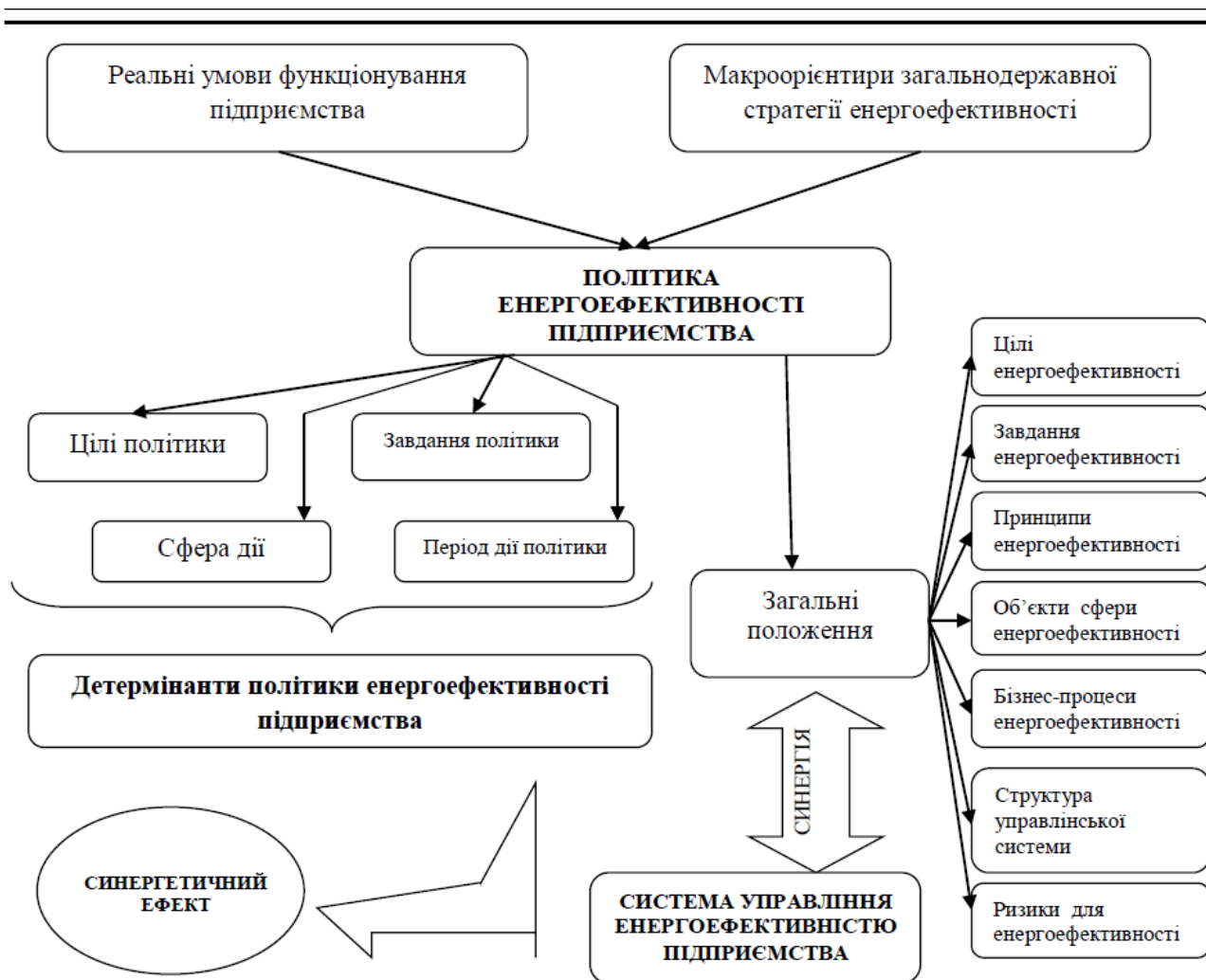

Рис. 1. Передумови розробки та результати реалізації політики енергоефективності підприємства

Однак на практиці нерідко трапляється, що особа, яка є лідером колективу працівників, не обіймає керівної посади. Непоодинокими є випадки, коли керівник володіє тільки формальними повноваженнями, будучи нездатним через свої особисті якості впливати на колектив. За таких обставин у колективі можливі конфлікти, стресові ситуації, поява боротьби за владу, що може негативно впливати на діяльність організації. У такому разі тільки мудрість, виважена поведінка керівника, вміння використовувати всі надбання сучасного менеджменту можуть стабілізувати ситуацію. Саме тому, енергетичне підприємство повинно володіти системою моніторингу енергоефективності, в основі якої – принцип особистої відповідальності кожного, тобто де кожен бере на себе відповідальність для досягнення головної мети. Без системи моніторингу процесів неможливо долучити виконавців до контролю за енергоефективністю і відповідальності за досягнення загальної стратегії оптимізації енерговитрат.

Впровадження енергозберігаючих технологій на підприємстві повинне передбачати наступні кроки: капітальний ремонт котлів із заміною конвективних частин; попередньо ізольовані трубопроводи; модернізація когенераційних установок; встановлення нових газових котлів та КГУ для оптимізації навантаження; заміщення природного газу шляхом переведення

котелень на біомасу; програми облаштування міні котелень в центральних теплових пунктах.

З позиції енергоефективності визначальними для теплокомуненерго є сучасні цифрові технології, які дозволяють не лише раціоналізувати процес виробництва теплової енергії, але оптимізувати транспортування без зайвих додаткових втрат енергії, а також підвищити ефективність споживання теплової енергії з мінімізацією показника тепловтрат.

Доволі негативною рисою аналізованих нами теплокомуненерго є відсутність цілісного документу який би формалізував політику енергоефективності підприємства. Це є суттєвим недоліком, оскільки значно ускладнює формування стратегії енергоефективності і не дозволяє акумулювати потенціал менеджменту підприємства у синергії цілей. Для реалізації стратегії енергоефективності підприємствами теплокомуненерго поряд із цілісною системою управління енергоефективністю важливою є і політика енергоефективності як цілісний документ, свого роду інструкція для дій усіх ланок управлінської системи підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бицюра Л. О. Стратегія управління енергоефективністю комунального підприємства. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 3. С.281-285.
2. Гудзинський О. Д. Судомир С. М., Гуренко Т. О. Менеджмент підприємницької діяльності: навч. посібник. К. : ІПК ДСЗУ, 2010. 322 с.

***Лиштван Каріна**
студентка групи БА-222ск,
Іванько Анатолій
д. е. н., професор,
професор кафедри менеджменту та аграрної економіки
Відокремлений підрозділ
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»*

АДАПТИВНО-КОМБІНОВАНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Невизначеність присутня у будь-якій сфері діяльності. Найбільш суттєвою вона є в аграрному секторі економіки, що пов'язані з особливостями ведення аграрного бізнесу. Отже, існують і ризики, пов'язані з цією невизначеністю, під якими розуміють можливість появи збитків або втрат, що, в свою чергу, вимагає прийняття усвідомлених рішень з урахуванням чинників невизначеності.

Але, як можна прорахувати ризики за часів воєнного стану, коли в країні де-факто відбувається війна? Чи можливо взагалі порівнювати війну з кризою? Чи доцільно змінювати в даних умовах підходи до ухвалення рішень? Як вибудувати ефективну роботу персоналу як єдиної команди? Який підхід до управління бізнесом обрати?

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

Існує думка, що криза і війна мають зовсім різні контексти для ведення бізнесу, зокрема психологічні. І це дійсно так. При цьому, кожна людина проживає цей період по-своєму. Хтось відправляється на фронт, хтось стає волонтером, когось паралізує страх і депресія, а хтось приймає рішення бути менеджером. Слід наголосити – це далеко не той менеджмент, що у мирний час. Адже здійснювати управління в умовах загрози життю і невизначеності далеко не просто. Ось чому, на наш погляд, мають бути й інші підходи до менеджменту. Головне, робити все можливе, щоб нівелювати ризики та керувати процесами «з розумом» розуміючи, що ризик – це не лише нова загроза, але й нові можливості. Знаючи та аналізуючи ситуації з «невизначеністю», в тому числі і тими, що викликані умовами воєнного стану, можна впливати на результат розвитку подій, приймаючи «правильні» управлінські рішення та реалізувати те, що було неможливим чи вважалося таким раніше. Наприклад, пандемія стимулювала бізнеси частково чи повністю впровадити дистанційний формат роботи. В певній мірі він дозволив суб'єктам господарювання мати довгострокову гнучкість та адаптивність до ситуації, що склалася, забезпечуючи безперервність функціонування бізнесу, збереження, при необхідності, й залучення відповідних фахівців і певні фінансові переваги.

На наш погляд, саме запровадження адаптивно-комбінованого підходу до управління аграрним бізнесом в умовах воєнного стану дозволить мати свої плюси.

До речі, науковці по-різному розглядають еволюцію адаптивного управління соціальними системами. Частина з них вважає адаптивність природною якістю управління, виділяючи поряд з нею такі характеристики управління, як цілеспрямованість, людяність, прогностичність, релевантність, цінність, превентивність, інтеграцію, консолідацію, гуманність, мотиваційність, активність, демократичність, партисипативність, особистісну орієнтованість.

Англійські дослідники Т. Берне та Г. Сталкер, досліджуючи взаємозв'язок між організаційною структурою підприємства й швидкістю змін оточуючого середовища з'ясували, що за різної швидкості зовнішніх змін треба використовувати адекватні організаційні структури: від бюрократичної до адаптивної, включаючи і проміжні форми. Дослідники С. Девіс та П. Лоуренс доводять, що рухомість зв'язків забезпечується не тільки адаптивними структурами, але й гнучким керівництвом, що набуває адаптивного характеру. Вони вважають, що для оптимального управління організацією в мінливих умовах неможливим є застосування чистих адаптивних структур. Загалом, адаптивне керівництво розглядається як здатність керівника обирати й поєднувати різні стилі управління залежно від ситуації. При цьому підвищення адаптивності керівництва досягається за рахунок переформування творчих груп, перепроєктування завдань або модифікації посадових повноважень.

На наш погляд, в основі запровадження адаптивно-комбінованого управління в умовах воєнного стану покладена ідея комбінування механізмів різних наукових підходів (функціонального, процесного, структурного,

ситуаційного, системного) по передбаченню характеру впливу зовнішніх чинників та гнучкому варіюванню на них внутрішніх складових підприємства, залежно від специфіки вирішуваних завдань [1, с. 16]. Адаптивно-комбіноване управління характеризується змістом (функції), організаційною структурою (напрямки взаємовпливу, порядок взаємодії учасників управлінського процесу) і технологією (алгоритм здійснення й механізм взаємоузгодження).

Відомо, що на ефективне функціонування аграрного бізнесу впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. Серед зовнішніх факторів можна виділити ринок, тренди в економіці та сфері діяльності бізнесу тощо. Але ж свій внесок у розвиток економічного суб'єкта мають і внутрішні процеси, які пов'язані з питаннями повноцінного ресурсного забезпечення процесу аграрного виробництва (рис. 1), особливо кадрового (кількість і якість працівників, їх компетенція, мотивація), не говорячи вже навіть просто про хронічний стрес, у якому персоналу доводиться працювати уже більше 2 років.

Ось чому, менеджмент в умовах воєнного стану має враховувати багато організаційних та соціальних факторів, серед яких ключовими можна виділити наступні: швидка адаптація до всього, що неможливо передбачити, короткострокове планування, емоційний стан персоналу та перерозподіл його ролей. Адже не секрет, що війна вчить нас займати позицію і відповідати на важливі питання щодо нашої ідентичності. І саме роль менеджменту в даній ситуації зводиться до того, щоб показати вектор руху, визначивши пріоритети та забезпечивши постійну комунікацію з персоналом і не лише з виробничих питань.

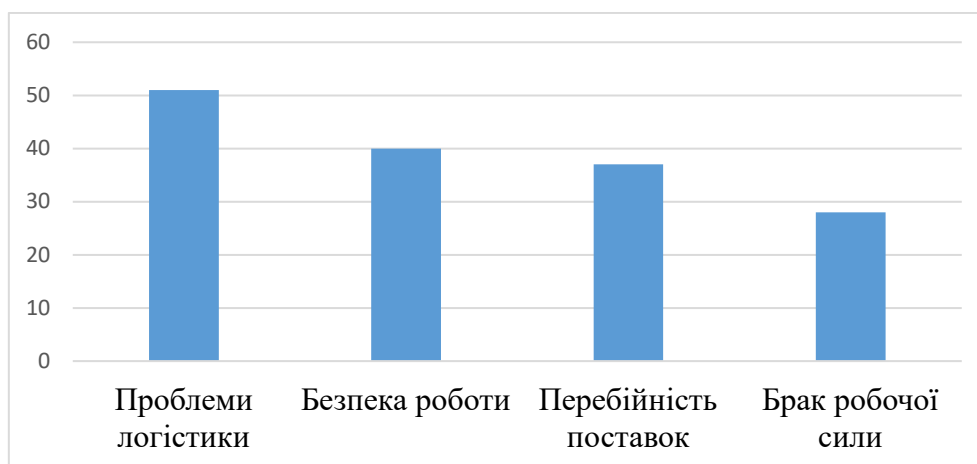

Рис. 1. Основні проблеми менеджменту в умовах війни [2]

Можна стверджувати, що управління бізнесом, зокрема й аграрним, під час війни можна порівняти з кризовим менеджментом, який більше сфокусований на збереженні персоналу. Тому, на наш погляд, на перше місце повинні виходити не бізнес-інтереси, що пов'язані з функціонуванням ефективного менеджменту, а персонал. І якщо у мирний час ми сприймаємо персонал як професіоналів і джерело компетенцій (навичок, вмінь), то під час війни менеджери мають навчитися першочергово звертати увагу на його психічний стан. Чому це

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

важливо? Якщо людина у стані апатії або депресії, то все, що стосується робочого контексту, буде здаватися їй позбавленим сенсу.

Ось чому, важливим питанням є процеси, які відбуваються в команді, серед яких можна виділити комунікацію, координацію для виконання завдань та співпрацю. Розглянемо їх детальніше.

Що стосується комунікації в команді, то під час військових дій вона зазнає глибокої трансформації. Кожен член команди переживає реалії кризи по-своєму, стикаючись з фізичними та емоційними викликами, які можуть вплинути на їхню продуктивність і благополуччя. Ефективні менеджери повинні бути налаштовані на індивідуальні потреби своєї команди, пропонуючи підтримку та створюючи середовище, яке заохочує відкритий діалог.

Вправою з доволі високими ставками стає і прийняття рішень під час війни. Враховуючи, що менеджери працюють в умовах обмеженої інформації та величезного тиску, наслідки їхнього вибору можуть мати далекосяжні наслідки для організації та її працівників. Тому швидка оцінка ризиків, аналіз наявних варіантів і прийняття обґрунтованих рішень стають важливими навичками для ефективного управління у воєнний час.

Керівники повинні покладатися не лише на свої здібності до критичного мислення та спиратися на свій досвід і знання, щоб приймати правильні рішення, але й звертатися до порадою членів своєї команди. Не менш важливим питанням є і децентралізація ухвалення рішень. За такого підходу керівництво підприємства виконує консолідуючу роль, а не встановлює та спускає цілі згори вниз. В цьому випадку менеджери, що відповідають за той чи інший напрям діяльності, стають співавторами цілепокладання, тобто процесу формування мети, її розгортання в часі та в даному інформаційному просторі на основі врахування особливостей виконавців тієї діяльності, в ході якої передбачається досягнення загальної мети. При цьому, необхідну прозорість і керованість всіх процесів управління забезпечують регулярні зустрічі керівництва з відповідними менеджерами, а також визначений порядок звітності. Така системність дозволить синхронізувати роботу по кожному напрямку діяльності в реальному часі.

Безумовно, тримати в голові безліч речей і прорахувати наперед, тим більше в умовах військового стану, наслідки зроблених тих чи інших кроків, реально не можливо. Тому усе гладко, особливо в аграрному бізнесі, йти не може. Для менеджера ситуація усугубляється тим, що йому потрібно не лише «впоратися із собою». Адже його команда, дивлячись на нього, очікує на співчуття, підтримку, розуміння, на чіткі і прозорі комунікації і... вчинки. І, на жаль, далеко не всі менеджери можуть дати людям те, що від них очікують. Не потрібно забувати, що менеджери – це теж люди. З іншого ж боку, менеджерів потрібно підтримувати і організовувати персонал, стимулює його до комунікації і взаємодії. Він змушений першим аналізувати інформацію, прогнозувати розвиток подій і своєчасно приймати рішення, передбачаючи, при цьому, можливі наслідки особисто прийнятих рішень і своєчасно їх ухвалювати. Сильний менеджер має приймати рішення швидко, і це вміння, загалом, чи не

основне в управлінні. На жаль, навіть керівники, що вміють швидко ухвалювати рішення, часто роблять це спираючись на натхнення, а не виходячи із реалій відповідної ситуації, що складається.

Не менш важливим питанням є також прозорість функціонування аграрного бізнесу, в основі якої лежить математична складова, а саме: документування та структурування інформації, бізнес-процесів, що відбуваються, а також чітко визначені та сформульовані цілі агробізнесу. Все це сприяє тому, щоб робота була комфортнішою, ефективнішою та цікавішою.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що менеджмент за часів війни зовсім інший і вимагає запровадження нових, адаптивно-комбінованих підходів до управління аграрним бізнесом. І питання не лише в тому, що рішення доводиться ухвалювати швидко, а будувати далекоглядні плани просто неможливо. Те, що було важливим і значимим у мирний час, здається безглуздим під час військових дій. Наступає певна дезорієнтація. Частково вона, безумовно, спричинена невизначеністю майбутнього. Враховуючи, що кожен із членів команди проживає цей період життя в тій чи іншій мірі по-своєму, важливими питаннями є згуртованість колективу, взаємна підтримка та довіра, а також відповідальність кожного за доручену ділянку роботи. Це, в свою чергу, вимагає спілкування з командою, яка також очікує від керівництва підтримки та пов'язаних з нею відповідних вчинків.

Список використаних джерел:

1. Іванько А.В. Удосконалення управління господарською діяльністю сільськогосподарських підприємств в контексті формування рівноваги на ринку агропродовольчої продукції: монографія / Іванько А.В. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. 344 с.

2. Копчак Ю.С., Матвеев М.Е., Пугачов В.М. Трансформація сучасного менеджменту в умовах війни. Економіка та суспільство. Електронний журнал. Випуск 51 / 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2480>

*Маслак Юлія,
студентка,
Михайленко Анна,
старший викладач кафедри обліку і оподаткування,
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

У сучасних умовах розвитку глобальної економіки та швидкого технологічного прогресу виникає необхідність удосконалення та адаптації фінансових процесів на підприємствах, особливо у секторі агропромислового комплексу. Одним із ключових аспектів у цьому контексті є облік електронних грошей, який набуває все більшої актуальності та потребує ретельного вивчення та оптимізації. В даній роботі буде розглянуто особливості обліку електронних

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

грошей на підприємствах агропромислового комплексу з урахуванням їх впливу на фінансову стабільність та конкурентоспроможність [1].

Агропромисловий комплекс, як складова частина економіки, вимагає особливого уваги до фінансового обліку та управління. З розвитком технологій та впровадженням електронних систем платежів, облік електронних грошей стає ключовим елементом в ефективному функціонуванні підприємств агропромислового сектору. Особливості обліку електронних грошей на цих підприємствах можуть бути наступними:

1. Сезонність та циклічність операцій: Багато аспектів роботи агропромислових підприємств підпорядковані сезонності та циклічності природних процесів. Облік електронних грошей повинен враховувати ці особливості, забезпечуючи достатню ліквідність у періоди збільшених витрат та низької виручки.

2. Специфіка операцій з сільськогосподарською сировиною: Операції з купівлі-продажу сільськогосподарської продукції можуть бути обумовлені специфікою ринків та умовами контрактів. Облік електронних грошей повинен забезпечувати точний та швидкий розрахунок з урахуванням цих особливостей.

3. Великий обсяг транзакцій: У зв'язку з великим обсягом виробництва та обігу сільськогосподарської продукції, підприємства агропромислового комплексу здійснюють значну кількість фінансових операцій. Облік електронних грошей повинен бути здатним опрацьовувати великий потік транзакцій, забезпечуючи точність та надійність даних.

4. Потреба у відслідковуванні фінансових потоків: Ефективний облік електронних грошей дозволяє підприємствам аналізувати фінансові потоки, ідентифікувати основні джерела доходів та витрат, а також приймати стратегічні рішення для оптимізації фінансових процесів.

5. Забезпечення безпеки та конфіденційності даних: З урахуванням зростаючої кількості електронних транзакцій, важливо забезпечити безпеку та конфіденційність фінансових даних. Підприємства повинні використовувати захисні механізми та технології для запобігання шахрайству та кібератакам [1].

Розглянуті особливості вимагають від підприємств агропромислового комплексу уважного підходу до організації та впровадження систем обліку електронних грошей, що враховуватимуть специфіку їх діяльності та забезпечуватимуть ефективне управління фінансами.

Ефективний облік електронних грошей на підприємствах агропромислового комплексу може мати значний вплив на їх фінансову стабільність. Нижче розглянуті основні аспекти цього впливу:

1. Зменшення фінансових витрат та ризиків: Електронний облік грошових потоків дозволяє підприємствам зменшити ризики витрат та підвищити контроль над фінансовими операціями. Це досягається за рахунок автоматизації процесів, що зменшує ймовірність помилок та шахрайства.

2. Оптимізація управління ліквідністю: Електронний облік дозволяє підприємствам миттєво відстежувати стан своїх фінансів та розпоряджатися

ними, що сприяє оптимальному розподілу ліквідних коштів та ефективному використанню ресурсів.

3. Зниження витрат на обслуговування: Впровадження електронного обліку грошей може зменшити витрати на обслуговування фінансових операцій, так як усі операції виконуються автоматично та безпечно за допомогою електронних систем.

4. Підвищення швидкості операцій: Електронний облік дозволяє здійснювати фінансові операції швидше та ефективніше, що забезпечує більш оперативне реагування на зміни на ринку та управління фінансовими ресурсами.

5. Покращення кредитного рейтингу та доступу до фінансування: Ефективний облік електронних грошей може підвищити довіру фінансових установ до підприємства, що відображається у покращенні кредитного рейтингу та забезпечує більший доступ до фінансування за сприятливими умовами [2].

Таким чином, ефективний облік електронних грошей на підприємствах агропромислового комплексу є ключовим чинником, який сприяє підвищенню їх фінансової стабільності, забезпечуючи оптимізацію управління ресурсами та зниження фінансових ризиків.

Впровадження ефективного обліку електронних грошей на підприємствах агропромислового комплексу суттєво сприяє їх фінансовій стабільності та забезпечує оптимальне управління фінансовими ресурсами. Особливості обліку електронних грошей, такі як зменшення ризиків, оптимізація управління ліквідністю та покращення швидкості операцій, виявляються ключовими у підтримці ефективності фінансової системи підприємств агропромислового сектору. Рекомендується активне впровадження електронних систем обліку грошей з метою забезпечення стабільного фінансового розвитку та підвищення конкурентоспроможності цих підприємств.

Список використаних джерел

1. Дерев'янюк С. І. Електронні гроші: сучасний стан та перспективи розвитку / С. І. Дерев'янюк // Економічний вісник університету. - 2014. - Вип. 22(1). - С. 138-143. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/jpdf/ecvu_2014_22\(1\)_26.pdf](http://nbuv.gov.ua/jpdf/ecvu_2014_22(1)_26.pdf)

2. Легенчук С. Ф., Семенець А. П. Облікове відображення операцій з електронними грошима: методичний аспект. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 23, ч. 3. С. 144-147.

*Михайленко Анна,
старший викладач кафедри обліку і оподаткування
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) на відміну від зовнішньоекономічних зв'язків здійснюється на рівні виробничих структур з повною самостійністю у виборі іноземного партнера, номенклатури товарів для експортно-імпорتنих угод, у встановленні ціни та вартості контракту, обсягів та

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

строків поставок і є їх виробничо-комерційною діяльністю як із внутрішніми так і з зовнішніми партнерами. Таким чином ЗЕД представляє собою сукупність виробничо- господарських, організаційно-економічних і комерційних функцій. Обов'язковими умовами здійснення ЗЕД є виконання певних операцій по забезпеченню руху товару від продавця до покупця; по своєчасному наданню різного роду зовнішньоторговельних послуг - транспортних, експедиторських, страхових, банківських, по здійсненню платіжно-розрахункових операцій, а також наявність комерційної і валютно-фінансової інформації о кон'юктурі зовнішніх товарних і грошових ринків. Сукупність елементів ЗЕД показана на рисунку 1.

Рис.1. Сукупність елементів зовнішньоекономічної діяльності

Основним принципом ЗЕД підприємства є комерційний розрахунок на основі принципів господарської і фінансової самостійності і самокупності з урахуванням власних валютно-фінансових і матеріально-технічних можливостей. Відповідальність за результати ЗЕД лежить на самому підприємстві не лише стосовно експортних поставок, але й імпорتنих закупок для розвитку експортного виробництва, технічної реконструкції.

Організаційні питання зовнішньоекономічної діяльності підприємства видаються дуже простими для неспеціалістів. Просте досвідчені працівники знають як багато вигідних зовнішньоекономічних проектів залишилися нереалізованими через так звані дрібниці.

До числа таких «дрібниць» можна віднести наступні:

- помилки у виборі виду міжнародного бізнесу;
- недооцінка різноманітних форм державного регулювання ЗЕД;
- нечіткий розподіл функціональних обов'язків між працівниками

зовнішньоторговельної фірми;
- зручне для себе трактування процедур здійснення зовнішньоекономічних угод та ін.

В кінцевому результаті зовнішньоекономічну діяльність здійснюють посадові особи підприємств різних країн, культура управління в яких має значні відмінності, незважаючи на зовнішню подібність. У світі давно склалися певні традиції у вирішенні організаційних питань.

Як відомо з теорії менеджменту, управління представляє собою діяльність, направлену на координацію роботи інших людей (трудових колективів)ю управління - це вплив суб'єкта на об'єкт для досягнення поставлених цілей. У широкому розумінні об'єкт - це те, на що спрямована дія, це підприємство як система. Суб'єкт є носієм повноважень, прав впливу на об'єкт. Це структура, підрозділ підприємства, група людей чи окремий керівник, що здійснює вплив на об'єкт для досягнення цілей.

Слід враховувати обов'язково те, що підприємства можуть проникнути на міжнародні ринки як за допомогою експорту продукції, ліцензування, створення спільних підприємств, прямих капіталовкладень так і через створення транснаціональних корпорацій.

У будь-якому з цих випадків суб'єкти підприємництва змушені пристосовувати практику ведення справ до унікального зовнішнього середовища, тобто до вимог міжнародного бізнесу. Таким чином виникає складний комплекс завдань, що мають бути вирішені тільки на базі системного підходу.

Система управління ЗЕД підприємства являє собою множину закономірно пов'язаних елементів управління (цілей, структури, задач, методів і функцій, технологій, персоналу), що об'єднанні в механізм, спроможний досягати поставлених цілей, приймати скоординовані та ефективні рішення щодо зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Мета системи управління ЗЕД підприємства витікає з основної мети діяльності підприємства в цілому, з його місії, та полягає в задоволенні потреб споживачів (вітчизняних і закордонних) на комерційній основі (тобто з прибутком).

Перед системою управління ЗЕД підприємства стоять наступні завдання:

1. Вивчення, аналіз і оцінка зовнішнього середовища щодо ЗЕД з метою пошуку та реалізації джерел конкурентних переваг підприємства.
2. Поглиблений аналіз і оцінка культурного фону в кожній країні і використання його можливостей при розробці та реалізації стратегії.
3. Вибір організаційних форм бізнесу, в межах яких здійснюються зовнішньоекономічні операції.
4. Формування і розвиток мультинаціональних трудових ресурсів у країні базування та в країнах перебування.
5. Пошук, розвиток та ефективне використання можливостей міжнародного бізнес-сервісу.

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

Отже, обґрунтування сукупності елементів зовнішньоекономічної діяльності підприємств включає виконання виробничо-господарських, організаційно-економічних та комерційних функцій, з метою вибору методів аналізу та подальшого використання результатів для підвищення ефективності діяльності підприємства.

Мовчун Леся

*спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист
ВСП «Бобровицький фаховий коледж імені О.Майнової НУБіП України»*

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

В умовах постійного розвитку фінансових ринків та активізації міжнародних економічних відносин, воєнної економіки країни, масового застосування міжнародних та національних санкцій питання фінансового моніторингу стає одним з актуальних.

Національний банк України, який відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-ІХ здійснює регулювання і нагляд за суб'єктами ринку банківських та небанківських фінансових послуг, висуває дедалі жорсткіші умови та застосовує за невиконання законодавства штрафні санкції [1].

Національний банк здійснює фінансовий моніторинг, щоб запобігти використанню банківської системи України для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Національний банк є одним з органів державного фінансового моніторингу України.

Державний фінансовий моніторинг - сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії відмиванню незаконно отриманих доходів [1].

Здійснюючи фінансовий моніторинг, банки і небанківські фінансові установи перевіряють клієнтів та аналізують їхні фінансові операції. У разі виявлення підозрілих операцій банки інформують Державну службу фінансового моніторингу та правоохоронні органи України.

Національний банк діє відповідно до Міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення FATF.

Проблема фінансового моніторингу в Україні стоїть дуже гостро, особливо під час воєнного стану, коли багато українців намагаються перенаправити грошові потоки за кордон. Якщо раніше фінансовий моніторинг починав працювати від 400 000 грн., то тепер достатньо 2500-5000 дол. США, перерахованих із-за кордону, в тому числі з криптовалютних операцій [3].

Суб'єкти фінансового моніторингу перевіряють чи були грошові кошти, майно, майнові права, інші активи, оборот яких здійснюється у операції, отримані законним шляхом, чи є у клієнта підтвердження легального отримання коштів, куди, кому і з якою метою здійснюється переказ або отримання коштів.

Фінансовому моніторингу підлягають операції:

- операція на суму, що дорівнює або перевищує 400 тис. грн (у випадку з іноземною валютою, банківськими металами, іншими активами – еквівалент зазначеної суми за офіційним курсом гривні, встановленим НБУ);
- операція для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї, азартні ігри, на суму, що дорівнює або перевищує 55 тис. грн;
- фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї, осіб, пов'язаних з політично значущими особами;
- платіжні операції з переказу коштів за кордон (у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);
- підозрілі фінансові операції незалежно від суми, на яку вони проводяться (такими є такі, коли суб'єкт первинного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення);
- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів);
- фінансові операції електронного резидента (e-резидента) [4].

Отже, можна стверджувати що фінансовий моніторинг дедалі глибше інтегрується в діяльність підприємства та припиняє бути виключно проблемою банків та небанківських фінансових установ.

В подальшому фінансовий моніторинг не зникне. А от діяльність компаній, які його не дотримуються та не запроваджують принципи прозорості, відкритості та взаємодії з фінансовими установами, ставатиме дедалі складнішою. Тому підприємцям потрібно вивчати законодавство з питань фінансового моніторингу, проводити операції без порушення законодавства, співпрацювати з державними органами та запобігати транзакціям з сумнівних джерел.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-IX
2. Завадська І. Фінмоніторинг-2024: що потрібно знати підприємцям. 20 лютого 2024.
URL: https://buh.ligazakon.net/aktualno/13966_fnansoviy-montoring-yak-ne-narazitisya-na-shtrafi
3. Фінансовий моніторинг в Україні 2024 року під час військового стану
URL: <https://mayorovgroup.com.ua/publikatsiji/sudova-praktika/finansovij-monitoring-v-ukrajini-2022-roku-pid-chas-vijskovogo-stanu>
4. Фінансовий моніторинг: ключові поняття та нюанси. Пресс-центр ЮКК “Де-Юре”. 17.01.2024. URL: <https://de-jure.ua/finansoviyi-monitorynh>

*Панченко Ольга,
PhD, старший викладач
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Цілі сталого розвитку орієнтовані на допомогу підприємствам у вирішенні декількох ключових викликів у наступні роки: управління репутаційним ризиком; реагування на «мегатенденції», зокрема глобалізацію та цифровізацію; задоволення вимог інвесторів щодо більшої прозорості звітності. За всіма означеними напрямками важливу роль відіграють фахівці з управлінського обліку, починаючи від розробки бізнес-пропозицій для досягнення відповідних цілей сталого розвитку і закінчуючи координацією ініціатив сталого розвитку з корпоративною стратегією на рівні правління [3].

Управлінський облік дозволяє оцінити ефективність витрат у різних аспектах та зіставити їх з отриманими результатами. За рахунок здатності використовувати фінансові й нефінансові дані управлінські звіти забезпечують менеджмент підприємства інформацію, яка дозволяє реалізовувати стратегію за всіма напрямками сталого розвитку (економічним, соціальним та екологічним).

У екологічній сфері управлінський облік відіграє ключову роль у розрахунку витрат, що будуть залучені для аналізу, зокрема реалізується принцип «різні витрати для різних цілей». Тобто визначення витрат безпосередньо залежить від мети їх здійснення та відповідно центрів відповідальності. Одна з економічних інтерпретацій сталого розвитку, що має на меті включення його міркувань у процес прийняття рішень, ґрунтується на концепції інтерналізації екологічних витрат або витрат, пов'язаних зі сталим розвитком. Можливо, найважливішим фактором ефективного досягнення сталого розвитку є «правильне ціноутворення». Включення соціальних витрат та встановлення ціни на природні ресурси, що нині виступають безкоштовним осередком відходів суспільства, до ціни сировини й готової продукції дозволить ефективно використовувати означені ресурси та зменшити забруднення довкілля [1].

Окремі науковці нині у структурі управлінського обліку виділяють екологічний як самостійний напрям наголошуючи, що навіть за короткої історії існування він уже впливає на внутрішню та зовнішню політику підприємства. Даний облік пропонує відповідний інструментарій та інформаційний ресурс для різного рівня менеджменту.

Як і у випадку з традиційним управлінським обліком екологічний управлінський облік (ЕМА) спрямований на задоволення потреб менеджменту в інформації для прийняття управлінських рішень. Одним з домінуючих напрямків ЕМА було управління відходами та розробка обліку витрат на матеріальні потоки (MFCA) для зменшення відходів, що призводить до більш ефективного використання матеріалів. MFCA є однією з небагатьох сфер, де були розроблені добровільні міжнародні стандарти для керівництва прийняттям управлінських

рішень [4]. Починаючи з 2002 року проведено низку ситуаційних досліджень, які підтверджують актуальність системи ЕМА. З того часу також відбулися численні зміни в фокусі інтересів у сфері управління навколишнім середовищем та стійким розвитком, які також вплинули на розробку та вивчення ЕМА [2].

У своїх дослідженнях Rounaghi наголошує, що збалансоване управління сприяє визначенню екологічних ризиків і можливостей, а також допомагає виміряти їх вплив на довкілля. Систему екологічного обліку він розглядає як низку завдань, які розширюють можливості системи бухгалтерського обліку визнавати, документувати та повідомляти про вплив екологічної шкоди та забруднення навколишнього середовища. За баченням автора дана система ґрунтується на інтеграції довкілля як форми капіталу та врахуванні екологічних витрат як легітимного виду витрат при проведенні фінансових та обчислювальних процедур [5].

Таким чином, екологічний управлінський облік можна визначити як широкий набір різних інструментів обліку, які надають інформацію для підтримки керівництва в покращенні екологічних та економічних показників організації, включаючи його вплив за межі організаційних кордонів [2; 4].

Отже, розвиток екологічного управлінського обліку має важливе значення в сучасних реаліях, оскільки дозволяє раціоналізувати політику впливу на навколишнє середовище та забезпечує ефективне використання природних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Anouk van Heeren. Management Accounting for sustainable development. URL: <https://docplayer.net/5545204-Management-accounting-for-sustainable-development-a-chain-related-case-study-between-costa-rica-and-the-netherlands.html>.
2. Burritt R. L., Schaltegger S., Christ K. L. Environmental Management Accounting – Developments Over the Last 20 years from a Framework Perspective. *Australian Accounting Review*. 2023. Vol. 33. Is.4. P. 336-351. DOI: <https://doi.org/10.1111/auar.12407>.
3. CGMA: Creating a Sustainable Future: The role of the accountant in implementing the Sustainable Development Goals. URL: <https://integratedreporting.ifrs.org/resource/cgma-creating-a-sustainable-future-the-role-of-the-accountant-in-implementing-the-sustainable-development-goals/>.
4. Gunarathne N., Lee K. H., Hitigala Kaluarachchilage P. K. Tackling the Integration Challenge Between Environmental Strategy and Environmental Management Accounting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2023. № 36 (1). P. 63-95.
5. Rounaghi M. M. Economic analysis of using green accounting and environmental accounting to identify environmental costs and sustainability indicators. *Int. J. Ethics Syst.* 2019. № 35. P. 504-512.

*Прошукало Дмитро,
студент 4 курсу,
Науковий керівник - Дворник Інна, к.е.н., доцент
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВИХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА РИЗИКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Прийняття рішення є основою управління. Своєчасно прийняте науково-обґрунтоване рішення стимулює виробництво, а слабе, або несвоєчасно

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

прийняте - знижує результативність праці. Відповідальність керівника за прийняття рішень дуже висока, він не має права приймати непродуманих і необґрунтованих рішень.

Потреба в прийнятті рішень обумовлюється як зовнішніми, так і внутрішніми обставинами. Імпульсом до прийняття управлінського рішення є необхідність ліквідувати проблем, зменшити її актуальність.

Невизначеність – це неповнота або неточність інформації про умови реалізації проекту (рішення), у тому числі пов'язаних з ними витратах і результатах.

Ризик – це невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих ситуацій і наслідків.

Невизначеність в аграрній сфері діє на три основні фактори сільськогосподарського виробництва — працю, землю, капітал. Ґрунтуючись на цій позиції, для аграрного сектора можна запропонувати наступну класифікацію ризиків з причин:

- військовий стан;
- погодна мінливість і стихійні біди;
- хвороби рослин;
- відсутність достовірної інформації;
- моральне старіння виробництва унаслідок НТП;
- зміна господарського законодавства;
- виробничі травми;
- поломки машин і устаткування;
- динаміка ринкової кон'юнктури;
- невиконання договірних зобов'язань контрагентами;
- інфляція, зміна курсу обміну валют;
- людський чинник.

З метою мінімізації ризиків та покращення діяльності сільськогосподарських підприємств (на прикладі одного з великих агрохолдингів України) варто запроваджено наступні управлінські ініціативи:

- обладнання самохідних оприскувачів переносними метеостанціями, які дають можливість контролю швидкості вітру й температури безпосередньо під час виконання польових робіт та допомагають прийняти рішення своєчасно зупинити роботи, покращити якість внесення ЗЗР та підвищити якість робіт;

- використання систем точного землеробства, які дають можливість зменшити кількість добрив та ЗЗР за рахунок більш точного внесення, заощадити ресурси за рахунок меншого перекриття та більш точного визначення потреб, підвищити урожайність за рахунок підвищення ефективності;

- впровадження технологій смугового обробітку ґрунту STRiP-TiLL, головною метою якої є економія витрат на вирощування сільськогосподарських культур. За технології STRiP-TiLL поля обробляють і розпушують лише смугами у рядках майбутнього посіву. При цьому інша частина поля залишається недоторканою. Післяжнивні рештки у міжряддях зберігають умови для

затримання вологи. Крім того, вони запобігають водній та вітровій ерозії ґрунту, а також слугують органічним добривом. Дана технологія дозволяє істотно заощадити час та паливо;

- використання систем GPS-моніторингу. Для кожної технологічної операції встановити максимально допустиму швидкість виконання робіт з метою покращення якості всіх польових робіт. Також дана система покращує контроль за використанням пального та дозволяє контролювати режим роботи і відпочинку працівників;

- основну закупівлю палива, добрив, ЗЗР, посівного матеріалу, запчастин проводити на тендерній основі, що дозволить суттєво заощадити фінансові ресурси;

- створити базу підбору сортів і гібридів, яка містить історичні статистичні дані щодо урожайності, що дозволить краще підібрати посівний матеріал. Але не забувати про диверсифікацію ризиків – вирощувати різні сорти та гібриди;

- запровадити ефективну мотиваційну систему для працівників підприємства, яка напряму залежить від фінансових результатів діяльності підприємства. Така система мотивації дозволяє зменшити ризик плинності кадрів та покращує якість роботи;

- з метою мінімізації ризику зміни курсу валют та інфляції утримувати основну частину коштів у іноземній валюті;

- з метою зменшення невизначеності через можливі зміни цін на світовому ринку зерна частину зерна продавати за форвардними контрактами з фіксованими цінами в іноземній валюті;

- з метою зменшення ризику невиконання договірних зобов'язань контрагентами на підприємствах холдингу перевіряти ділову репутацію контрагентів до заключення з ними договірних відносин;

- вітчизняні виробники неспроможні забезпечити усі внутрішні потреби в добривах (особливо комплексних) та засобах захисту рослин сегменту фунгіцидів та інсектицидів. Військові дії також спричинили труднощі з імпортом цих засобів. Доцільно прийняти управлінське рішення щодо часткового посіву без внесення добрив;

- логістична загроза щодо експорту зернових через військовий стан в країні. Відновлення морського торговельного сполучення стало головною задачею не лише України, а й інших країн світу. Однак альтернативні шляхи мають чимало недоліків, головний з яких є масштаби перевезень. Тому варто зменшити площі посіву кукурудзу, через її потенційно високу урожайність, порівняно з іншими культурами. До того ж кукурудза стала ще більш затратною культурою через зростання цін на газ та відповідно цін на послуги сушки зерна.

Загалом, це далеко не повний перелік можливих управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику для сільськогосподарських підприємств (взятий на прикладі одного з великих агрохолдингів України). Аграрії України

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

продовжують працювати над пошуком вірних управлінських рішень, в умовах невизначеності та ризику, особливо в умовах військового стану в країні.

Список використаних джерел

1. Рудьєв В.А., Гуткевич С.О. Менеджмент. Навч. посібн. К: Центр учбової літератури, 2011. 312с.
2. Кучеренко В.Р., Карпов В.А., Карпов А.В. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навчальний посібник. Одеса, 2011.
3. Шкуратова І.І. Особливості прояву невизначеності і ризику в розвитку регіональної аграрної сфери / Агросвіт. 2008. № 10. С. 32—34.

***Руденко Олександра**
студентка групи БА-221,
Іванько Анатолій
д. е. н., професор,
професор кафедри менеджменту та аграрної економіки
Відокремлений підрозділ
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»*

**ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЦИФРОВОГО
МАРКЕТИНГУ В ПРОСУВАННІ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ**

З кожним роком сучасні інформаційні технології все більше входять в наше життя і застосовуються для вирішення великої кількості різних завдань. Як наслідок, з'явилося безліч нових інструментів, які допомагають суб'єктам бізнесу реалізувати навіть найскладніші ідеї і отримувати можливість істотно збільшувати прибуток в короткі терміни. Не обійшла стороною цифрова трансформація і маркетинг. І це не випадково. Адже жодний успішний існуючий на ринку суб'єкт бізнесу не обходиться без просування товарів або послуг. При цьому, завдяки стрімкому розвитку цифрових медіа, у світі відбувається стрімка зміна способів впливу на потенційного споживача. Якщо донедавна просування товарів і послуг здійснювалося за допомогою традиційних інструментів маркетингу (реклама на радіо й телебаченні, друковані ЗМІ тощо), то зі зміщенням фокусу користувачів у бік цифрового контенту, з'явилися нові можливості для просування бізнесу [1].

Помітний вплив на всі сфери життєдіяльності людей внесла світова пандемія. Онлайн-формат став актуальним, як ніколи раніше. Це, в свою чергу, зумовило формування нових запитів споживачів і, як наслідок, динамічний розвиток цифрових технологій, які трансформували, в тому числі, і сферу маркетингу. З початком військових дій в Україні виникла необхідність у просуванні товару чи послуги до нових умов існування. І до них знову пристосовується маркетинг, змінюючись відповідно до запитів суспільства [2].

Як наслідок, одним із найбільш популярних останніми роками став digital-маркетинг (цифровий маркетинг), який дозволяє вести бізнес, залучаючи й

утримуючи клієнтів (споживачів) використовуючи цифрові технології інформації та комунікації. Тобто, це маркетинг у рамках сучасних цифрових технологій, який здатний не лише збирати точну та об'єктивну інформацію про цільову аудиторію, але й простежувати результати просування товару чи послуг.

Сучасний digital-маркетинг включає у себе безліч інструментів, основними з яких є:

➤ Контекстна реклама. Це різновид реклами, орієнтований на зміст сайту. Інтернет-маркетинг неможливий без використання контекстної реклами, яка може бути розміщена на сторінках пошукових систем (Google та інші). Оплачується розміщення контекстної реклами у мережі в залежності від її показів чи переходів за посиланнями (за клік). В цифровому маркетингу немає визначення найбільш вигідного варіанту контекстної реклами, бо для кожного бізнесу та при виборі різноманітних стратегій вона спрацьовує по-різному. Незважаючи на те, що контекстна реклама досить затратна, проте їй під силу значно збільшити трафік на сайт за короткий час.

➤ SMM (Social Media Marketing, або просування в соціальних мережах). Просування в соціальних мережах (SMM) дуже ефективно може прокачати бізнес, якщо при використанні його інструментів тактика комунікації відповідає цільовій аудиторії продавця. SMM-просування допомагає вести бізнес-сторінки у різних соціальних мережах (Facebook, Instagram та інших), комунікувати із цільовою аудиторією, позитивно впливати на її думку про бренд.

➤ SEO (Search Engine Optimization або пошукове просування сайтів). Стратегія SEO-просування допомагає підняти сайт на вищі позиції у пошуковій мережі. Таким чином, при введенні певного запиту, який відповідає вмісту вашого сайту, користувач побачить сайт у Google (чи іншій пошуковій мережі) та зможе перейти на нього. Процес SEO-просування складається з багатьох етапів, де одним із найважливіших є внутрішня оптимізація вебсайту згідно з рекомендаціями пошукової мережі. Як правило, спеціалісти рекомендують починати її ще на етапі розробки. Загалом, процес SEO-оптимізації доволі тривалий (в середньому від 6 місяців) і він дає тривалий та стійкий ефект на перспективу.

➤ Контент-маркетинг. Цікаві новини, публікації блогу, інфографіка тощо – все це відноситься до контенту. Контент-маркетинг забезпечує якісне наповнення сайту відповідно до його галузі та інтересів цільової аудиторії. При цьому, ефективне просування товарів і послуг за допомогою контент-маркетингу забезпечить чітка стратегія, цікавий контент та періодичність публікацій.

➤ E-mail маркетинг. Довготривалі відносини з постійними чи потенційними клієнтами дозволяють E-mail-розсилки. Вони допомагають «підігрівати» їх інтерес до відповідного продукту, дають можливість повідомляти аудиторію про новини компанії, програми лояльності, вигідні пропозиції, нові акції тощо.

Споживачі люблять контент, який допомагає їм купувати та пропонує можливість придбати товар лише за кілька кліків зображення, статті, відео,

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

контенту у соціальних мережах, прямих трансляцій та цифрових журналів, які можна придбати в магазині. Споживачу подобається відчуття, що товар чи послуга виготовлені спеціально для нього, з урахування його специфічних вимог та індивідуальних особливостей [3].

При цьому, комплексний підхід дозволяє використовувати максимально ефективні канали просування, які дозволяють доставляти контент та рекламу цільовій аудиторії в різних форматах та середовищах.

Основними каналами просування є:

✓ Інтернет. Це один з найпопулярніших і найефективніших каналів digital-маркетинг, тому що він дозволяє досягти великого охоплення та взаємодії зі споживачами через вебсайти, блоги, соціальні мережі тощо.

✓ Цифрове телебачення. Найпоширеніший digital-маркетинг на TV – це короткі відеоролики, які транслюються під час рекламної паузи та привертають увагу масової аудиторії.

✓ Локальні мережі. Це мережі, які з'єднують комп'ютери та інші пристрої в межах невеликої території, наприклад офісу. Вони дозволяють створювати персональні рекламні повідомлення для певної групи споживачів.

✓ Мобільні гаджети (смартфони, планшети тощо). Вони є одним із найперспективніших каналів digital-маркетингу, оскільки дозволяють доставляти контент та рекламу споживачам у будь-який час та в будь-якому місці.

✓ «Розумні» гаджети (годинники, окуляри та інші пристрої, що мають підключення до інтернету). Вони дозволяють збирати та аналізувати дані про поведінку та уподобання споживачів, а також пропонувати їм релевантні та цінні оголошення.

✓ Інтерактивні дисплеї. Це пристрої, які мають можливість реагувати на дотики, жести, голос чи рух користувача. Вони розміщуються на вулицях, в магазинах, у транспорті та інших громадських місцях і дозволяють створювати унікальний досвід взаємодії з брендом, товаром або послугою.

✓ Соціальні мережі. З їх допомогою можна розповсюджувати контент та рекламу вірусним способом, а також формувати лояльність та довіру клієнтів.

✓ Digital art. Це вид мистецтва, який використовує цифрові технології для створення та представлення художніх творів.

Загалом, цифровий маркетинг володіє цілим рядом переваг, серед яких можна виділити наступні:

- інтерактивність – активне залучення споживача у взаємодію з брендом;
- відсутність територіальних обмежень під час реалізації маркетингових дій;
- легкість доступу до ресурсу;
- значне поширення Інтернету і мобільного зв'язку забезпечує активне залучення цільової аудиторії;
- можливість оперативної оцінки заходів компанії та управління подіями в режимі реального часу.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що будь-яка компанія – від великих міжнародних B2B-корпорацій до малого B2C-бізнесу – при правильній стратегії гарантовано отримує вигоду від використання сучасних інструментів цифрового маркетингу в просуванні своїх товарів і послуг. Враховуючи, що у світі цифрового маркетингу існує безліч застосунків та інструментів для забезпечення просування товарів і послуг на ринок, не менш актуальним, на наш погляд, є питання як вірно ними скористатися. Необов'язково використовувати всі інструменти одночасно, необхідно обрати кілька найбільш підходящих для напряму та вбудувати їх у власну стратегію просування. Бізнесу необхідно також вчитися постійно адаптуватися під нові зміни, швидко включатися та слідкувати за трендами digital-маркетингу, щоб вчасно на них реагувати.

Список використаних джерел:

1. Мангушев Д.В. Застосування інструментів цифрового маркетингу для підвищення ефективності підприємницької діяльності. / Д. В. Мангушев, А. В. Пихтін // Modern Economics. 2021. №30. С. 147-152.
2. Marketing Analytics. Demand Gen Report. 2022. [Електронний ресурс] URL: <https://www.demandgenreport.com/topics/marketing-analytics/>.
3. Білик В. В., Сергієнко О. А., Крупенна І. А. Інструменти цифрового маркетингу в умовах трансформації комунікацій сучасної організації. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2301/1/document.pdf>.

Сидоренко Євген
науковий співробітник
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Аналізуючи думки різних вчених, можемо уточнити поняття «інклюзивне економічне зростання». Це процес, який веде до зменшення соціальної нерівності та покращення умов життя громадян за рахунок екітабельного розподілу національного прибутку, що здійснюється державою, та створення оптимальних економічних, соціальних та екологічних умов для всіх верств населення, забезпечуючи рівний доступ до економічних благ[1]. Враховуючи, що велика нерівність у доходах негативно впливає на загальний добробут та економічне зростання, багато урядів світу приділяють особливу увагу саме інклюзивному розвитку[2].

На Всесвітньому економічному форумі у Давосі було введено новий показник для оцінювання економічного розвитку країн — Індекс інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index, IDI). Цей індекс відображає більш широке розуміння прогресу, ніж звичайний показник ВВП, і зосереджується на тривалості та якості економічного зростання країни, а також на тому, наскільки це зростання розподіляється між різними верствами населення.

Індекс інклюзивного розвитку оцінює економічне зростання, враховуючи такі фактори, як рівень доходів та зайнятості, доступ до освіти та медичних послуг, стан інфраструктури, ступінь забруднення довкілля, та інші. Він включає 12 параметрів, які об'єднані в трьох основних групах:

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

---

1. Зростання та розвиток, які вимірюються через ВВП на душу населення, рівень зайнятості, продуктивність праці, та очікувану тривалість життя. Ці показники допомагають оцінити економічну ефективність та потенціал розвитку.

2. Інклюзивність, що оцінює розподіл економічних вигод серед населення через медіанний дохід домогосподарств, рівень бідності, коефіцієнт розшарування суспільства за доходами та коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства. Це дозволяє зрозуміти, наскільки економічне зростання є доступним для різних груп населення.

3. Сталий розвиток та рівність поколінь, що включає рівень заощаджень, демографічне навантаження, державний борг, та забруднення довкілля. Ці показники вказують на здатність країни підтримувати свої досягнення в довгостроковій перспективі та забезпечувати добробут майбутніх поколінь.

ВЕФ наголошує, що такий комплексний підхід до оцінки економічного розвитку може допомогти урядам та політикам краще зрозуміти виклики та можливості, які стоять перед їхніми країнами, і сприяти формуванню політики, яка б спрямовувалася на досягнення більш інклюзивного та сталого зростання.

Розвиток креативної економіки та підтримка інклюзивних інновацій є важливими аспектами сучасного економічного розвитку, особливо в контексті глобальних викликів та зростаючої невизначеності.

Креативна економіка включає сектори, що базуються на індивідуальній креативності, навичках та таланті, що мають потенціал для створення багатства та робочих місць через генерування та експлуатацію інтелектуальної власності. Це може включати сфери мистецтва, культури, медіа, дизайну, моди, розваг та технологій. У контексті України, креативна економіка може стати драйвером економічного зростання, збільшення експортного потенціалу та покращення іміджу країни на міжнародній арені.

Інклюзивні інновації, з іншого боку, відносяться до процесу розробки нових продуктів, послуг та моделей бізнесу, які враховують потреби найбільш незахищених та бідних верств населення. Ці інновації спрямовані не тільки на комерційний успіх, але й на вирішення соціальних проблем, таких як бідність, недоступність освіти, здоров'я та інших послуг.

Інклюзивні інновації можуть сприяти:

- Підвищенню доступності продуктів та послуг для бідних.
- Створенню робочих місць у менш розвинених регіонах.
- Зниженню соціальної нерівності та підвищенню соціальної інтеграції.
- Стимулюванню місцевої інноваційної активності та підприємництва.

У контексті України, орієнтація на інклюзивні інновації може стати важливою стратегією для забезпечення стійкого розвитку, зменшення вразливості до зовнішніх та внутрішніх викликів, а також для інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір.

Світовий банк, як один з провідних міжнародних фінансових інституцій, відіграє ключову роль у формуванні глобальної адженди розвитку. Вклад

Світового банку в концепцію "інклюзивних інновацій" є частиною його ширшої стратегії зменшення бідності та підтримки сталого розвитку. Там виокремлюють ключові аспекти, які підкреслюють значення інклюзивного зростання:

1. Зростання, що приводить до зайнятості: Економічне зростання має створювати нові робочі місця та можливості для всіх сегментів населення, зокрема для молоді, жінок та маргіналізованих груп. Це допомагає зменшити бідність та покращує соціальну інтеграцію.

2. Посилення фінансової інклюзії: Забезпечення доступу до фінансових послуг, таких як кредити, заощадження, страхування, та платіжні системи, є критично важливим для можливості людям інвестувати у свою освіту, здоров'я та підприємства, а також для захисту від економічних викликів.

3. Інвестування у пріоритетні напрями людського розвитку: Це включає інвестиції у такі сфери, як освіта, охорона здоров'я, та соціальний захист, які є основою для покращення якості життя

У сучасному світі інновації є ключовим двигуном економічного зростання та соціально-економічного прогресу в різних суспільствах. Втім, досвід показує, що під певними умовами інноваційні процеси можуть також призводити до поглиблення соціальної нерівності та сегрегації. У цьому аспекті особливо важливо звертати увагу на інновації, які сприяють забезпеченню рівного доступу до благ технологічного розвитку, не лише серед різних соціальних шарів, але й у різних географічних регіонах.

Важливість «інклюзивних» інновацій, які орієнтовані на підвищення добробуту найбільш уразливих та незахищених груп населення, стає все більш визначальною у виборі стратегій економічного розвитку, а також у політичних директивах міжнародних організацій і окремих держав. Ці інновації включають в себе не тільки доступ до основних державних послуг, таких як освіта, інфраструктура та охорона здоров'я, але й просування креативності та розвитку креативних індустрій, що відіграють все більш значущу роль у сучасній економіці.

Інклюзивні інновації є важливими прикладами того, як технології та креативні підходи можуть сприяти соціальному включенню та економічному зростанню, забезпечуючи при цьому особливу підтримку вразливим групам населення[3]. Центри колективного інтернет-доступу, програми підвищення комп'ютерної грамотності, підтримка малого бізнесу та мікрофінансування, а також підвищення доступності державних послуг є критично важливими для зменшення цифрового розриву та сприяння економічній активності серед різних соціальних шарів.

У контексті України, яка зіткнулася з викликами воєнного часу, інклюзивні інновації набувають особливої актуальності. Пункти незламності, які були створені для підтримки населення в умовах війни, є яскравим прикладом того, як інновації можуть бути використані для забезпечення доступу до інформації, комунікацій, електроенергії та інших критично важливих послуг в надзвичайних ситуаціях.

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

Залучення уразливих верств населення до роботи, інтеграція молоді, жінок, людей з інвалідністю та літніх людей у ринок праці є ключовими для створення більш стійкого та інклюзивного суспільства. Креативні проекти, які враховують потреби цих груп, не тільки сприяють їхньому соціальному та економічному включенню, але й відкривають нові шляхи для інноваційного розвитку, що може бути зокрема корисним у воєнний час, коли традиційні механізми економічної підтримки можуть бути порушені.

Стратегія інклюзивного зростання, яка враховує потреби всіх верств населення, є ключовою для досягнення сталого розвитку в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гуторов А. О. Генеза формування парадигми інклюзивного розвитку національної економіки. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2018. № 4. С. 47–52.
2. Решетило В. П. Концепція інклюзивного сталого розвитку та її реалізація в умовах децентралізації. Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. Харків. нац. університет міського господарства ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 7-10.
3. Продіус О.І. Інклюзивні інновації в контексті соціальної відповідальності підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 14. С. 84-87.

*Соколовська Яна Валентинівна,
викладач економічно-облікових дисциплін
ВСП «Бобровицький фаховий коледж
імені О. Майнової НУБіП України»*

ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

У сучасних умовах одним з найважливіших інструментів підвищення ефективності управління підприємством, в тому числі і сільськогосподарським, є впровадження технологій тайм-менеджменту в якості елементу системи управління. Тайм-менеджмент являє собою послідовне і цілеспрямоване використання науково обґрунтованих методів і практичних прийомів роботи у повсякденній діяльності для підвищення ефективності виконуваних процедур і операцій, досягнення намічених цілей.

Теорія тайм-менеджменту є об'єктом досліджень науковців різних країн (Ф.У. Тейлор, К. Макхем, М.Х. Мескон, Г. Архангельский, А.І. Вронський, А.К. Гастев, Р.М. Скриневич, Н.М. Крухевич, Л. Зайверт, Й. Кноблаух, К. Бішофат та інші). Але тайм-менеджмент як інструмент удосконалення часової організації професійної діяльності працівників, а відповідно й підвищення ефективності управління підприємством, залишається недостатньо дослідженим.

Управління часом – це технологія організації часу і підвищення ефективності його використання. Базові ідеї тайм-менеджменту полягають в тому, що основну увагу треба приділяти тому, куди повинен інвестуватися час, а

не тому, як швидше робити справи. По суті, це дуже важливе і складне завдання визначення пріоритетів, яка зачіпає усі області управлінської діяльності, пов'язані з ухваленням рішень. Ефективне управління підприємством не можливе без глибокого розуміння і практичного застосування цих принципів в повсякденній діяльності, саме тому управління часом стає фактором забезпечення економічної стабільності та підвищення конкурентоспроможності підприємств та обумовлює актуальність дослідження.

Філософія тайм-менеджменту полягає в тому, щоб не працювати більше, а ефективно узгоджувати професійні та особисті завдання. Адже, тайм-менеджмент – це управління собою, адже час як незмінна величина постійно, невблаганно, нестримно спливає [1, с. 80].

Ефективне і раціональне використання часу у підприємствах є результатом наукової організації праці, режиму праці та відпочинку, вміння встановити пріоритетні завдання, специфіки ділових комунікацій. Використовуючи методики тайм-менеджменту, підприємство зможе виявити невикористані резерви часу, що дозволить істотно покращити результати господарсько-фінансової діяльності.

Існують загальні принципи, або етапи тайм-менеджменту, через які здійснюється управління часом і як результат підвищення ефективності управління підприємства:

1. Чітке формулювання цілей.
2. Складання плану їх досягнення.
3. Визначення виконавців.
4. Встановлення пріоритетів завдань.
5. Концентрація зусиль на виконання найважливіших завдань.
6. Наполеглива робота над виконанням поставлених завдань.
7. Моніторинг досягнення поставлених цілей [2, с. 61].

Впровадження інструментів тайм-менеджменту дозволяє співробітникам підприємств:

- поліпшити процес планування, зменшити кількість проблем (у тому числі системних);
- більше часу приділити роботі по поліпшенню;
- підвищити швидкість вирішення проблем і виключити їх повторну появу;
- значно скоротити час на пошук документів;
- розставити вірні пріоритети в справах;
- підвищити ефективність проведення нарад і використання баз даних;
- підвищити задоволеність споживача і конкурентоспроможність підприємства.

Таким чином, для підвищення ефективності використання робочого часу з впровадженням технології тайм-менеджменту на підприємстві необхідно: чітко планувати цілі і завдання на місяць, а не тільки на робочий день; планувати завдання за терміновістю та за складністю; ділити складні і великі завдання на

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

дрібні; не вирішувати особисті питання в робочий час; зосереджуватися на поточній справі, не поспішати і не метушитися, перемикаючись з однієї справи на іншу [5, с. 262].

Отже, ефективна система управління часом є важливою запорукою успішного управління підприємством в сучасних умовах розвитку економіки. Технології тайм-менеджменту дозволяють активізувати підлеглих і самого менеджера, знайти резерви особистого часу, розвивати мислення, спрямовувати на ефективність, удосконалити систему управління організацією та окремими виконавцями. Впровадження інструментів тайм-менеджменту на сільськогосподарських підприємствах сприятиме максимізації можливостей працівників, дасть швидкий ефект при незначних витратах та підвищить ефективність інших методів менеджменту.

Список використаних джерел

1. Бабчинська О.І. Шляхи підвищення ефективності роботи підприємства за допомогою тайм-менеджменту / О.І. Бабчинська, В.С. Вараниця // «Молодий вчений». – 2015. – № 12 (27). – Частина 1. – С. 112-115.
2. Буняк Н. М. Тайм-менеджмент як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 14. С. 279-283.
3. Калініченко Л.Л. Особливості впровадження тайм менеджменту на підприємстві. Молодий вчений. 2017. №4. С. 60 – 63.
4. Трейсі Б. Результативний тайм-менеджмент: ефективна методика управління особистим часом: пер. с англ. А. Евтєєва. М.: Смарт Бук, 2007. 79 с.
5. Холодницька А.В. Застосування технологій тайм-менеджменту в управлінні підприємством / А.В. Холодницька // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. –2013. –№ 4 (70). – С. 261–268.

Stadnyk Victoriya

Ph.D., Senior Lecturer, associate professor

Separate division of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine «Nizhyn Agrotechnical Institute»

**IMPLEMENTATION OF THE INTERESTS THE AGRICULTURAL
ENTERPRISE THROUGH THE PRISM OF ECONOMIC SECURITY**

The economic security of an enterprise is a complex concept and is connected not so much with the internal state of the enterprise itself, but with the influence of the external environment, with its subjects, with which the enterprise interacts. In this regard, it can be more precisely stated that the economic security of the enterprise reflects the harmony and balance of the interests of the enterprise and the interests of the subjects of the external environment. From these positions, the economic security of the enterprise can be considered as a practical implementation of the provisions of the theory of resource interdependence, according to which, in its activities, the enterprise must take into account not only its own, but also the various interests of its partners, the range of which can be very wide. It is from the point of view of the coordination of the interests of the enterprise and the subjects of the external

environment interacting with it that it is intended to study the concept of economic security [1. p, 31].

We would like to remind you that the economic security of an enterprise is such a state of an economic entity in which, with the most effective use of available resources, it achieves prevention, mitigation or protection from existing dangers and threats or other unforeseen circumstances and mainly achieves business goals in conditions of competition and economic risk [2. p, 17].

It is proposed to consider the economic security of the enterprise as a measure of harmonization in time and space of the economic interests of the enterprise with the interests of the entities of the external environment connected with it, operating outside the enterprise. This understanding of the economic security of the enterprise does not contradict the attempts to define this concept, because, like all these attempts, it is based on the recognition of a significant, if not more, determining influence of the external environment on the enterprise's activities.

As a positive influence of the external environment, it is worth considering technical and management innovations that affect the activity of the entire enterprise [1. p, 32].

The negative influence of the external environment on the enterprise can be considered negative trends in the stock market, imperfect state policy regarding the development of the industry, lack of state support and protection of producers, trends in the development of competition; force majeure circumstances, i.e. natural disasters, coincidence of objective circumstances, strikes, military conflicts, embargoes, etc. [4. p, 40].

From our point of view, it is advisable to consider the management of economic security as an integral component of enterprise management mechanisms aimed at countering both positive and negative external threats. Therefore, insufficient attention of the owners (managers) of the enterprise to the issues of its economic security is often the main cause of the crisis.

The enterprise can accept these innovations for implementation, or it can ignore them, but the need to consider the innovation is dictated by objective reasons. As a result of innovative processes, new methods and means of production appear. This objectively determines the need for active intervention of enterprises and innovative processes of critical analysis of possible means and methods of manufacturing the same type of products.

The need to take into account the innovations that appear in the field of production organization and management is due to at least two reasons, namely the possibility: to reduce production costs, thereby increasing profits and gaining competitive advantages in the market; expand the occupied market segment or access to new sales markets. As a result, this should lead to an increase in the company's profit, strengthening of its competitive position on the market and an increase in the level of economic security.

Among the subjects of the external environment, it is worth highlighting first of all the state, which, as it was shown, exerts the most significant influence on the activity

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

---

of the enterprise, regulating almost all aspects of its activity in various forms. Each enterprise interacts with consumers of its products, as well as with suppliers of necessary resources. The composition of market infrastructure subjects is largely determined by the type of enterprise, its organizational and legal form.

The interaction of the enterprise with the subjects of the external environment is carried out in the market environment, that is, through the implementation of functional types of activities in the external environment, which primarily allow the implementation of production activities and exchange operations between the enterprise and other subjects of the external environment.

I would like to emphasize that according to O. A. Grunin and S.O. Hrunin subjects of enterprise security are those persons, divisions, services, bodies, departments, institutions that are directly engaged in ensuring business security. Taking into account the multifaceted nature of enterprise security activities, it is not enough to cover its provision with the help of one or two bodies. Therefore, many bodies are included in the security subjects of the enterprise.

The formation of the security system and, above all, the creation of its bodies (entities) depends on the external environment of the enterprise, the size of the enterprise, its economic, financial, production-technical, informational, intellectual, professional, organizational and other capabilities [3. p, 152.].

So, with regard to the interaction of the external environment, it can be direct and indirect.

Direct interaction means direct contacts of the enterprise with the subjects of the external environment, carried out temporarily or permanently, on a documentary or informational basis, the results of which directly affect the profit of the enterprise. Such entities of the external environment include organizations related to the enterprise due to the goals of their activities and the tasks performed to achieve them, suppliers of resources and consumers of products, organizations of commodity and financial markets, state bodies and local self-government bodies. Indirect interaction does not allow the enterprise to have direct contacts with the subjects of the external environment, whose activity, without having a direct impact on the operational activity of the enterprise, determines strategically important decisions made by its manager.

The formation of the security system and, above all, the creation of its bodies (entities) depends on the external environment of the enterprise, the size of the enterprise, its economic, financial, production-technical, informational, intellectual, professional, organizational and other capabilities [3. p, 152.].

So, with regard to the interaction of the external environment, it can be direct and indirect.

The importance of the indirect interaction of the enterprise with the subjects of the external environment is increasing sharply in connection with the growth of the entire complex system of social relations, which is the environment of management.

As a result of the large number of external entities with which the enterprise directly or indirectly interacts, the interests of the enterprise are very diverse, and each enterprise is characterized by a set of interests unique to it, which in a certain way

correlate with each other, have different statuses and belong to different entities. The interests of the enterprise are not only diverse, but also extremely mobile, which is due to the development of the enterprise itself and constant changes in the external environment. In this regard, it can be argued that the interests of the enterprise are not permanent, they change over time.

The main interests of enterprises include: economic, social, ecological, political, natural, compulsory, global, priority, secondary, current, strategic, branch, regional, functional.

The above examples of interests affect the results of its activity, the amount of profit, however, it is quite difficult to give them a quantitative interpretation, that is, it is practically impossible to describe the results of the enterprise's activity when satisfying such interests with the help of existing or newly developed economic indicators.

Thus, studies show that the interests of the enterprise are very diverse, as they cover all aspects of its activities.

List of sources used:

1. G. A. Pasternak-Taranushenko. Economic security of the state. Methodology of provision: Monograph. - K.: Kyiv Economic Institute of Management, 2003. - 320 cc
2. Gerasimchuk Z. V. Economic security of the region: monograph / Z. V. Gerasimchuk, N. S. Vavdiyuk. – Lutsk: Nadstyrya, 2016. – 244 cc.
3. Donets L. I., Vashchenko N. V. Economic security of the enterprise: Teaching. manual. – K.: Center for Educational Literature, 2018. – 240 p.
4. Eco-environment and modernity. In 8 t. / S. I. Dorohuntsov, M. A. Khvesyuk, L. M. Gorbach, P. P. Pastushenko – T. 8. Natural and technogenic safety: Monograph. – K. : Condor, 2018. – 576 p.
5. Lyashenko O. M., Pleskach B. V., Bantu V. K. Economic security and national competitiveness in the context of globalization. – M. : Economic sciences, 2012. – 113 p.

Турчин Ірина
викладач економічно-облікових
дисциплін I категорії
Відокремлений структурний
підрозділ «Бобровицький фаховий
коледж імені О. Майнової НУБіП
України»

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ

Теорія прийняття рішень — галузь науки, яка залучає поняття та методи математики, статистики, економіки, менеджменту та психології, вивчає закономірності вибору людьми шляхів розв'язання різноманітних задач, а також досліджує способи вибору найвигідніших із можливих рішень. Розрізняють нормативну теорію, яка описує раціональний процес прийняття рішення та дескриптивну теорію, яка описує практику прийняття рішення.

Для того, щоб робити строгі статистично достовірні прогнози на майбутнє, потрібно отримати вибірку з майбутніх даних. Оскільки це неможливо, то багато

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

фахівців вважають, що вибірки з минулих і поточних ринкових індикаторів рівнозначні вибірці з майбутнього. Такий підхід зводить роботу аналітика до з'ясування того, яким чином учасники ринку отримують та обробляють ринкові сигнали. Без стійкості рядів не можна робити обґрунтовані висновки. Але це зовсім не означає, що ряд повинен бути стійким у всьому. Наприклад, він може мати стійкі дисперсії і зовсім нестаціонарні середні - в такому випадку робиться висновок тільки про дисперсії, а в оберненому випадку - тільки про середні. Стійкості можуть мати і більш екзотичний характер. Пошук стійкостей у рядах і є однією із задач статистики. Важливим для економіки напрямком науки про прийняття рішень є прийняття рішень в умовах невизначеності. Умовам невизначеності відповідає ситуація, коли результати рішень, які приймаються, невідомі. Невизначеність поділяється на стохастичну (є інформація про розподіл ймовірності на множині результатів), поведінкову (є інформація про вплив поведінки учасників на результати), природну (є інформація тільки про можливі результати і відсутня інформація про зв'язок між рішеннями і результатами) та апіорну (немає інформації і про можливі результати).

Задача обґрунтування рішень в умовах невизначеності усіх типів, крім апіорної, зводиться до звуження вихідної множини альтернатив на основі інформації, якою володіє особа, що приймає рішення. Якість рекомендацій для прийняття рішень в умовах стохастичної невизначеності підвищується при врахуванні таких характеристик особи, що приймає рішення, як відношення до своїх виграшів і програшів і відношення до ризику. Обґрунтування рішень в умовах апіорної невизначеності можливе шляхом побудови алгоритмів адаптивного управління.

Помилки прогнозування умовно поділяють на помилки першого роду (втрачена вигода) та помилки другого роду (реалізований програш). Такий поділ зумовлений у першу чергу тим, що наслідки помилкових рішень суттєво відрізняються в частині того, що втрачений виграш значно менше впливає на ситуацію, ніж реалізований програш. Наприклад, для біржового брокера наслідки того, що акції не були куплені тоді, коли їх слід було купляти, суттєво відрізняються від наслідків ситуації, коли акції були куплені, але купувати їх було не слід. Перша помилка може означати тільки втрачену вигоду, а друга — прямі втрати аж до розорення брокера. Разом з тим, класифікація помилок першого та другого роду допустима тільки в тих ситуаціях, коли ведеться точний облік та аналіз ризиків. Так, для випадку біржових брокерів, наприклад, стратегічною задачею аналітичних служб (на відміну від інших підрозділів інвестиційних компаній) є не збільшення прибутку, а мінімізація можливих втрат. Система підтримки прийняття рішень (СППР) (Decision Support System) — автоматизована комп'ютерна система, метою якої є допомога людям, що приймають рішення в складних умовах для повного і об'єктивного аналізу предметної діяльності. СППР виникли в результаті злиття управлінських інформаційних систем і систем управління базами даних. Для аналізу і вироблення пропозицій у СППР використовуються різні методи: інформаційний

пошук; інтелектуальний аналіз даних; пошук знань у базах даних; міркування на основі прецедентів; імітаційне моделювання; еволюційні обчислення та генетичні алгоритми; ситуаційний аналіз та ін.

Деякі з цих методів були розроблені в рамках штучного інтелекту. Якщо в основі роботи СППР лежать методи штучного інтелекту, то говорять про інтелектуальну СППР (ІСППР).

Сучасні системи підтримки прийняття рішень являють собою системи, які максимально пристосовані до розв'язання задач повсякденної управлінської діяльності і є інструментами, призначеними для допомоги особам, що приймають рішення. За допомогою СППР може здійснюватися вибір рішень деяких неструктурованих і слабо структурованих задач, зокрема і багатокритеріальних. Досі ще не сформульовано чіткого визначення СППР.

СППР — це інтерактивні автоматизовані системи, які допомагають особі, що приймає рішення, використовувати дані та моделі для розв'язання слабо структурованих задач.

Відсутність загальноприйнятого визначення СППР зумовлена в першу чергу тим, що конструкція СППР суттєво залежить від виду задач, для розв'язання яких вона розроблялася, від доступних даних та інформації, а також від користувачів системи. Незважаючи на це, можна навести деякі елементи і характеристики, які загально визнані як частини СППР. СППР — у більшості випадків — це інтерактивна автоматизована система, яка допомагає користувачу використовувати дані та моделі для ідентифікації і розв'язання задач і прийняття рішень. Система повинна мати можливість працювати з інтерактивними запитамі, використовуючи просту для вивчення мову запитів. СППР повинна володіти такими чотирма основними характеристиками: СППР використовує моделі і дані; СППР призначена для допомоги менеджерам у прийнятті рішень для слабо структурованих і неструктурованих задач; СППР підтримують, а не заміняють вироблення рішень менеджерами; мета СППР — покращання ефективності рішень.

Залежно від даних, з якими працюють системи, СППР умовно можна розділити на оперативні та стратегічні. Оперативні СППР призначені для негайного реагування на зміни поточної ситуації в управлінні фінансово-господарськими процесами компанії. Стратегічні СППР орієнтовані на аналіз значних об'ємів різноманітної інформації, що збирається з різних джерел. Найважливішою метою цих СППР є пошук найраціональніших варіантів розвитку бізнесу компанії із врахуванням впливу різних факторів, таких як кон'юнктура цільових для компанії ринків, зміни фінансових ринків і ринків капіталу, зміни законодавства тощо.

СППР другого типу передбачають досить глибокий аналіз даних, спеціально перетворених так, щоб їх було зручно використовувати у ході процесу прийняття рішень. Невід'ємним компонентом СППР цього рівня є правила прийняття рішень, які на основі агрегованих даних дають можливість менеджерам компанії обґрунтовувати свої рішення, використовувати фактори

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

стійкого росту бізнесу компанії та знижувати ризики. Такі СППР в останній час дуже активно розвиваються. Технології цього типу будуються на принципах багатомірного представлення та аналізу даних. Останнім часом усе більше СППР як першого, так і другого типу базуються на використанні Web-технологій.

Список використаних джерел:

1. Биков І.Ю. Microsoft Office в задачах економіки та управління / І.Ю. Биков, М.В. Жирнов, І.М. Худякова. — К.: ВД «Професіонал», 2006.
2. Береза А. М. Основи створення інформаційних систем: Навч. посібник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2001. 20
3. Гайфуллін Б.М., Обухів І.А. Автоматизовані системи управління підприємством. — К.: Юрінком Інтер-фейс-Прес, 2005.
4. Коротке Е.М. Дослідження систем управління. — М.: Декла, 2003.
5. Твердохліб М. Г. Інформаційне забезпечення менеджменту: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, доп. та перероб. — К.: КНЕУ, 2002.

Усата Наталія

*к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник відділу
організації менеджменту, публічного управління та адміністрування,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

**ОСНОВНІ ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ**

Управління аграрною сферою на засадах сталого розвитку передбачає забезпечення ефективного господарювання в аграрному секторі економіки України, зберігаючи при цьому екологічну, економічну та соціальну стабільність. Основними орієнтирами діяльності сільськогосподарських товаровиробників є досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР).

Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019 було підтримано забезпечення досягнення глобальних ЦСР та результатів їх адаптації з урахуванням особливостей розвитку України. 17 ЦСР є орієнтирами для розроблення нормативно-правових актів, проектів планувальних документів з метою забезпечення збалансованості його складових. Ціль 2 «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства» чітко визначає пріоритет продовольчої безпеки держави та сільського господарства в цілому [1].

Війна в Україні суттєво ускладнює досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). Умови війни вимагають координації та спільних зусиль влади, суспільства та міжнародної спільноти для забезпечення стійкості та відновлення сільського господарства в уражених районах. Управління в аграрному секторі є складним завданням, виконання якого вимагає взаємодії між усіма рівнями управління та різними зацікавленими сторонами для спільного досягнення ЦСР. Це вимагає врахування різноманітності та унікальності кожного регіону та громади, а також узгодження стратегій національного, регіонального та місцевого рівнів.

Досягнення ЦСР сільськогосподарськими товаровиробниками є ключовим завданням у забезпеченні економічного, соціального та екологічного благополуччя як на рівні підприємства, так і на рівні суспільства. Але на превеликий жаль, як показують дослідження 2020 року, тільки 46% компаній інтегрують ЦСР у свій бізнес [2]. Тому бізнес має переглянути свої корпоративні стратегії стосовно інтеграції ЦСР в їхню діяльність та поглибити партнерство з організаціями та установами задля досягнення ЦСР.

Основними шляхами досягнення цих цілей можуть бути такі напрями:

1. Використання екологічно чистих технологій: сільськогосподарські товаровиробники повинні активно впроваджувати технології, що сприяють збереженню ґрунтів, водних ресурсів та біорізноманіття. Застосування органічних методів вирощування, ефективного використання добрив та захист від шкідників без шкоди для навколишнього середовища є важливими компонентами цього шляху.

2. Розвиток агроекотуризму та агрорекреації: створення можливостей для туристичного відпочинку на сільськогосподарських підприємствах дозволяє не лише збільшити доходи фермерів, а й сприяє залученню уваги до екологічних аспектів землеробства та розвитку сільських територій.

3. Розвиток альтернативних джерел енергії: зменшення залежності від традиційних джерел енергії, таких як вугілля чи нафта, сприяє зменшенню викидів парникових газів та збереженню навколишнього середовища. Використання сонячної, вітрової енергії чи біогазу може стати ефективним рішенням для сільськогосподарських підприємств.

4. Стимулювання інновацій та диференціація продукції: розвиток нових технологій та виробничих методів дозволяє сільськогосподарським підприємствам збільшити ефективність виробництва та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище. Також важливою є можливість вирощувати та пропонувати споживачам продукцію, що відповідає вимогам сталого розвитку, наприклад, органічні продукти чи продукти без ГМО.

5. Розвиток управління ресурсами: ефективного використання землі, води та інших природних ресурсів є ключовим аспектом сталого розвитку. Впровадження систем управління ресурсами, таких як зрошення, системи крапельного зрошення та контроль за витратами води, дозволяє зменшити витрати та мінімізувати негативний вплив на довкілля.

6. Соціально відповідальне виробництво: забезпечення справедливих та безпечних умов праці, відповідно до соціальних стандартів, а також розвиток сільських громад.

7. Освіта та навчання: забезпечення сільських товаровиробників навчанням та інформаційними ресурсами щодо сучасних практик сталого виробництва.

Отже, названі нами шляхи досягнення ЦСР спрямовані на створення умов для сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, які б забезпечували

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

збалансований розвиток галузі з урахуванням потреб сучасного суспільства та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Внесок українського бізнесу в реалізацію Україною Цілей сталого розвитку 2016-2020 р.р. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-2020/12/Vpliv-biznesu-content/uploads/na-CSR.pdf>.

Царук Наталія

к.е.н., доцент

Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»

**ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ НАЯВНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

Оскільки роль основних засобів на аграрному підприємстві дуже вагома, то і їх внутрішній контроль є одним із найважливіших етапів перевірки звітності підприємства. Метою контролю операцій з основними засобами є встановлення достовірності бухгалтерських даних і звітності щодо наявності, стану й руху основних засобів, забезпечення їх збереження та ефективного використання.

Внутрішній контроль займає особливе місце в діяльності підприємства, оскільки він глибоко проникає в управлінські ланки, діяльність організації, надає інформацію про якість управління та надає аналіз, оцінку, рекомендації, поради та фінансові прогнози до команди управління. З практичної точки зору внутрішній контроль є одним із найголовніших засобів впливу на господарську діяльність підприємств.

Ключовим моментом для забезпечення ефективної роботи внутрішнього контролю є інформація, тому важливим є забезпечення її достатності і відповідності реальному стану справ. Для цього необхідно чітко встановити джерела отримання цієї необхідної інформації. Основними джерелами інформації для проведення контролю основних засобів є документи, що зазначені в таблиці 1.

Під час документального контролю проводиться перевірка документів з надходження основних засобів на підприємство, встановлюється правильність визначення первинної вартості шляхом перевірки договорів купівлі-продажу, накладних, супровідних документів та актів прийому-передачі основних засобів, перевіряється правильність віднесення активів суб'єкта господарювання до основних засобів, розподіл їх за видами, встановлення критеріїв інвестиційної нерухомості.

Контроль документів є важливою складовою внутрішньогосподарського контролю, адже вони є основними джерелами інформації для ревізій або перевірок.

Джерела інформації для внутрішнього контролю операцій з основними засобами

Види джерел інформації	Найменування документів
Первинні документи з обліку основних засобів	Накладні (прибуткові, видаткові), акти приймання-передачі основних засобів, внутрішнього переміщення основних засобів, списання, договори на капітальне будівництво та ін.
Аналітичні реєстри з обліку основних засобів	Відомості аналітичного обліку основних засобів, інвентарні картки.
Реєстри синтетичного обліку основних засобів	Записи в облікових реєстрах за рахунками 10 «Основні засоби», 13 «Знос (амортизація) необоротних активів», 15 «Капітальні інвестиції», Журнал 4.
Фінансова звітність суб'єкта господарювання	Баланс (Звіт про фінансовий стан); Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід); Звіт про власний капітал; Примітки до річної фінансової звітності.

Щодо прийомів фактичного контролю, то основним способом проведення внутрішнього контролю основних засобів є проведення інвентаризації.

Інвентаризація основних засобів виявляє фактичну наявність основних засобів, установлює надлишок або нестачу основних засобів шляхом зіставлення фактичної наявності з даними бухгалтерського обліку, перевіряє дотримання правил утримання та експлуатації основних засобів. Звертається увага на основні засоби, які не використовуються, або які не придатні до експлуатації і не підлягають відновленню, відповідно вони можуть бути переведені на консервацію, продані, або списані.

Також при інвентаризації виявляються помилки, що присутні як при заповненні первинних документів так і при здійсненні самого облікового відображення, а також визначають безвідповідальність матеріально-відповідальних осіб чи інших працівників [1].

Інформація отримана після інвентаризації дає змогу керівникам більш чітко розуміти стан основних засобів і дає змогу вчасно відреагувати на відхилення або порушення. Вносяться пропозиції щодо врегулювання розбіжностей і приймання, впорядкування, зберігання, використання та відпуску основних засобів, а також покращення умов обліку і контролюючих заходів на підприємстві.

Важливістю та метою розрахунково-аналітичних методів контролю є виявлення тенденцій, відхилень від заданих (або стандартних) параметрів і з'ясування причин їхнього виникнення.

В ході внутрішньогосподарського контролю застосовуються різні прийоми, серед яких найбільше значення мають групи прийомів фактичного і документального контролю. Найбільш поширеним методом внутрішньогосподарського контролю для господарюючих суб'єктів є проведення внутрішніх перевірок.

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

Крім внутрішньої перевірки дієвим методом внутрішнього контролю також є контроль, що може проводитися внутрішніми аудиторами. Для цього в організаційній структурі підприємства має бути створений відповідний відділ, що буде проводити внутрішні аудиторські перевірки. Як правило, такий відділ створюється за ініціативою власника, йому підпорядковується і виконує його розпорядження і, відповідно, вимагає певного фінансування.

Для того, щоб удосконалити внутрішній контроль за обліком основних засобів, їх рухом та використанням на аграрних підприємствах пропонується програма організації обліку основних засобів та оперативного бухгалтерського контролю за їх використанням (таблиця 2).

Таблиця 2

Програма організації обліку основних засобів на підприємстві

Складова частина програми	Зміст складової частини програми
Інвентарний та аналітичний облік основних засобів	Організація нумерації інвентарних об'єктів та їх обліку в інвентарних картках.
Документація і документообіг по операціях з надходження і вибуття основних засобів	Складання робочих інструкцій до документів і розробка графіка документообігу
План виконання робіт з обліку основних засобів	Включення робіт з обліку основних засобів до посадової інструкції бухгалтера
Оперативний контроль за використанням основних засобів	Розробка плану контролю, форм і строків внутрішньогосподарської звітності за результатами контролю

Як бачимо, поліпшення обліку та внутрішнього контролю повинне бути в єдиній системі розроблених заходів. Оперативний бухгалтерський контроль, має включати збір інформації та розробку шляхів покращення ситуації, виходячи із проблемних моментів експлуатації основних засобів на конкретному підприємстві, а також повинен надавати достовірну картину забезпеченості підприємства основними засобами так і ефективності їх використання, при цьому велике значення має як документальна так і фактична перевірка.

Ще одним із ключових моментів при контролі основних засобів, що допоможе під час прийняття управлінських рішень, є те, що необхідно орієнтувати увагу персоналу не лише на точність та достовірність даних, відображених у бухгалтерському обліку, а до фактів недооприбуткування засобів, поставкам техніки та обладнання в неповній комплектації, наявності та оцінки необхідності невикористовуваного обладнання тощо [2].

Отже, враховуючи всі вище наведені фактори, можна сказати, що в сучасних умовах господарювання необхідно приділити більше уваги організації внутрішнього бухгалтерського контролю за наявністю, використанням та станом основних засобів, що є на підприємстві. Такий контроль має передбачати не лише проведення інвентаризацій на високому рівні, а і здійснення аналітичних процедур та пошук резервів підвищення капіталовіддачі основних засобів підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Н., Шачаніна Ю. Організація внутрішньогосподарського контролю використання основних засобів на вітчизняних підприємствах та шляхи його вдосконалення. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 23. Частина 3. С. 119-122.
2. Кравченко О. Стан розвитку обліку та контролю основних засобів на вітчизняних підприємствах та напрями їх удосконалення. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». №2. 2022. С. 9-16.

Шкарупа О.В.

д.е.н., професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

Власенко Д.О.

к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЖІНОК-ЛІДЕРІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Розкриваючи сутність концепції "лідер", слід мати на увазі три аспекти: а) концепція лідера; б) принцип лідерства; в) формат лідерства. Концепція лідера полягає в визнанні природних характеристик людини, таких як психофізичні, розумові, поведінкові, організаційні. Принцип лідерства - це правило діяльності організованих великих і малих соціальних груп людей. Це правило формує тип владних відносин у групах та між соціальними групами. Формат лідерства полягає в визнанні ієрархічного способу організації суспільного життя, що характеризується наявністю певних установ, наділених владними повноваженнями та виконанням конкретних функцій. За думкою науковців, існують дві причини необхідності глибокого вивчення лідерства: зростаюча роль жінок-лідерів у світі та недооцінка проблем політичного лідерства.

Лідерство вивчається різними науками: економікою, політологією, соціологією, психологією, історією, соціальною антропологією та іншими науками людини і суспільства. На основі існуючих підходів можна сформувати три концепції громадського лідерства.

1) Концепція особистісних і психологічних якостей лідера, в якій лідерство розглядається як індивідуальне психологічне явище, є наслідком наявності особистості певних бажаних рис (енергія, розум, характер, здатність до передбачення, привертання уваги тощо) або якостей та навичок (здатність керувати, тенденція до самовдосконалення, відкритість мислення, справедливість, вірність принципам, вірність тощо). Прихильники цієї концепції в політичній психології - Е. Богардус, Р. Стоджділ, Л. Слоан. Скоріше за все, громадський лідер повинен мати певний набір рис, якостей, навичок, що відрізняють його від інших. Прі цьому, людина не стає лідером лише тому, що вона має певний набір індивідуальних психологічних якостей.

2) Ситуаційна концепція лідерства, згідно з якою лідер розглядається як "функція" ситуації. Прихильники цієї теорії визнають необхідність певних

Discussion panel 5. «Management and finance in agriculture»

психологічних рис політичного лідера. Для них лідер є продуктом поточної ситуації в певний період. Наявність конкретної ситуації передбачає активність лідера у її освоєнні. Саме лідер виявляє здатність оцінити ситуацію, її запити, потреби і тим самим створювати для себе образ, що відповідає цій ситуації.

3) Органічна концепція лідерства, яка виходить з припущення, що громадський лідер є продуктом ситуації, в якій він виявляє свої особливі індивідуальні психологічні якості та риси. Цей підхід є своєрідною спробою подолати обмеження попередніх двох і намагається розширити їхні позитивні сторони.

Загальний аналіз динаміки жіночого лідерства показує, що ці питання актуальні як в Україні так и в світі загалом. За останні роки частка жінок в управлінні зросла в декілька разів (рис. 1).

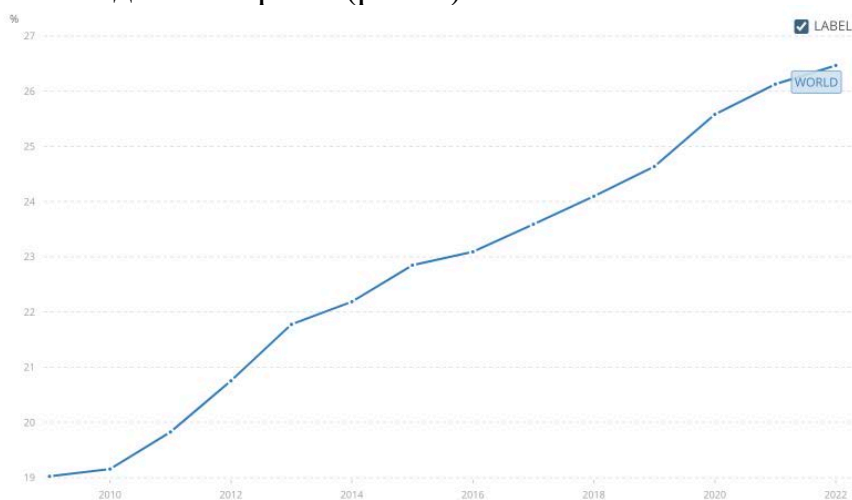

Рис. 1 Частка місць, які займають жінки в національних парламентах (%), [4].

Аналіз лідерства в аграрній сфері відображає особливості керівництва та управління в системі національної економіки загалом (рис. 2). У сільськогосподарському секторі, де швидкість реагування на зміни в ринкових умовах може бути критичною, лідерство грає ключову роль у визначенні стратегій розвитку, вирішенні конфліктів та забезпеченні ефективного використання ресурсів.

У контексті проблематики аграрного виробництва, де суспільні та екологічні проблеми часто мають складний характер, лідерство вимагає від людини здатності знаходити компроміси та працювати над спільними цілями. Одна з проблем полягає у тому, що жінка-лідер у сільському господарстві повинна мати розуміння не лише технічних аспектів сільськогосподарської діяльності, але й уміння вести команду, мотивувати працівників, розв'язувати проблеми та прогнозувати тенденції розвитку галузі. Оскільки сільське господарство часто є вузькоспеціалізованою галуззю, лідер повинен бути експертом у своїй галузі і мати здатність комунікувати з різними зацікавленими сторонами, включаючи фермерів, урядові органи та місцевих жителів.

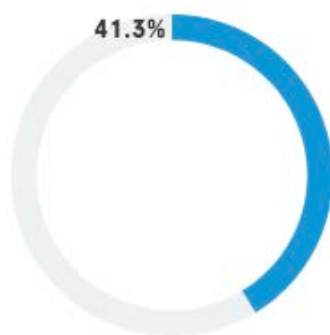

Рис. 2 Частка жінок на керівних посадах в Україні, [1].

Базуючись на теоретичних засадах громадського лідерства, можна систематизувати проблематику формування іміджу жінки-лідера в аграрній сфері: обмежений доступ до фінансових та інформаційних ресурсів, недостатнє визнання навичок в управлінні підприємствами аграрного сектору, відсутність широкого доступу до інформації. Жінки-лідери стикаються зі складнощами у забезпеченні балансу між лідерством та особистим життям, з перешкодами в процесі професійного зростання, які обумовлені суто психологічними факторами та мотивацією. Додаткове вивчення згаданої проблематики буде сприяти розкриттю особливостей управління та керівництва в цій важливій галузі господарства.

На нашу думку, модель лідерства в аграрному секторі вимагає від особистості гнучкості та адаптивності, особливо у кризових та швидко змінюваних умовах ведення сільського господарства. Для досягнення цілей сталого розвитку аграрного підприємства важливо, щоб керівництво жінки-лідера було збалансованим у співвідношенні жорсткості та м'якості, а використання емоційного інтелекту посилювало б лідерські позиції серед співробітників. Також, загальною проблемою публічного лідерства є те, що при стабільному економічному розвитку лідер може бути сприйнятий як демократ чи ліберал, але в умовах кризи йому може доводитися приймати швидкі та раціональні, хоча й не завжди популярні рішення. Це є критичним фактором формування позитивного іміджу жінки-лідера.

Список використаних джерел:

1. Прогалини в гендерних даних і ефективність країни. Режим доступу: <https://data.unwomen.org/country/ukraine>
2. Секунова Ю.В., Товкун І.І. Політичне лідерство в Україні: жіночий аспект. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2019. № 4. Том 30 (69). С. 69-73. URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/14.pdf (дата звернення 09.08.2022).
3. Формування сучасної моделі лідера в публічному управлінні / О.В. Дорофєєв та ін. Slovak international scientific journal. 2020. № 46. VOL.2. Р. 67-70. URL: <https://sisjournal.com/wp-content/uploads/2020/11/Slovak-international-scientific-journal-№46-2020-VOL.2.pdf>

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

---

4. Світовий Банк. Дані щодо частки місць, які займають жінки в національних парламентах. Режим доступу: https://data.worldbank.org/indicator/SG.GEN.PARL.ZS?end=2022&most_recent_year_desc=true&start=2009&view=chart

5. Stogdil, R. (2015). Situational Leadership: Understanding the Role of Context in Leadership Effectiveness. *Organizational Psychology Review*, 20(3), 267-285.

Шкарупа О.В.

д.е.н., професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

Власенко Д.О.

к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОВИГІДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ АВТОТРАНСПОРТНОГО БІЗНЕСУ

Під взаємовигідним економічним об'єднанням організацій будемо розуміти союз економічних об'єктів, що припускає стійкий тип взаємодії між ними, який приносить кожному з них економічну вигоду (ефект); формується в процесі їх функціонування. При цьому метою створення взаємовигідного економічного об'єднання може бути або універсалізація, або диверсифікація (збільшення видів послуг, що надаються), але в кожному разі метою об'єднання буде досягнення економічної вигоди кожного з його членів.

Розглянемо найпростіший випадок двох економічних об'єктів. Як уже вказувалося, суть подібного союзу полягає в тому, що в результаті утворюється нова економічна структура, що володіє емерджентними властивостями; тобто виникає деякий емерджентний (синергетичний) ефект, що забезпечує домінування ефекту спільного функціонування об'єктів над сумою ефектів їх автономної діяльності:

$$E_1 + E_2 < E_s \quad (1)$$

де E_1, E_2 – ефекти самостійного, автономного функціонування організацій, а E_s — ефект від їх спільної діяльності.

Таким чином, синергетичний ефект S^q вимірюється величиною різниці

$$S^q = E_s - (E_1 + E_2) \quad (2)$$

При цьому, чим більше синергетичний ефект $S^q > 0$, тим глибше процес економічного об'єднання та тем стійкіше союз розглянутих економічних об'єктів; чим менше величина $S^q > 0$, тим менше цей ефект і нестійкіше новостворена структура; при $S^q < 0$ союз об'єктів досить швидко розпадається.

Через спільність методичних підходів при вивченні даних різновидів економічних об'єднань (одна з них — між організаціями різної величини, і інша - між однорідними по розміру організаціями), доцільно зупинитися на характеристиці цього феномену для випадку великої та малої організацій.

В економічній практиці країн з розвинутою ринковою економікою (Японія, США, Великобританія тощо) економічні об'єднання між великим і малим підприємствами є досить розповсюдженим явищем [1-3].

У його основі завжди лежить очевидна взаємна вигода обох сторін:

1) великі підприємства вносять у функціонування малих відомий елемент стабільності та планованості; вони визначають особливий мікроклімат функціонування малого бізнесу, будучи своєрідним демпфером, що амортизують вплив ринкової стихії;

2) малі підприємства виконують частину функцій великих підприємств, концентруючись на питаннях постачання, розробці та впровадженню нововведень, підвищенні якості ремонту, техобслуговування і ін.

У вітчизняних умовах економічні об'єднання визначаються більш широким спектром цілей його учасників. Цільові настанови умовно можна розділити на дві групи:

1) необхідність раціонального поділу виробничо-економічних функцій і вдосконалення організації виробництва;

2) специфічні цілі, обумовлені необхідністю виживання в складних умовах реформ української економіки.

Особливо міцним виявляється економічне об'єднання в тому випадку, якщо при взаємодії організацій відбувається сполучення різних цілей, що, до речі, найбільше часто і спостерігається в сучасних економічних реаліях. Специфіка функцій економічного об'єднання була найбільш виражена на першому етапі становлення ринкових відносин. Однак разом з ходом реформ функції його постійно трансформуються й модифікуються.

Найбільш важливі функції економічного об'єднання на першому етапі полягають у реалізації наступних процесів:

- первісного нагромадження капіталу,
- участі в процесах приватизації,
- вирішення ряду проблем економіки перехідного періоду, зокрема, кризи неплатежів і податкового преса,
- надання фінансової підтримки для виживання організацій і створення джерел їх розвитку.

Взаємовигідне економічне об'єднання дозволяло малим і великим фірмам легко адаптуватися до мінливого та високоризикового середовища перехідної української економіки.

Для аналізу основних механізмів формування зв'язків утворюючих економічне об'єднання організацій автотранспортного бізнесу введемо класифікацію типів синергізму, засновану на класифікації, що запропонована І. Ансоффом [1]:

- синергізм виконання автотранспортних послуг, що має місце, коли різними організаціями автотранспорту використовуються ті ж самі приміщення для стоянки та ремонту автотранспорту, канали одержання замовлень. Сюди ж відносяться загальна реклама, маркетинг і ін.
- синергізм оперативного управління, який є результатом спільного та більш ефективного використання транспорту, приміщень, персоналу; розподілу накладних витрат; здійснення навчання кадрів і обміну досвідом тощо, тобто пов'язаний головним чином з аспектами організаційно-управлінської діяльності малих автотранспортних

Discussion panel 5.
«Management and finance in agriculture»

фірм, рішенням координаційних і інформаційних питань;

- фінансово-інвестиційний синергізм, який пов'язаний головним чином з розподілом (або перерозподілом) фінансово-інвестиційних ресурсів, призначених для розвитку малих автотранспортних організацій. Сюди відноситься взаємне кредитування підприємств, лізинг устаткування та автотранспорту, питання оптимізації оподаткування;
- синергізм менеджменту. Даний вид синергізму зустрічається рідше та пов'язаний з питаннями стратегічного розвитку малих автотранспортних організацій, головним чином при освоєнні ними принципово нових видів автотранспортних послуг.

Використовуючи цю класифікацію, будемо розрізняти три основні структури економічних об'єднань організацій автотранспортного бізнесу:

- а) оперативно-виробнича (характеризується наявністю перших двох типів синергізму або присутністю хоча б одного з них);
- б) фінансово-управлінська (характеризується наявністю третього й четвертого типів синергізму або присутністю хоча б одного з них);
- в) поглиблено-комплексна (характеризується комбінацією різних типів синергізму, присутніх в оперативно-збутовій і фінансово-управлінській формах).

Слід зазначити, що першу форму об'єднань організацій автотранспортного бізнесу часто відносять до категорії об'єктів з нерозвиненою системою внутрішніх взаємозв'язків, оскільки ця форма найчастіше охоплює сферу зовнішньої взаємодії малих організацій, їх «зовнішню оболонку». Друга форма об'єднання організацій автотранспортного бізнесу відноситься до розвинутої системи внутрішніх взаємозв'язків, оскільки передбачає охоплення найбільш кардинальних, фінансових питань розвитку малих організацій. Сюди ж відносять і третю форму кооперативних структур, однак вона зустрічається рідше, оскільки широта охоплення взаємодій обумовлює взаємне поглинання та злиття малих фірм і часто приводить до утворення нової монолітної господарської структури.

Слід зауважити, що даний поділ об'єднань організацій на розвинені та нерозвинені системи в достатньому ступені умовно і у загальному випадку не пов'язано з питаннями ефективності взаємодій малих фірм. Так, раціонально організована взаємодія малих фірм в управлінській сфері, може принести більший ефект, ніж необґрунтовані рішення про взаємодію їх у сфері надання послуг або фінансів. Крім того, поділ цих сфер у процесі взаємодії малих фірм, буває досить скрутним. Однак у методичному плані воно представляється корисним, тому що дозволяє внести елементи систематизації в досліджувану проблему.

Список використаних джерел:

1. Ansoff, H.I. (1979). Strategic Management. Wiley, New York, London, 236. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-02971-6>
2. Porter, M. E. (1980). Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press.15.
3. Thompson, A., & Strickland, A. (1984). Strategic Management: Concepts and Cases. Plano, TX: Business Publications.

ЗМІСТ

**ЗАГОСТРЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ У СВІТІ.
РОЛЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ВИРІШЕННІ ГЛОБАЛЬНИХ
ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА /**

**GLOBAL ISSUES: FOOD SECURITY. THE IMPORTANCE OF
AGRICULTURE IN SOLVING GLOBAL PROBLEMS OF MANKIND**

Stoliar Svitlana

GRAIN SORGHUM CULTIVATION, AS AN ELEMENT OF FOOD SECURITY IN UKRAINE 4

Євчу Світлана

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ 7

Климак Богдан, Лавська Наталія

РОЛЬ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ СВІТУ..... 8

Лавська Наталія

СУЧАСНІ АГРОТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ..... 11

Сало Інна

СТАН КОН'ЮНКТУРИ ПЛОДОЯГІДНОГО РИНКУ УКРАЇНИ 14

Сорока Вікторія, Брюхачова Інна

ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕСУРСІВ ТА ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ 16

Поліщук Ярослав, Носенко Валерій

ВИКОРИСТАННЯ МІСКАНТУСУ ГІГАНТСЬКОГО ДЛЯ ФІТОРЕМЕДІАЦІЇ ҐРУНТУ..... 18

Хуртепа Ольга

ПРОЦЕС ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ..... 20

Царук Ілля, Риженко Анатолій

АГРОТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ТИФОНУ В ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ..... 23

Шпрінгель Сергій, Наталія Лавська
ПОГІРШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ..... 25

**ЗАХИСТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРОВИРОБНИКА ТА
ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ПРОТЕКЦІОНІЗМУ АПК. СОЦІАЛЬНА
ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ ТА РОЗШАРУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ
ПІДВИЩЕННЯ ЦІН НА ПРОДОВОЛЬСТВО/
PROTECTION OF AGRICULTURAL PRODUCERS AND ECONOMIC
POLICY OF PROTECTIONISM OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX.
SOCIAL DISINTEGRATION AND STRATIFICATION OF SOCIETY IN
THE FACE OF RISING FOOD PRICES**

Безпала Ольга
БЕЗРОБІТТЯ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ
СУСПІЛЬСТВА..... 30

Дворник Інна
РОЛЬ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ У РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА..... 32

Майданюк Оксана
ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ – ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ЕЛЕМЕНТІВ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ..... 35

Македон Галина
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..... 36

Маслак Юлія, Дворник Інна
АНАЛІЗ ШЛЮБІВ ТА РОЗЛУЧЕНЬ КРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ
СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ..... 38

Тищенко Анастасія, Дворник Інна
МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 41

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ТВАРИННИЦТВІ. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН.
БІОТЕХНОЛОГІЧНІ РОЗРОБКИ/
MODERN TRENDS IN ANIMAL HUSBANDRY. ENVIRONMENTAL
SECURITY IN THE CONTEXT OF GLOBAL CLIMATE CHANGE.
BIOTECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS**

Буравська Надія, Брюхачова Інна РОЗВЕДЕННЯ ТВАРИН ЯК ГАЛУЗЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	45
Василець Максим ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	46
Дерій Жанна ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	49
Зеленський Роман, Дворник Інна ЕКОЛОГІЧНІ ЄВРОСТАНДАРТИ ДЛЯ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ.....	51
Івашко Валентина, Самусь Ганна ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГЛОБАЛЬНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН.....	54
Кузьмін Дмитро, Весперіс Світлана ВПЛИВ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ У ТВАРИННИЦТВІ.....	56
Матюх Катерина, Климак Богдан, Семеніхін Андрій ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОБІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ҐРУНТУ ПОШКОДЖЕНОГО ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ НА ОПТИМАЛЬНИЙ ВИБІР НАПРЯМКІВ ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	58
Олешко Сергій, Стадник Вікторія ІНОКУЛЯЦІЯ НАСІННЯ – НЕЗАМІННА СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ СОЇ.....	60
Соловей Олена КОНТРОЛЬ МІКРОКЛІМАТУ ПРИМІЩЕНЬ ДЛЯ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ.....	63
Тригуб Олег ФОРМУВАННЯ EX-SITU КОЛЕКЦІЙ РОСЛИН – ШЛЯХ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНОГО БІОРІЗНОМАНІТТЯ.....	67

Чужба Олександр, Стадник Вікторія ФОРМУВАННЯ УРОЖАЙНОСТІ СОЇ ПІД ВПЛИВОМ ІНОКУЛЯЦІЇ.....	69
---	----

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВСЕОСЯЖНОЇ ТА СПРАВЕДЛИВОЇ ЯКІСНОЇ
ОСВІТИ/
ENSURING COMPREHENSIVE AND EQUITABLE QUALITY
EDUCATION**

Іванченко Ірина АКТИВНЕ СЛУХАННЯ: КЛЮЧ ДО УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	73
--	----

Ковтун Аліна АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ.....	75
---	----

Коник Алла ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ НАВЧАННЯ.....	77
---	----

Леміш Наталія ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НАВИЧОК СТРУКТУРУВАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ В РАМКАХ КУРСУ «ОСНОВИ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА».....	80
---	----

Литовченко Віктор ДО ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	82
---	----

Нестеренко Микита, Леміш Наталія ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ В НАУКОВИХ ТЕКСТАХ: ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З АВТОМАТИЧНИМ ГЕНЕРАТОРОМ ПОСИЛАНЬ «GRAFIATI».....	84
---	----

Сидорович Олександр, ІДЕЙНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ.....	86
--	----

Старук Тетяна МЕХАНІЗМИ НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	89
--	----

**УПРАВЛІННЯ ТА ФІНАНСИ В АПК/
MANAGEMENT AND FINANCE IN AGRICULTURE**

Шаяхметова Кульшария, Алдаберген Ерасыл РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	92
Дяк Богдан ЦИФРОВІЗАЦІЯ – ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ БАНКІВ.....	96
Євенко Тетяна ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ЯК СУЧАСНА НЕОБХІДНІСТЬ.....	98
Куляк Богдан, Судомир Світлана ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ У СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	100
Лиштван Каріна, Іванько Анатолій АДАПТИВНО-КОМБІНОВАНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	102
Маслак Юлія, Михайленко Анна ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	106
Михайленко Анна ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	108
Мовчун Леся ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	111
Панченко Ольга УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	113
Прошукало Дмитро, Дворник Інна ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВИХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА РИЗИКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	114

Руденко Олександра, Іванько Анатолій ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ В ПРОСУВАННІ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ.....	117
Сидоренко Євген ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ.	120
Соколовська Яна ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТАЙМ- МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	123
Stadnyk Victoriya IMPLEMENTATION OF THE INTERESTS THE AGRICULTURAL ENTERPRISE THROUGH THE PRISM OF ECONOMIC SECURITY.....	125
Турчин Ірина ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ.....	128
Усата Наталія ОСНОВНІ ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ.....	131
Царук Наталія ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ НАЯВНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	133
Шкарупа Олена, Власенко Дмитро ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЖІНОК- ЛІДЕРІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.....	136
Шкарупа Олена, Власенко Дмитро ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОВИГІДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ АВТОТРАНСПОРТНОГО БІЗНЕСУ.....	139

